Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Colour Chart #13

DANES PICTA .COM

Blue | Cyan | Green | Yellow | Red | Magenta | White | 3/Color | Black

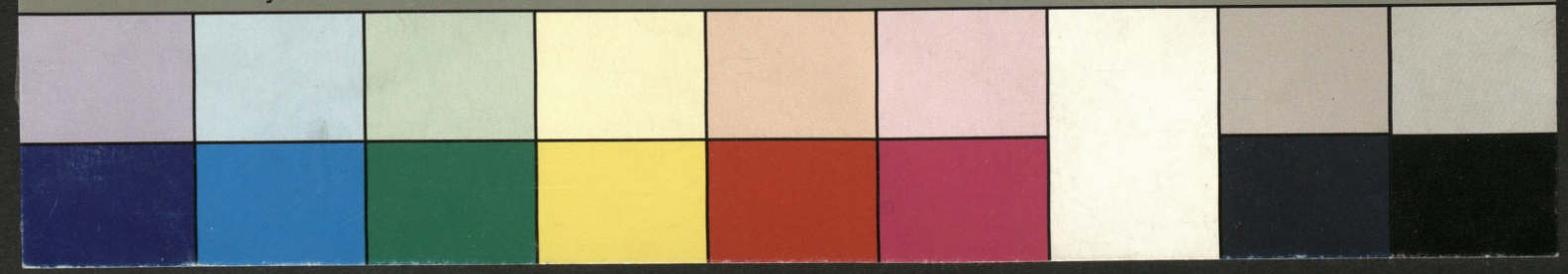

DANES PICTA .COM

C M Y K

A 1 2 3 4 5 6 B 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

R G B WH GR BL

Grey Scale #13

O ŻYCIU I PISMACH

X. PIOTRA SKARGI

ROZPRAWA.

Czytaná na Zebraniu Gimnaziium Wołyńskiégo i Obywatelów, przy rozpoczęciu Rocznych Popisów z Nauk

dnia 13. Lipca. 1812. Roku.

przez

X. ALOIZEGO OSIŃSKIÉGO

Nauczyciela Literatury Łacińskiéy i Polskiéy, Członka Towarzystwa Warszáw: Królewskiégo, Przyiacioł Nauk.

Suum cuique decus Posteritas rependit.

Tacitus.

W KRZEMIEŃCU 1812.

Laurat Marzyński

884

Wolno drukować. W Krzemieńcu 1. Sierpnia 1812.

Michał Sciborski Dyrektor Gimnazium

Wołyńskiego i Cenzor.

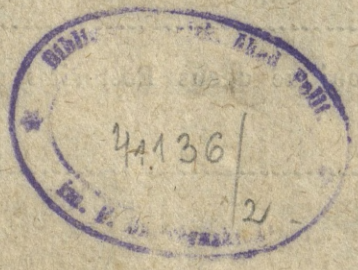
Bibl. Jag. Pol.
41136
II

O Życiu i Pismach
X. PIOTRA SKARGI
ROZPRAWA.

Pracuiący dlá dobra i sławy Narodów, żyią w pamięci potomnych. Záwsze i wszędzie oddawano zasługom, czci godné świadectwo. Té mury poświęcone wychowaniu Młodzieży, wznawiaiąc pamięć zgasłégo Zakonu, przywodzą na myśl i té Imiona, które w dzieiach doskonalénia Mowy Oyczystéy zapisali Przodkowie nasi.

Zakon Iezuicki, ustanowiony na obronę wiary i pomoc duchowną, znaiomy z zaufania wielkiégo Rządców Kościoła, wzbił się w potęgę niezmierną, i wpływał w losy Narodów (1). W sześdziesiąt lát od założénia swoiégo, rozszerzył się po całym świecie w *Europie*, *Indyiach*, *Iaponii*, *Brazylei*, *Mexyku i Monomatapie* (2).

Hoziiusz Kardynáł wprowadził tén Zakon do Polski za *Zygmunta Augusta*, i náypiérwszé Kollegiium zbudował w *Braunsbergu*, Bi-

skupstwie Warmińskiém (3). U Królów Polskich byli w poważéniu. *Zygmunt August* wielce dopomógł do ich osadzenia Biskupom i nadał prawami: swóy Xięgozbiór i zaczęty Kościoł *S. Barbary* w *Wilnie* odkázał im w testamencie (4). *Stefan Batory* pierwszy wezwał ich do dworu, i przypominali mu do śmierci naukę świętą (5). W *Rydze*, *Derpcie*, *Połocku*, zbudował im Kollegiia, Akademiią *Wileńską* oddał i Kościoł S. *Barbary* w *Krakowie* (6). Upewniał *Wolfganga* Arcybiskupa *Mogunckiégo* o złośliwie rozsianych potwarzach w *Niemczech* na Iezuitów *Polskich*, i oddawał świadectwo przykładnému ich życiu (7). W ostateczney woli przywiązanie swé do nich *Zygmuntowi Batorému* synowcowi odlecił (8). *Zygmunt III.* wyrastał z dzieciństwa pod ich dozorém w *Szwecyi* (9) i powziął ku nim przywiązanié. Wyniesiony na *Polskié* Królestwo, otoczył się nimi. Od boku iego nigdy nie odstępowali (10), záwsze ich wspiérał obroną, i często na ich radzie przestawał. Zbudowany Kościoł nakładém wielkim w *Krakowie*, poświęcił ku czci *Piotra* Apostoła, od imiénia *Skargi*, zostawuiąc potomnym pamięć szacunku i przywiązania swego ku niemu (11).

W latach 44. miesc ośmnaście zaięli w *Polsce i Litwie*. Wyrokiém *Papiéża Klemensa* XIV. Zakon Iezuicki zniesiony 1773. a upadek iego stał się głośnym po całym świecie. W tym roku opłakiwała Oyczyzna śmierć *Stanisława Konarskiégo*, w tym roku wychowanié Młodzieży Naród upoważnił swoią opieką z rady *Ioachima Chreptowicza*.

Zakon Iezuicki trwaiąc przeszło dwa wieki w Polsce, doznawał dobrodzieystw Rządu, obrony Biskupów i zaufania wielu Obywatelów.

Skoro

Gdy Iezuici zaymować się zaczęli wychowaniem i oświeceniem Młodzi Kraiowéy, iuż Nauki do upadku nieco nachylały się w *Polsce*. *Kromer* przeniknikaiącym dowcipém obwieszczał *Grzepskiému* o przyszłych wypadkach. Nauki nie zostawały w tak czynnéy Opiece Rządowéy, iak pod *Zygmuntém I.* i iego Synem. Sám *Skarga* mówi: »nie wielkie pożytki ze Szkół naszych Młodzi wynoszą: odrywaią ich Rodzice od Nauk, »skoro podrosną, i albo do dworów oddaią, albo w domu zabawiaią, »gdzie wszystkiego zapomną, albo wysyłaią do Narodów postronnych, »nim się ustawią w rozumie i statku« (12).

Iezuici toczyli spory z Akademiią *Krakowską*, ozdobioną świadectwém Kościoła w XV. a szacunkiém uczonych *Europy* w XVI. wieku, i zaymowali należné do niéy osady. Dzieié Narodu *Polskiego* zawsze oddadzą do uwagi Mędrca té prawdy: iż czas znaczénia tégo Zakonu w *Polsce*, nie był iuż czasém kwitnących nauk, lecz gasnącéy pomyślności i szérzącégo się coráz bardziéy nierządu. *Europa* doświadczyła iuż wpływu ożywnégo *geniiuszu* tylu sławnych ludzi w *Pedagogiią*; a u nás Iezuici trzymali się dawnégo sposobu. Rozpatruiąc się w biegu i porządku Nauk przed rokiém 1772. przekonywamy się, co Uczéń mógł umieć, i iak trudno było poiąć *Alwar* obciążaiący uwagę i pamięć, i tę Filozofiią wstrzymuiącą postęp rozumu ludzkiégo. *Stanisław Konarski* tę oboiętność niesczęsną dla nauk przerwał, okázał *Polakom* niedostatek w naukach, potworny styl w Wymowie, i błędy ogromné w Rządzie. Cny Ród *Czartoryskich* i zmarły Król wielce dopomógł do téy odmiany, w któréy winy rządowé i głębo-

kie błędy w naukach odkryto, zmnieyszono, i nadzieię pomyślnieyszą wskázano.

Osoby iednak tégo Zgromadzénia ściągaią szczególniéy uwágę przez wzgląd pisania dzieł Religiynych w języku *Polskim* za panowania *Zygmuntów*. Po zniesiéniu zaś tégo Zakonu wielu nabyło sławy w rozmaitych rodzaiach Nauk. *Warszewicki Stanisław*, *Herbest*, *Skarga*, *Wuiek*, *Grodzicki*, *Wysocki*, *Iunga*, *Śmiglecki*, *Bembus*, *Łaski*, *Pętkowski*, *Koiałowicz*, *Knapski*, *Pilchowski*, *Albertrandi*, *Naruszewicz*, *Bohomolcowie*, *Rogaliński*, *Minasowicz*, *Nagurczewski*, *Piramowicz*, *Kniaźnin*, *Poczobut*, i tylé innych w różnych panowaniach, w mowie Oyców i Dziadów wielé świetności Oyczyznie i Stanowi Iezuickiému nadali.

Mówić będę o *Skardze*. Dwieście lát miiá po iego zgonie; a Potomność z uszanowaniém to imié powtarzá, i dzieła uznaie za drogié dziedzictwo i wzory. Nie może bydź rzeczą oboiętną dlá *Polaków*, mówić i słuchać o tym Mężu ozdobionym wielkiémi darami, co się tak skutecznie do chwały Narodowéy w doskonaléniu ięzyka przyłożył, co zniewalaiąc serca do miłości Stwórcy, na iego chwále wziętość swoię utwierdził. Miło iest w tym przybytku Nauk, obok prác uczonych, wystawiać i cnoty poświęcone Religiią. Miło iest przypominać, że w téy przemianie i znikomości rzeczy ludzkich, iedná tylko nauka i życié chwálebné utrwalá pamięć Imiénia.

Piotr Skarga urodził się w *Mazowszu*, w dwudziestym dziewiątym roku, przyiaznégo Naukom panowania *Zygmunta I.* (13), który w biegu rządów kwitnących, cieszył się owocami chwały: miłością ludu i sza-

cun-

cunkiém nieprzyiacioł. Miał Rodziców znakomitych wziętością *Michała Skargę* (14) *i Annę Swiętkowską*; a rodowitość zasługami ozdobił. Z młodości do statecznych obyczaiów się skłaniał; a Rodzice w straży wychowuiąc go pilnéy, gotowali Bogu ofiarę s potomka, sposobili zasczyt Oyczyznie, i pocieszali się nadzieią nagrody swych trudów.

Początkowé nauki brał w *Gródku Mazowieckim*, i okázał się Młodzianém z dobrych postępowáń chwálebnym. Umiał wystrzegać się próżnowania, umiał oddawać czas należyty Naukom, co iest dobrą na wiek dalszy otuchą. Bo nic nám z łatwością nie przychodzi bez nauki i pracy: żadén gnusnością znaczénia i sławy nie nabył. Przyuczywszy się z młodu do powolności Przewodnikom swoim, ostrzegał potém, iż samo posłuszéństwo, wpaiá wszelakié cnoty i dochowuie nabytych.

Natchniony miłością nauk, w latach 17. oddanym był do Akademii *Krakowskiéy*. Ta Szkoła w tén czas ieszcze słynącá ludźmi znakomitymi, otworzyła mu nieocénioné skarby umieiętności. Tam bystrą chęcią ubogacał rozum w rozliczné wiadomości, tam się usposobił na iéy zasczyt i ozdobę, tam się nauczył kochać Oyczyznę, práwdę i cnotę. Wdzięczną pamięć kształcącym rozsądek swóy i serce wyraził, którzy mu pomocné do naśladowania zostawili przykłady. » Miło mi wspo-
» mnić na tych, których nauki i towarzystwa używałém s pociechą,
» na onych *Benedyktów Koźminów*, *Szadków*, *Sebestyianów*, *Leopolitów*,
» *Sylwiuszów*, *Pilznów*, *Herbestów* i Kaznodzieiów sławnych Królów
» Polskich, *Tarczynów*, *Sokołowskich*, *Kłodawitów*, których przesławná

Akade-

» *Akademiiá Krakowská* wydała. Iako cię zapomnieć mám złotéy Wy-
» mowy *Ianie Leopolito*? i ciebie *Sokołowski*, któryś pismém tak po-
» ważném Kościoł Boży oświécił? byliście mi ochłodą i pobudką do
» dobrégo (15). »

We dwa lata, zgodnym głosém Nauczycielów, otrzymał świadectwo postępku swego w Naukach (16).

Iędrzéy Tęczyński Kasztelán *Krakowski*, umiał cénić *Skargę*, kiedy zlecił mu i poruczył dozor *Iana* syna swoiégo biorącégo na ów czas naukì w *Wiédniu*. Przyiémnym i przezornym rozsądkiém zabezpieczał młodégo od błędów i sposobił do życia towarzyskiégo.

Powróciwszy z *Wiédnia*, udał się do Stanu duchownégo. *Paweł Tarło* Arcybiskup *Lwowski*, dał mu poświęcénié na Poddyiakona w latach 27. (17). Ledwo wstąpił na Kazalnicę, sławę Poprzedników swoich potłumił. Nieráz wielkié dary udoskonalone nauką, w zadumiénié wprawuią, wyprzedzaiąc starszych wiekiém i pracuiących uśilnie. Wzmiankowany Arcybiskup, co mu powierzył Kaznodzieystwo przed wyświęcéniém zupełném, dał poznać, że má wzgląd na przymioty ogłosiciela słowa Bożégo, nie na stopnie Urzędów i lata. Umiano przymioty *Skargi* poznawać, umiano ie nagradzać, czyli raczéy, przyzwoité iego darom miesca przeznaczać. Po wyświęcéniu się, otrzymał Probostwo *Rohatyńskié* i Kanoniią *Lwowską*. Nie poważał sobie lekce téy dostoyności Kościelnéy, kiedy powiedział: » kto się więcéy pożytkiém »uwodzi, niźli służbą Boga i pracą około zbawiénia dusz ludzkich, »niech o stanie takim nie myśli » (18). Niósł na tén Urząd, boiaźń Bo-

ga,

ga, wstyd i pokorę, stawiał ludowi przyiemny widok pociechy i zbudowania, utulał go w płaczu i nędzach świata, przywodził do pracy i ciérpliwości, aby usprawiedliwiony z wiary, żył w pokoiu i zgodzie, z bliźnim i s sobą.

Drobné nawet okoliczności, tyczące się życia *Skargi* wymiénię: bo miło iest wiedzieć wszystko o tym Człowieku kochanym od Oyców naszych i zaleconym z Wymowy. Wyznać tu iednak należy, iż niedosyć gorliwymi okázali się Przodkowie nasi, w opisach Mężów zasłużonych Kraiowi i Naukom. Z wielką nám pracą przychodzi, zbiérać urywkowé wiadomości, rozrzuconé po dziełach rózmaitych o pismach i życiu głośnych Pisarzów. Więcéy zasiągnąć mogłém wiadomości o *Skardze* z własnych dzieł iego, niż z innych Pisarzów.

Gdy *Ian Tarnowski* Kasztelán *Woynicki*, uwikłał się z dworém swoim w błędach *Luterskich*, żona iego *Zofiá* ze *Sprowy* bogoboyné *Odrowążów* plemié, uprosiła *Słomowskiego* Arcybiskupa *Lwowskiego*, aby zesłał do iéy dworu *Skargę*. Udał się chętnie do *Gorliczyna* mieszkania *Tarnowskich*, i słowém prawdy, zachwianégo w wierze umocnił. Gdy bole śmierci ogarnęły *Tarnowskiego*, w ostatnich tchnieniach wydał głos ufności: *nie lękám się: bo ty ze mną iesteś.* Krótkié słowa obudwu sławią, kiedy przyymuiący do serca, zdrowé upominanié Kapłana, spokoynie na iego ręku umiérał.

W dwudziestym roku panowania *Zygmunta Augusta* 1568, postanowił weyśdź do Zgromadzénia XX. Iezuitów i złożył Probostwo. Była to na ów czas tá ważná chwila, w któréy mądré ustanowienia

pierwszych Zasczepicielów tégo Zakonu, opieka Papiéżów, wielkié przykłady wstępuiących do tégo Stanu, wzbudzały ducha powołania. Miłość własná ustępowała dumie cnotliwéy. Każdy zostaiący Iezuitą, zapominał czém był, i czém nawet bydź mógł, a pamiętał tylko o sławie i pożytku Zgromadzénia. W takim to czasie i do takiégo Zakonu z zapałém i gorliwością *Skarga* pospieszał.

Iadąc do *Rzymu*, odwiedził w *Gródku*, *Mikołaia Mieleckiégo* Woiewodę *Podolskiégo*. Gdy mu błędy wyznania wyrzucał, Woiewoda oburzył się na niego straszliwym gniewém i usty bluźnierskiémi czynił mu niesłychané obelgi i groźby, odpowiedzi niegodné. Po wyieździe *Skargi*, opłonął z gniewu, wyprawił za nim posłańca do *Iarosławia*, s przeproszéniém i upominkiém piéniężnym(19). *Skarga* złożył s serca gniéw i obrazę, upewnił w liście, iż pohańbiénia swégo pamiętać nie chce, i piéniędzy nie przyiął. Może zbyteczną gorliwością unosił się w nawracaniu: ale tén szlachetny postępek w darowaniu krzywdy wart uwielbiénia.

Przybył do *Rzymu* 1569. w kilka Miesięcy po zgonie Świętégo *Stanisława Kostki*. S. *Franciszek Borgiiasz* Ienerał Zakonu obłóczył go z *Wysockim Szymoném* w zakonną szatę. Sława poprzedziła iego wstąpiénié. Przyiętym był s tą ufnością, iaká się wziętym z nauki i obyczaiów należy. Zachował w sercu swoiém té słowa Świętégo Rządcy, który go w Zgromadzénié wprowadzał.

W doświadczéniach zakonnych, badał się pilnie sumiénia swégo i serca, poznawał, iż równie sława przemieszkiwać może w cieniach klasztornych iak i na Tronie. Przewidywał, do iakiégo stopnia chwały

ły podnieść się może tén Zakon. Odstępował swéy woli, aby cudzą kierując, dopełniał ważnych powołania zamiarów. Piérwszym był s *Polaków* między 12. uczonymi Iezuitami, którym *Peniténciiaryiá S. Piotra* w *Watykanie* była powierzoná (20), za *Piiusa V.* Papiéża, wielkiégo obrońcy tégo Zakonu.

Odbywszy dwuletni biég Teologii w *Rzymie*, powrócił do Oyczyzny swoiéy 1571. W czterdziestu pięciu latach na rok przed śmiercią *Zygmunta Augusta*, przełożył z *Łacińskiégo* na ięzyk *Polski* Żywoty SS. Sám nie uznawał téy pracy, za nader świetną i udatną zalecéniém dowcipu. Tłumaczénié wyiątków zbiéranych z dzieł rozmaitych, zastanawiać tylko nás może we względzie ięzyka. Krytyka bowiém Dz ów, nie była w takim wzroście iak poźniéy. *Bolandus*, i iego współpracownicy *Syrmond*, *Mabillon*, przyczynili się do odkrycia prawdy, w samych dzieiach Kościelnych i świętéy Historyi. Bez wątpiénia té Żywoty, są często składém prawd moralnych i historycznych, ale także są często zbiorém podań niezgrabnych, i twierdzéń niedowiedzionych. Religiiá, dziéło Twórcy dziwów niepoiętych i cudów, nie potrzebuie na swoié wsparcié dowodów z baiek. Aby nás Żywot nadzwyczáynégo człowieka, mógł zastanawiać, Dzieiopis powinién przekonywać, o rzetelnéy prawdzie opisów. Przyznawanié doskonałości uroionéy należy do Romansu, nie do poważnéy Historyi. Trudno iest wierzyć, aby takowé Pisma, obracać się mogły w jakikolwiek pożytek, gdzie rozsądek nie może powściągnąć czytaiących od śmiechu. Mimo tę wadę má chwálę osobliwszą i niepospolité zasczyty w opisach. Choć kilka wiérszy opowiém z życia *Edwarda* Króla *Angielskiégo*, na okázanié, iak

miłym

miłym iest *Skarga* w prostocie, która się każdému wiekowi podobá, iak przyiémnym w opisach.

» Za młodzieństwa *Edwarda*, miecz *Duńskich* Panów, okrutnie *An-*
» *glią* woiował i burzył, Kościoły rozsypywał, klasztory niszczył, do-
» my i maiętności ludzkié wydziérał. Niektórzy *Anglicy* i niewierny-
» mi Oyczyznie, i swéy krwi zdráycami zostawali. *Edward* na wy-
» gnaniu będący, widział srogié osierocénié Oyczyzny, zwątpił w ludz-
» kiéy pomocy i do Boga się udał. Oto miły Panie! pomocy nie mám:
» w sieroctwie moiém, powinni mię odstąpili: Oyciec odumarł, bracia
» od zdráyców poginęli, ich potomstwo pobité, matka nieprzyiacielo-
» wi domu naszégo, za żonę oddaná. Na kogoż innégo, opieka mégo
» sieroctwa przyszła, okrom Ciebie. Tobie został ubogi, a sierocie ty
» pomocnikiém się staniesz. «

W tych krótkich słowach, całą okropność nieszczęść *Edwarda* zamknął, i tę ufność w Bogu, Oycu i Opiekunie osierociałych. Iak uymuiący sposób pisania, iak czuły i łatwy!

Nie masz w języku naszym Modlitwy wspanialszéy nad tę, którą do Świętych na czele Żywotów umieścił. Pokora grzesznych obok wybranych sławy nieogarnioney, którymi Stwórca Niebo i ziémię ozdobił, przeniká czytaiących, wzbudzá cześć im powinną, oddalá tęskność w nędzy świata, aż do uyrzénia Boga Bogów w *Syionie*.

Dzieié roczné Kościelné łączą się z Żywotami Świętych. *Skarga* zebrał naprzód siedm Tomów z Dzieiów Kościelnych *Baroniiusza* Kardynała, w języku Łacińskim dlá swoiéy, iak wyrażá, pamięci. *Karnkowski* przey-

rzał

rzał tę pracę, i zlecił mu przenieść ią w Mowę Oyczystą. Téy pracowitéy roboty, w lát kilka dokonał 16. roku, panowania *Zygmunta III.* 1603., i wzmiánkowany Arcybiskup, dopomógł mu do iéy wydania na widok.

Z dziesięciu Tomów Dzieiów rocznych Kościelnych, nad któremi *Baroniiusz* lat 30. pracował, to wybrał, co do wiadomości dáwnych dzieiów i podpory Wiary Świętéy służyło, i w jedén Tom ułożył (21). Nie trzymał się słów w tym przekładzie, lecz tylko myśli. Wyrozumiénie dokładné wyznań *Aryiánskich, Nestoryiánskich, Eutychiiánskich i Monotelickich* i innych do Teologii odsyłá. Wniósł niektóre wyrazy *Polskie* do taiemnic wiary należyté za dołożéniém się towarzyszów, których on mędrszymi od siebie, przez skromność nazywá. Pracuiący nad ięzykiém przez całé życié, nie spuszczał się na swoié zdanié w tworzéniu wyrazów, któremi dziś tak nierozmyślnie Mowę narzucaią. Rozrywá się wprawdzie to Dzieło lát i czasów szukaniém, i różnémi powieściami przegrádzá. Bo miał *Skarga* na celu, aby razém lát wielé przeczytać i zachować w pamięci. Wszędzie właściwá iest tému Pisarzowi iasność i płynność. To tłumaczénie nazywał staréy ręki robotą.

Posłuchámy i s tégo Dzieła nieco wymowy sędziwéy *Skargi*, którégo i w kwitnącym wieku i doyrzałym i obciążonym laty, lubiłi słuchać Przodkowie nasi.

Témi słowy pobudzá, do czytania Dzieiów rocznych Kościelnych:

» Wielką światłość rozumu do duchownych i świeckich spráw

» weźmiesz, gdy s tych Xiąg obáczysz, iako Wiara S. bez odmiany i » ustania rosła, iako tyrany okrutné i chytré odszczepiéńców błędy prze- » konała i przetrwała, iako potomstwo swéy nieodmiénnéy nauki, aż » do wieków naszych przywiodła. Chcesz patrzeć na rodzáy Synów, » Boga się boiących... iako od niégo pomoc i rękę i oko nad sobą mieli, » czytáy dáwné dzieié. Chcesz się przestraszyć złym końcém i upad- » kiém niezbożnych, abyś za nimi nie chodził, a postępkami ich brzy- » dziło się sercé twoié? Chcesz widzieć odmiany i zguby wielkich » Królestw, i na nich króluiących Osób, i na niestatek szczęścia ich, » i do wzgardy się świata tégo przywodzić? czytáy té historyie. Chcesz » się ucieszyć strażą Boga nad pobożnymi, iako ié umié s sideł i » mocy nieprzyiacioł wyrywać, i ze wszystkich złych przygod wy- » ważać?.. Chcesz w Radzie i Sénacie, mądrze mówić, i dobrze o » Oyczyznie radzić, czytáy dáwné dzieié.»

Tak przyiémnie zaléca pracę *Baroniiusza*. Wyraził tłumaczowi li- stownie Kardynał, iż dobrotliwé océniénié pracy iego, wyższé iest nad wszelkié dzięki, i upewnił go o swoiéy życzliwości nazáwsze.

W teraznieyszym stanie wiadomości, nikt zapewné *Baroniiusza* nie weźmie za wzorowégo Pisarza. *Pagi* w 17. iescze wieku okázał, iak tén zacny Kardynał, nie był często szczęśliwym w odkryciu práwd Historycznych, iak domniémania trzymaią u niégo miescé dowodów. Nie można iednak *Baroniiuszowi* ubliżać chwały w zebraniu *materyia- łów*, których *Natalis*, *Fleury* i inni użyli. I tu mi wspomnić należy, iż mám na celu Mowcę *Polskiégo*, a nie Dzieiopisa, wystawić.

Na-

Naprzód w *Pułtusku* potém w *Wilnie* przywodził lud do cnot Chrześciiańskich nauką i przykładém. W sześć lát od wstąpiénia wykonał śluby zakonné (22). Lát kilka mawiał żarliwé Kazania w obecności *Stefana Batorégo* i Kardynała *Ierzégo Radziwiła*, w *Inflantach* i na *Białéy Rusi*. Na téy pracy chwálebnéy młodość swoię przepędził, na niéy całé życié wsławił. Iakich przymiotów ten ważny i dostoyny Urząd wymagá, iak świętè má powinności, uważmy: bo na nich zupełnie chwała *Skargi* polégá.

Z ust Kapłanów poświęconych na służbę Pana Zastępów, lud Chrześciiański Zakonu się pytá, a z życia ich pobożnégo odbiérać popowinién wysokié nauki zbawiénia. Iest to wielká właściwá i piérwszá ich powinność, upominać bracią do miłości i pokory, przynosić tym pokóy, którzy go nie nawidzą, wléwać w serce uczucia wstydu i miłosierdzia, poniżać złośliwą śmiałość, zniewalać do miłości práwdy i stałości w obowiązkach, ożywiać nadzieię w Bogu, krótko mówiąc, strwożonych pocieszać, chwieiących się utwiérdzać, rozproszonych zgromadzać, niespokoynych unosić, burzliwych uskramiać. Oto znamiénité prace, godné Pastérzów ludu Bożégo, godné chwały práwdziwéy; bo źrzódłém są pociech doczesnych i zadatkiém błogosławiénstw Nieba.

Wszystkié chęci obracał do wypełniénia tych obowiązków. Poznawał, iak wielé darów i usilności Urząd Kaznodzieyski wymagá, kiedy sám widok zadziwiaiących dzieł świata, ięzyk i usta zamyká, kiedy słaby rozum człowieka i wiadomości iego omylné, kiedy nie

możémy

Biblioteka Wojsk. Akad. Poln.

możémy poiąć rzeczy widomych, i sami siebie nie známy. Z właściwą sobie prostotą wyraził, iak trudno umysły podnosić od ziémi do nieba, iak ciężko nałogi wykorzeniać, iak trudno wiarę S. pomnażać i utwiérdzać.

Oto słowa są iego. » W głębinie świeckich zabáw, imać myśli » ludzkié, kto to przemoże?... Skłonności serca, rozumnémi wywody » krócić, a namowami przycisnąć, to dziwnie trudno. A zwłaszcza, » gdy mówią: wierz, czégo nie rozumiész, ani rozumieć możesz: ko- » cháy to, czégo nie widzisz: opuść to, co w ręku mász, za to, czé- » goć się spodziéwać káżą. Wzgardź sám sobą, rozdáy ubogim maię- » tność, wróć cudzé, zaniecháy zwyczaiów, w którycheś urósł, nie- » przyiaciela kochay i czyń mu dobrze, bardzo trudné Kazanié i cięż- » ká namowa. » Na té trudności tak odpowiadá: » Bóg władnie ser- » cami, Bog łaskę męką i śmiercią swoią wysłużoną posyłá, aby » ludzie powstawali, aby w nás i przez nás, wolá iego się dzia- » ła (23). »

S. taką się gorliwością do téy pracy przyłożył, iakiéy ważność iéy i użyteczność wymagá. Rozczytywaniém Pisma S. tym pokarmém dusz cnotliwych, zasilał rozum, nadzieię ożywiał, i wiarę upewniał. Tam uspokoiénié sumiénia znáydował, tam siły nabiérał do pełniénia tych cnot Chrześciiańskich, na których zbawiénié naszé polégá. Tam czérpał pociechy dlá wiernych, to tęskniących na łonie dostatków, to ogarnionych ubóstwém i nędzą, to prześladowanych nienawiścią, to przyciśnionych boleścią do śmierci. Dzieła Oyców Świętych, té wzory

męzkiéy

męzkiéy wymowy i smaku, zdrowym rozsądkiém ogarnął, wyrozumiéniém poiął, ustawicznem rozmyślaniem w pamięć ie wpoił. Ubogacony w té święte nauki, tę czułą prośbę zanosił do Pana wiecznéy chwały, aby mu wiary przymnażał, aby mu hoynych błogosławieństw użyczał, aby słabość iego podpiérał, aby w téy posłudze świętéy nie tęsknił i nie ustawał.

» Do Ciebie wzdychám i oczy obrácám Panie, poszliy mi ducha » twoiego. Niech poznám, iż ty Pán móy i Brat i ciała i natury » moiey wszystkiem władniesz, poszliy mi stamtąd upominek Twóy » Pański. Obdárz mię mądrością duchowną, aby mi rzeczy niebieskie » i wieczne smakowały, abym miał oświecénie rozumu ciémnego, a- » by mię tén duch twóy opatrywał radą dobrą w potrzebach i wątpli- » wych postępkach, i w naleziéniu śrzódków do mégo dobra, aby mię » obdárzył męztwém i siłą do ich wykonania. Racz mi wlać tégo du- » cha miłości, s któréybym mógł, iako prawy Syn przykazanié Two- » ié wypełniać. Dáy mi nakoniec ducha boiaźni, abym Cię kiedy, » iakom iest złégo przyrodzénia i statku nie obraził, a z łaski twoiéy » nie wypádł (24). » Iest to głos serca, iest to obráz słabości naszych, iest to modlitwa prawégo Kapłana, który sám pragnie to czynić, do czégo drugich zniewalá. Tym torém idącemu *Skardze* w duchu wiary i cnoty, rzadká zdolność odpowiadała, i praca w pisaniu nie była mu ciężką, iak sám wyráżá. Dziwnie więc rozszerzył chwałę Kaznodzieyskiéy Wymowy.

Zwróćmy teráz uwágę na świetné panowanié *Zygmuntów*, w jakich

dziełach Oyczystych wzory znáydował, co z nich szczęśliwie przyswoił, iakich piękności mowa pod iego piórém nabrała, co mu zapewniło náyznakomitszé miescé w Piśmiénnictwie naszém? Iakié były zatargi z dzielącymi się od iedności wiary, iak się kończyły, na kogo wina z nich spływała, pod kazdém panowaniém wymiénię: bo się to wszystko z Historyią życia *Skargi* połączá.

Życié Chrystusa tén wzór iedyny wszystkich stanów i wieków, tłumaczoné przez *Opcia Baltazara* (25), Psalmy *Dawida*, w których piéniém dziękczynién, wysławiał dziwy niepoięté Stworzyciela, przekładania *Walentégo Wróbla* (26), Dowody Bóztwa Zbawiciela Narodów tłumaczoné z *Hebráyskiégo* (27), Przekład Ekklezyiastyka przez *Piotra Poznáńczyka* (28), były to pierwiastki dzieł Religiynych za panowania *Zygmunta I.*, którégo miłosierdzié i sprawiedliwość przewyższały niemal wszystkié inné Chrześciiańskié Pany i Króle, iak współczésny wyraził (29).

Za *Zygmunta Augusta*, ieżeli Pismo Swięté uważę, widzę Nowy Testamént *Seklucciana* (30), Psáltérz *Iakóba Lubelczyka* (31), Pismo święté znaiomé pod imiéniém *Iana Leopolity* (32) *i Radziwiła* (33), Bibliią *Szymona Budnego* (34). Naukę Chrześciiańską podał potomności *Antoni z Napachania* (35) i *Woyciech* z nowégo miasta (36). O wzgardzie świata pisał *Stanisław ze Lwowa* (37). Uznanié Boga Wszechmocnégo obiaśniał *Kromer* (38), *Białobrzeski* (39), *Tomasz s Płazy* (40), *Orzechowski* (41). Naukę wiary i pobożności wykładał *Szczodrkowicz* (42), *Kucborski* (43), *Ián Herbest* (44) *i Benedykt* (45) *i Marcin Siennik* (46).

W sro-

W srogiém zatrząśnieniu wiary, przez obcé wyznania weszłé z *Niemiec* i *Włoch* do *Polski*, któż nie wié, iak piśmiénné utarczki doskonaliły nasz ięzyk. Odstępcy wiary rozdzielaiąc wyznanié *Lutra* na Sekt kilkadziesiąt (47), naciągali Pismo Świętè na swoié wymysły: nadobnémi i łagodnémi słowy, ludzi prostych i niewinnych zwodzili. Niektórzy nawet Xięża nasi, iak *Wuiek* wyráżá (48), dlá gładkości toku, Postylli *Reiowéy*, używali w swoich Kazaniach. Z jednégo czasém źle wyrozumianégo słowa, powstawały różnice: kiedy ze cztérech wyrazów Pisma S. iedén Katolik zebrał dwieście rozmaitych wykładów. Iedné wyznania sławie drugich szkodziły: wypadało z nich się oczyszczać. *Luter* nie chciał mieć sędziami swoiéy nauki, ani żadnych ludzi na ziémi, ani wszystkich Aniołów w Niebie(49). Tá hardość obrażała niezmiernie. W uniesiéniach rodziła się śmiałość myśli, buyność opisów, żywość obrazów i zwrotność. Wznoszący się nad uprzedzénia wykładali práwdę poważnie, krótki i zwięzisty opis błędów czynili. W zbijaniu dzikich wykrętów i zdradliwych wywodów, w przełamywaniu upornéy śmiałości, wyrabiał się tok mowy, płynny i zwięzły, iasny i dobitny. Szyderstwom i szkalowaniu odpowiadano nieráz w łagodnéy dobroci, lub téż podawano ié na pośmiewisko i urąganié powszechné. Zmiana rzeczy ciągnęła za sobą zmianę sposobów mówienia. Tak porywczość i łagodność, lekkość i subtelność, ostrość i gładkość, stawały się przymiotami i oderwanych od społeczności wiary, i obrońców Kościoła. I tu chwała należy się *Skardze*, iż zachęcał do pisania i wydawania Xiążek obalaiących błędy kacerskié. W tych słowach pisał

do

do *Tylickiego* Biskupa: » kacérze náywięcéy prosty lud zwodzą Polsczy- » zną, zastawiać się im tym ięzykiém potrzeba » (50).

Nie staiemy tu na popis z licznym Pisarzów *Polskich* szeregiém. Łatwo iest bardzo rozdzielić pod panowania *Zygmuntów* dzieła Religiyné, maiąc ie pod ręką. Ale zbiór rzadki i nieoceniony Xiąg na *Wołyniu*, daie nám sposobność, czytać ie z rozwagą, i uczyć się w nich mowy Naddziadów. Im rzadszé są té pamiątki prác starożytnych, doskonalących ięzyk Narodowy, tém godnieyszé wspomnienia. Czytał ie *Skarga*, w nich zaostrzał swóy dowcip i pióro, z nich przyswaiał piękności i moc wyrażeń. Oburzał się na błędy; ale w czystości mowy smakował, kiedy częstokroć ledwo nie iednémi odpowiadał słowy. Błędy obcych wyznań upadły; a pamięć doskonalicielów mowy Oyczystéy, zostaie w sercach czułych na sławę swoię Rodaków. *Lutomirski* (51), *Trepka* (52) tłumacz Traiedyi *Ochina* o Mszy (53), *Kwiatkowski z Rożyc* (54), *Paweł Grzegorz* (55), *Sarnicki Stanisław* (56), *Niemoiowski Iakób* (57), *Krzyżanowski Hieronim* (58), *Krowicki Marcin* (59), *Piotr z Goniądza* (60), *Hieronim Malecki* (61), są to Pisarze obcych wyznań za *Zygmunta Augusta*, tém godnieysi wspomnienia, że do nás doszli, tém chciwiéy czytani, że práwdziwie po Polsku pisali.

Zygmunt August, nadał wolnością różné wyznania. Senat mało mieścił Obywatelów Katolickiéy Religii, oprócz Biskupów. Stąd *Sarnicki Kalwińskiego* wyznania miewał Kazania na Seymie; stąd *Iakób Niemoiowski* s *Franciszkiém Toletém* Iezuitą rozprawiał w obliczu zgromadzonych Posłów.

W jedéna-

W jedénastoletniém panowaniu *Stefana Batorégo*, *Wiśniowski Stanisław* (62), *Czechowicz* (63), *Wilkowski* (64), dzielili się od iedności Kościoła. *Wujek* maiący tylé prawa do szacunku potomnych, iako tłumacz Pisma S. i Kazáń, pisáł przeciw kacérzom w *Kołozwarze* Ziémi Siedmiogrodzkiéy (65). Piórém *Białobrzeskiégo* (66), *Hiieronima Powodowskiégo* (67), *Mikołaia z Wilkowiecka* (68), kierował duch rozszerzénia czci Bożéy.

Gdy Xięgi Ewánielickiéy nauki z rozkazu *Waleryiana Protasewicza*, Biskupa *Wileńskiégo*, przed Kościołém *S. Iana* palono, i śpiéwać im przy prowadzéniu zmarłych wzbraniano, *Stefán* Król z obozu pod *Pskowém* 1581., napisáł pamiętné słowa: »Wykonaliśmy przysięgę upewnia» iącą wolność wyznania; zakázuiemy więc wzruszać pokóy; a sumié» nié na sąd Boga Wszechmocnégo zdaiémy.

We cztérdziestu cztérech latach panowania *Zygmunta* III. namnożyło się wielé Katechizmów, modlitw, i traktatów kacerskich w języku *Polskim*. Było to ciągłé polé Rozpráw Teologicznych; bo rząd *Zygmunta* III. nazwać się może Epoką sporów Religiynych. Odzywał się do niégo *Skarga*: »iż iedén wyrok Króla więcéy posłużyć może, niż »wielé Kazáń.« Oto iest poczet Pisarzów różniących się wyznaniém, którzy do utarczek piśmiénnych wyciągali i siebie nawzaiém, i wyznáwców powszechnéy wiary. *Orzechowski Paweł* (69), *Niemoiowski Ián* (70), *Chrząstowski* (71), *Statorius* (72), *Lubieniecki* (73), *Tamnitius Andrzéy* (74), *Grzegorz z Żarnowca* (75), *Tworzydło Marcin* (76), *Moskorzowski* (77), *Gosławski* (78), *Paulinus Ián* (79), *Salinarius* (80), *Clementinus*

tinus Daniiel (81), *Schlichtynk z Bukowca* (82), obeymuią cały przeciąg lat 44. panowania *Zygmunta* III. Przestrzegali wszędzie czystości Mowy, lękaiąc się, aby w odpowiedziach na swoié mniémania, uszli zarzutów niewiadomości ięzyka. Rozczytywanié tych dzieł okázuie mylné rozumiénié twierdzących, że czystość ięzyka trwała tylko do piérwszych lat kilkunastu panowania *Zygmunta* III.

Kaznodzieyską wymową słynął za życia *Skargi*, *Uchański Iakób* (83), *Reszka Stanisław* (84), *Karnkowski* (85), *Leopolita Gabryiel* (86). Xięgi ożywiaiące ducha pobożności pisał *Wysocki* (87), *Wereszczyński* (88), *Nicovius* (89), *Ianuszowski* (90), *Fułgeskowic* (91), *Słupski* (92), *Fabryciiusz* (93), *Tryzna* (94), *Rochowicz* (95), *Nuceryn* (96). Wykázywał obłąkánia opuszczaiących Ołtárz i służbę prawégo Boga, *Piotrowski* (97), *Iunga* (98), *Łaski* (99), *Żebrowski Szczesny* (100), *Licinius* (101), *Śmiglecki* (102), *Wargocki* (103), *Gurski Ián* (104), *Borkowski Olbracht* (105), *Fabiián Birkowski* (106). *Skarga* piérwszy był w powádze i gorliwości. Jako Teolog obiął całą naukę Chrześciiańską dogmatyczną i moralną. Miał liczne wzory, i umiał z nich korzystać. Zachwycał się wymową *Iana Leopolity*, w poważnych Pismach *Sokołowskiégo* brał oświecénié. Wyraziste i święte nauki *Karnkowskiégo*, wodza dobrych uczynków, i podpory Kościoła i Rzeczypospolitéy rozszerzał. Prostotę *Herbesta*, *Reszki*, *Wuyka*, *i Białobrzeskiégo* umiał ugładzać. Nie wstydził się nawet powtarzać ważnych myśli o Urzędzie prawdziwie Apostolskim, z Postylli *Grzegorza z Żarnowca* lubo różniącégo się w wierze. Błędy odrzucał; a wysokié prawdy rozumu zatrzymywał. Co miało

związek

związek z Religią, co służyć mogło do sprostowania obyczaiów, to niespracowany *Skarga* czytał z rozwagą, to wybierał i upiększał. Barwę pism dawnych odmieniał, puszczone wyrazy w niepamięć wznawiał, a nowe dziko potworzone oddalał. W drobnych nawet pisemkach, natrafiał na mocne opisy, i wysokie myśli obyczaiowe. Iest to wielka praca na iednego człowieka, poprzedników język doskonalić, chronić się zarazy nadętości powstaiącey obok siebie, i grożącey ięzykowi zepsuciem, używać ostrożności w słowach, nadawać cechę dokładności wzorowey dziełom wypracowanym. Zostawioną była *Skardze* tá wielká chwała zwyciężenia tylu niezmiernych trudności, i podania XVI. wieku Polszczyzny Potomkom w zupełney czystości. Uniknął téy przywary, którą przed dwoma przeszło wiekami, tłumacz Filozofii *Arystotelesa* (107), zarzucał Rodakom. » Dowcipy *Polskie* w czytaniu u- » ważnych rzeczy są tęskliwe, chcą prędko co porwać bez pracy, chcą » bydź w lot uczonymi. » Na niwie obszernéy ięzyka Oyczystego, nie tylko z drzew rozgałęzionych Mowy *Słowiańskiey* zbiérał owoce pełne, doyrzałe i pełne smaku, ale i z głogowych płonek iagody. Złożył tę pracę kilkodziesiątletnią w jednę iż tak powiem skarbnicę i oddał potomnym, aby z niey obfité ięzyka nasienie i żniwo rozradzać się mogło, aby następcy wyprowadzali uwagi i wnioski Filozoficzne z mowy wprawiony iż tak powiem w swą klubę. Co o *Plutarchu* powiedziano, to sprawiedliwie zastosować można do *Skargi*: gdyby Poprzedników iego zaginęły prace, w nim iednym pozostałyby piękności i wzory Mowy Oyczystey.

W ię-

W pismach Narodowych wspominany iest ze czcią i chwałą. Żadén ze starożytnych zdania tak trafnégo o *Skardze* nie wyraził, iak *Birkowski* (108), i duchém nieiako wieszczym powiedział: » nierychło Kaznodzie- » ię takiego *Polska* zobaczy, który serca ludzkie miał w ręku swoich... » iako *Grecyia* wspomina *Iana Złotoustego*, *Włoskie* Państwo *Piotra* » *Chryzologa*, tak *Polska* może wspominać przez długie czasy *Skargę* » dla wdzięczney, słodkiey i złotey prawie Wymowy. » I to należy do pochwały *Skargi*, iż tén, co go tak pięknie chwalił, a od tylu był szacowany, nie mógł do niego w Wymowie się zbliżyć. Dobrze wsławiony w Wieku naszym Mowca, głosząc niedawno ięzyka Oyczystego zamożność, wyraził: w prostocie, czystości i powadze Mowy, *Skarga* poprzedników przewyższył, a nikt mu podobno z następców nie zrównał (109).

Iest zwyczaiém ogólne czynić uwagi nad Pisarzami. Nieráz oné są dziełém samey tylko wyobraźni o wieku ich życia, częstokroć do wielu zastosować się mogą, i dla tego nie maią cechy pewności, przy tak zaniedbaném czytaniu dawnych Pisarzów, niekiedy są tylko cząstkowém zdaniém o ich przymiotach. W rozbiorze dzieł *Skargi*, w przywiedzéniu piękności, sława iego widocznie okázać się może. Nie obciąży się mowa krótkiémi przykłady; ale upiękni i dá wyobrażénié zgłębionych rzeczy, ożywi smak do czytania w młodych znaiących go tylko z uwielbién. W ogólnym rysie postępu oświécénia takowé wyiątki nie służą; ale w mowie o iednym Pisarzu, mogą mieć miescé ii powinny.

W siódmym

W siódmym roku panowania *Stefana Batorego* 1582., odpisał w *Rydze* na zarzuty i obelgi, *Ięzrzeia Wolana* ucznia *Bezy*, w języku *Łacińskim* (110). W tem dziele naprzeciw obłędliwości, stawiał świętą prawdę, a iadowite przymówki odpowiedzią záwstydzał przystoyną. W tém dziele dał poznać, iak wzorowé pisma Rzymian oceniał i odczytywał, kiedy wszędzie tłumaczy się wyborną *Łaciną*. Tak sławił w Przedmowie duch bohatyrski *Stefana* Króla. Weyście Twoie do *Inflant*, zdaie się rozlegać słowy náydzielnieyszégo Wodza *Machabeyskiego*: *Ecce contriti sunt inimici tui, ascendamus nunc mundare sacra et renovare.*

Na dwa lata przed śmiércią *Stefana Batorego* przybył do *Krakowa*, i opowiadał naukę zbawiénia. Wzruszał się wielkiém politowaniém nad siéroctwém i nędzą bliźnich i uprzeymie wspomagał ściśnionych ubóstwém i chorobami, po domach, szpitalach i więziéniach.

Gdy potrzebę miłosierdzia wystawiá, natchniénié Boga, zdaie się sercé iego otwiérać każdéy nędzy i pióro prowadzić.

» Wszyscy miłosierni bądźmy, bo bez téy cnoty żadná się Bogu » nie podobá. Bez miłości nie waży nic, ani czystość, ani post, ani » sprawiedliwość. Na tę cnotę wszyscy są obowiązani. Nie wszyscy » mogą pościć, długo się modlić, za Chrystusa krew rozlewać: ale » wszyscy mogą bydź miłosierni, aby ludzkié nędze bliźnich swoich » oddalali pociechą, płaczém, żalém, piéniędzmi, pomocą, radą. Nie » możesz dadź wielé, aby brát twóy nędzy nie ciérpiał; dáy mało. » Nie możesz dádź piéniędzy, dáy radę, upomniénié, naukę, słowo » dobré i pocieszné. Ieśli mówić nie będziesz, płacz s płaczącym, »

» ieśli płakać nie możesz, żałuy brata twégo i nędzy iego a iużeś » wypełnił rozkazanié (111).

» Ty, któryś iest zdrowy, pomóż schorzałému, któryś nie upadł, » wspomóż leżącégo: któryś bogaty, nie opuszczay ubogiégo, nie cze- » kay, abyś sám na sobie poznał, co to iest cierpieć nieludzkość in- » nych, i iak to dobrze nie zamykać miłosierdzia upadłému. Nie » czekáycie nad sobą ręki Bozkiéy i kárania, którém niemiłosiernych » uniżá; uczcie się na cudzéy nędzy, abyście swoiéy nie doznali (112).

W drugiém Kazaniu o Miłosierdziu dotkliwie opisał rozmaité nieszczęścia, wzbudził smutné użalénié nad nędzą ludzką i zniewolił serca Słuchaczów do ustanowiénia Bractwa Miłosierdzia w *Krakowie* u Ś. *Barbary*, i obowiązki dlá niégo przepisał. To Bractwo założyło na wzór Kościołów *Włoskich*, *Montem pietatis*, to iest skarbnicę potrzebnych, aby darmo bez lichwy wszelakiéy, na rzeczy ruchomé, pożyczało piénięgdzy potrzebnym do czasu pewnégo. » To Bractwo (*słowa Skargi*), » gorącym duchém, a iako naypilniéy, i s krwawémi, bym ie mógł » mieć, łzami zalecám, prosząc, abyście ie rozmnażali, i swoim Po- » tomkom zostawili (113). »

Aczkolwiek to święté Ustanowiénié w przygodach kraiowych zniszczało; lecz miło iest sercu prawému wspomnieć, że w tylu woynach, których smutné pamiątki zostały, tén Dom miłosierdzia ocalał. *Szwed*, *Siedmiogrodzanin*, *Austryiak*, *Sas i Rossyianin*, rozdzieléni w woynach domowych mieszkańcy, szanowali tę świętą własność ubóstwá. O iak

pocie-

pocieszaiącá nadzieia! że wpośrzód ucisków, które woyna sprawuie, samá okropność znisczénia, udzielá straży miłosierdziu.

W tymże roku, wyszło na widok wyborné tłumaczénié *Skargi*, dziesięciu wywodów *Edmunda Kampiiana* Iezuity do Akademii *Oxońskiey i Kantabryyskiey* o Rozprawie z odszczépiéńcami (114). Nader rzadkié to dzieło. Męczéństwo srogié *Edmunda* i towarzyszów iego rozrzewniá czytelników, a dziká okrutność pastwiących się nad krwią niewinnych oburzá. Stałość niewzruszoná i wielká wiara idących na śmierć zadziwiá i zgon ich uświęcá.

W roku 1588. wezwanym był na Kaznodzieię *Zygmunta* III, zaraz po Koronacyi. Mówiąc o *Skardze* a szczególnie o iego Wymowie, nie myślę bronić *Zygmunta* III. i doradzców, nie myślę rozdzielać omyłek Rządu, od wypadków nieprzewidzianych, win Panuiącego od występków szczególnych ludzi a słabości Rządu Rzeczypospolitéy. Wiadomo mi co *Polska i Szwecyiá* niechęcią rozdzieloné mówiły, i iaki sąd Potomność o tém wydała. Táyné rady, współczesnym mało były znaiomé, a przed námi tem są bardziey zakryté. Ufność *Zygmunta*, gorliwość i cnotá nieskażoná *Skargi*, powierzyły mu to ważné dostoiéństwo Tłumacza słowa Bożego.

Na wstępie Kaznodzieystwa taki obráz Oyczyzny, zawikłanéy nierządém wystawił.

» Na zatrudnioné bardzo czasy Państwo WKMCi przypadło. Ma-
» ło iest tych, którzyby do rozszérzenia chwały Bozkiéy pomagali.
» Mniéy tych, którzyby wierną miłość Matce swoiéy Oyczyznie i Rze-

» czypo-

» czypospolitéy pokázowali. A tych wielé, którzy Kościelną iedność » rozrywaią, a niezgody w Rzeczypospolitéy mnożą. Łakomstwo nie- » ugaszone Kościołom i Matce miłéy Oyczyznie nie przepuszcá: wy- » dzierać i chleb ubogich pożerać, się nauczyli. Wolność obróciła się » w rozpustę. Posłuszeństwa w żadnym stanie nie mász... Niekarność » wszystkie złości rozmnożyła.

Smiało i odważnie te obowiązki Królowi przekładał: »Łupieżcom » i drapieżnym rządów nie poruczać, pochlebniki i łagodną chytrość » surowością twarzy oddalać, skarb mnożyć, a próżnych się utrat wy- » strzegać, rycérskié zabawy rozmnażać, roskoszami i próżnowaniém » gardzić: złoczyńcom srogość a cnocie i dobroci przyiaźń pokázywać: » to są pańskié i wielkié Królów ozdoby, którémi świat naprawuią, » Królestwa zamieszane do rządu przywodzą, zachwiane podnoszą, u- » padłé wyrywaią (15).» Tá przemowa *Skargi*, równie szlachetná, równie z rzeczy ważná, iak piérwszé Kazanié *Adwéntowé Massyllona*, do *Ludwika* XIV.

Iak się tłumaczy ze swoiégo przebywania na dworze Królewskim, przed całym nieiako Narodém, posłuchaymy: »Mieszkámy u dworu; » bo nám kázano, nie obiéraliśmy sobie nigdy miescá tégo iedno gdzie » nás postawiło święté posłuszeństwo, tam stoim: iako żołniérze, choć » i tam, gdzie gęstá strzelba biie: póki nám postąpić nie káżą. Niech » iedno skiniénié Starszégo i Króla IMCi, będzie: obáczy każdy, z ja- » ką się ochotą do komórki porwiémy i stráwnégo i odwozu nie pro- » sząc, wszystkiégo razem odbieżémy. Ia tému, który tę nowinę przy-

» niesie

» niesie, i suknią, będzieli moią, s siebie daruię (116).»

Po śmierci *Zygmunta Augusta* rozsiewaiąc słowo zbawiénia w Xięstwie *Litewskiém*, wydał Xięgi 1573. o iedności Kościoła pod iedném Pasterzém i o *Greckiém* i *Ruskiém* odszczépiéństwie od téy iedności. Przeciwnicy té Xięgi wykupione spalili. Za *Zygmunta III.* na żądanié wielu powtórnie ogłosił ié drukiém 1590. W *Brześciu Litewskim* miał Kazanié o tém zjednoczéniu, i pisał Synodu Obronę. Odpowiadał na nią imiéniém *Greckiégo* wyznania, *Philatet Krzysztof*, (117)a różniący się w wierze złożyli odpowiédź w Grodzie *Włodzimiérskim*.

Miiám wywody Teologiczné z oboiey strony. Pochwała tégo Synodu przez *Kleménsa* VIII. a złorzeczénia *Ieremiasza* w *Carogrodzie*, obcémi są Rozprawie ninieyszéy. Nie tu miesce roztrząsać, czy tén Synod przynosił pomoc iedności zdáń w Rzeczypospolitéy, czy ią rozrywał; bo nie przywodzimy tu przed sąd Historyi ani *Zygmunta* III. ani iego radźców. *Skarga* nie mógł sobie w Obradach przywłaszczać mocy i prawa; lecz tylko winién był uskuteczniać rozkazy. Wezwany od Króla, udał się do *Brześcia* i dopomógł wrácaiącym do iedności wyznania. Wielká część duchownych, wstępuiąc w ślady swych Przodków, uznała Papiéża głową i náywyższym Pasterzém Kościoła. To Zgromadzénié zaburzoné w piérwiastkach, po wyłączéniu się niektórych, przyięło céchę práwności.

Wiedzieli Przodkowie nasi, iż zniewolénié trwałości nie má, a co się z niechęci poczyná, prędko ustaie, ztąd grożbą, męczéństwém i rozlewaniém krwi nie nawracali. Okoliczność iednę przytoczę za pa-

nowania *Zygmunta* III. w którey duch łagodności rządził sercami Katolików i piórem *Skargi*.

Gdy za *Zygmunta* III. 1591. Katolicy wyszli s Kościoła w *Krakowie*, na igrzyska dziecinné przed Zborém patrzali, kilkudziesiąt heretyków wypádło z orężém i zabiiało lud niewinny bez względu na niewiasty, dzieci, starców i lud nieżbroyny, który nie wyszedł do boiu; ale s Kościołów do domów powrácał. Dwieście Osób ranionych liczono. Do sprawiedliwego gniewu, przywiedzéni wszyscy Katolicy w Mieście, mogli się zemścić tak okrutnego zuchwalstwa, mogli tak drobną liczbę odszczepiéńców zgładzić do szczętu; ale uchowani w posłuszeństwie prawom zakázuiącym rozruchów, podnieśli się na dziwną ciérpliwości cnotę.

Noc ciémná inną radę nieciérpliwszym podała. Żałością i hańbą wzruszéni, zémstę swoię na mury wywarli, a przebaczyli braterskiému życiu. *Skarga* podniósł głos do kacérzów. Cóż przyzwoitszego nad to mógł powiedzieć?

» Daruycie słusznemu żalowi, za tę krew i mordérstwa, które » bez przyrównania daleko więcéy ważą niż mury; a swoim tak ia» dowitym, nieludzkim i okrutnym, tę winę zburzénia Zboru przypisz» cie, dziękuiąc Bogu wráz z námi, iż oná zapalczywość ciężką krzy» wdą i mordami pobudzoná, na murach, a nie na ludziach ugasła.«

Gdy szkodliwé Rzeczypospolitéy czynili rozruchy i zjazdy, napisał do nich Upominanié, i uskutecznił w niém tę ważną *Gangauellé*go przestrogę: » ieżeli Religiiá nie pozwalá błędów, zakázuie nienawidzieć i dręczyć tégo, który się myli.«

Oto

Oto słowa *Skargi* pełné miłości bliźniégo. »Nic z nienawiści, ani »dlá ohydy czyiéy mówić nie chcę: gniéw i gorzkié sercé odrzuciwszy, *Polak* s *Polaki*, brat z braty, sąsiad s sąsiady, ku dobrému »rozmawiám. Prawda, iż złé heretyctwo; ale dobrzy ludzie: złé błędy; ale natury chwálebné: złé odszczepiéństwo; ale krew miłá: złé »grzechy; ale krewkość godná iest użalénia.«

Wystawiá im potém, iż nie powinni szérzyć żalu swoiégo z obalénia iednégo Zboru, kiedy tylé Kościołów *Rzymskich* wydarli i spustoszyli. Záwsze w prostocie rzadkiéy mówi i przekonywá: że z domowych rozruchów, zwątlénié sił Rzeczypospolitéy, zamieszánié rzeczy Bozkich i ludzkich, i upádek Królestwa następuie.

Duch pokoiu, duch łagodności té mu słowa podawał: »Ludzkość, »miłość, ciérpliwość, *Polská* cnota i dobroć nie dopuści tégo, aby co »o woynie i s sąsiady miłymi i bracią myślili, aby się do śrzodków »tak ostrych i przykrych, dlá ich nawrócénia uciekać mieli. Pokonywać prawdą, pismém, przykłady, różnowiernych, miłością ku nim »i ludzkością i modlitwą za nié, są tą nasze woyska.« Té słowa *Skargi*, záwsze będą zaszczycać i sercé iego i sposób myślénia. Wolné są od okrutnych przywodzéń dzieié Wieku XVI. w *Polsce*, gdy na ich czytanié w obcych Narodach, wzdrygá się rozum i sercé przeráżá.

Głęboką miał w sercu Religiią i na świadectwo prawdy zbawiénnéy krew swoię gotów był rozlać. Gdy *Marcin Lanterna* towarzysz iego, w obronie wiary, ducha oddał w *Szwecyi*, chęć umiérania za prawdę wyraził w tych słowach:

Mar-

» *Marcin Łanterna*, znaiomy Koronie wszystkiéy nauką i żywo-
» tém, Kaznodzieia Króla *Stefana*, którégom za morzé, aby za mnie
» u Króla IMCi. Pana mégo Kazanié odprawował, gdy mi onégo pły-
» wania morskiégo, starość moiá broniła, wyprawił. Ale aby za mnie,
» dlá práwdy od heretyków umiérać miał, tégom mu nie poruczył.
» Bo to i na on czas, i teráz sám odprawić mogę. O Boże! abym
» był tégo godny! Młodszy, który za mną trzy lata zégarek na Kaza-
» nié nosił, uprzedził mię. Bo stał się pośledni piérwszym. A ia ia-
» ko grzechy moié okupię? Nie tak iadowici *Polacy* moi, którzy do
» takiéy Korony popychaią, ale nie dociéraią (118). »

Gdy mu Xięgi i bluźnienia *Fausta Socyna* Włocha, i *Piotra Statoryiusza* Francuza do rąk przyszły, płakał nad omamieniém tych ludzi, zdumiéwał się nad ich nierozumem, prosił Boga, aby skruszył twardość ich serca, i otworzył im oczy. *X. Marcin Śmiglecki*, s samymi kacérmistrzami walczył, którzy rozsiewali błędy *Aryiáńskié* dáwno potępione od Chrześciiaństwa, w Ziémi *Krakowskiéy*, *Sandomirskiéy* i na *Podgórzu*. *Skarga* do uczniów tylko Szkoły *Rakowskiéy* pisał namowę. *Moskorzowski Hieronim* podał *Zygmuntowi* III. drukowaną Odpowiedź pełną usczypliwości. *Skarga* pokrzywiénié *Pisma Ś.* w téy Odpowiedzi sprostował, i zawikłané błędy obiaśnił, a na przymówki iadowité odpisał w té słowa:
» Kto mniémá, iż wszyscy Królowie Katoliccy i Biskupi i Ducho-
» wiéństwo od rozumu odeszło, tén sám mózg stracił i nie wié, co
» mówi. »

Uczniowie Szkoły *Rakowskiéy* pomnożyli błędy *Aryiusza*. Iedén

prze-

przeciwko drugiemu powstawał; a kiedy w jch niezgodzie, upatrywał Katolik potrzebę iedności s Kościołém powszechnym, Obywatel się dziwił, że tén Oddział wyznania bronić zakázuie Oyczyzny, a sprawowanié Władzy w Kraiu, poczytuie za dzieło przeciwné woli *Chrystusa*. Tak iest, ganiąc *Aryanów*, iako różniących się w wierze, można ich było nie ciérpieć, iako szkodliwych Obywatelów(119).

W roku 6tym panowania *Zygmunta* III. 1594. oddał Mu Niedzielné i odświętné Kazania, iako świadectwo na służbie dworskiey, duchowney. Szacownym są składém wysokich prawideł rozumu wiary i cnoty. Prawda iest zasadą rzetelnéy piękności; a mowa próżnych słów nie má. Obiętą rzecz dokładnie wyłuszcá. Każdégo występku początek i okropné skutki maluie; a wszystkié nauki i pociechy, na powádze Pisma Ś. wspiérá, i do życia towarzyskiégo stosuie. Uskutecznił prawidła Rzymskiego Pisarza: *proëmiatur apte*, *narrat aperte*, *postremo docet*, *delectat*, *afficit* (120). Czy moc nieprzebraną ręki i szczodroty Boga wystawiá, czy dwóch Utwierdzicielów Zakonu Ś. porównywá, czy próżność zabáw ludzkich maluie, czy w bogomyślności i pracy około ludu, náywyższé dobro pokładá, czy o prawdzie i smutnym końcu rozprawiá, wszędzie wymowny iest czuły i iasny, wszędzie mówi do rozumu i serca. Krótkié przykłady dowiodą téy prawdy, i godné są nie tylko powtórzénia, ale i zachowania w pamięci.

Tak wspaniałość i potęgę Boga wystawiá:

» Nauką oświécił, żywotem ubogacił, przykładami do cnot świę-

» tych pobudził, śmiercią ożywił (121). Dobry a miłosierny przecho-
» dzi wysługi a nadzieie nasze (122). On nás wynosi z wrot śmierci,
» gdy iuż prawie w paszczęce i zębach ich uwięźniém, i gdy zguba
» nas pożérá, on wyrywá, on sám rękę swoię przykładá, gdy moc i
» rozum i nadzieia i pomoc ludzká ustaie, on przystępuie a wynosi
» nás ze złych razów śmierci i zguby (123). Otwiérá bezdnié u mo-
» rza, które słowém swoiém w przepaściach zamyká (124). Niemocy
» go słuchaią, słowém ożywiá, iest wszędzie swą mocą (125). Bez Bo-
» ga zguba śmierć i proch wszystko pożérá (126). Z rozumém zaráz
» służba Bożá powstała. Żadné lata i błędy, wygładzić iéy nie mogły.
» Trwá i trwać musi, póki rozum ludzki i ludzie trwaią (127). »

Tak poważnie porównywá dwie ozdoby i podpory wielkié Kościoła Ś.

» *Piotr i Paweł* dwie pochodnie, które świat w błędach i grze-
» chach ciémny, światłością Ewanielii oświeciły. Dwáy Hetmani, któ-
» rzy mocą niewidomą, w prostocie, ubóstwie i niepotężności świe-
» ckiéy, Królestwa i mocy ziémskié, Chrystusowi podbili. Oba wiel-
» cy i dziwni. *Piotr* od samégo Boga i Zbawiciela naszégo, w towa-
» rzystwie i Szkole Iego wydoskonalony. *Paweł* obiawiéniém wnętrz-
» ném natchniony... *Piotr* cieniém swoim, a *Paweł* chustką swoią nie-
» mocy leczyli. Oba, nędzy, pracy, biczowania, ran pełni dlá E-
» wanielii. Oba iednégo dnia od okrutnika *Nerona*, i na iedném mie-
» scu w *Rzymie*, krwi swoiéy i żywota rozlaniém, świadectwo práw-
» dzie Chrystusowéy oddali. Tém różni, iż *Piotr* iest naywyższy Pa-

» stérz

» stérz i Urzędnik: a *Paweł* Nauczyciel i Kaznodzieia. *Piotr* podpora » Kościoła: a *Paweł* budownikiém iego. *Piotr* iako klucznik mocą U- » rzędową otwiérá Niebo: a *Paweł* mocą Ducha Ś. nauką swoią otwié- » rá serca (128). »

W duchu świętym Religii, iak słodko iednoczył bogomyślność z obowiązkami Stanu swoiego.

» Dobrze nabożeństwa pilnować; ale téż dobrze ubogim służyć: » dobrze bogomyślnością i pustynią się bawić, i o swoiém tylko zba- » wieniu myśleć: ale téż dobrze drugich nauczać, i o ludzkié zbawié- » nié się starać. Dobrze dusze swoié i ludzkié opatrywać; ale téż do- » brze bliźnich karmić i odziéwać. Każdy gdy według swégo powo- » łania, czyni co dobrégo i nie próżnuie, miłość Boga i bliźniégo ma- » iąc, na wiecznych dobrach i zapłacie nie traci. Ale kto obiedwie » zabawy odprawować może: Bogu służyć i bliźnim, ten iest daleko » doskonaliszy. Zbawiciel świata często na pustynią wychodził: ale się » wnet wrácał, i ludzkie dusze i ciała leczył, i gdy potrzeba było » głodné karmił i chorym służył (129). Przy modłach naszych, po- » trzebny, głodny, więzień, gość, chory i inni strapieni, niech po- » moc znayduią. Więcéy u Boga, tén wysługuie, który wielom po- » żytek czyni, niźli, gdy się na modlitwie zamyká. »

Czule mówił o przestępstwach ludzi i karze Boga. W miarę rzeczy, styl iego podnosi się lub zniża.

» Długoż té zdrady i oszukania bliźnich i potwarzy trwać maią? » dla których Bóg przenosi Krolestwa od Narodu do Narodu, wedle

» słów

» słów Pisma. Długoż té lichwy niezmierné, których się iuż nie wsty-
» dzą, ludzi niszczyć maią? Długoż takié łupieztwa poddanych i miast,
» o które nikt nie mówi, ani ich broni, dręczyć ciché i na ziémi
» uniżoné będą? Izali sąd iego milczeć może, gdy ludzki ustaie? Po-
» wstáń Panié, a sądź ziemię, wołá *Prorok*; boć to wszystko dziedzi-
» ctwo twoié *Psalm* 81. Oglądáy się ubogá Oyczyzno na upádek twóy:
» przychodzą dni płaczu twégo i Ręki Bozkiéy nad tobą. Otoś od nie-
» przyiacioł otoczoná, otoś iuż na wszystkiéy sile twoiéy zwątloná: ze-
» wsząd pochyloné ściany „ upadkiém grożą (130). »

Nie ma tu słów próżnych. Tłumaczowi słowa Bożégo tkwią tylko w oczach święté obowiązki czci Stwórcy i miłości práwdy. Té słowa proste rzucaią postrach, każdy czuie odgłos zgryzoty sumiénia swoiégo, i zdaie się słyszeć wyrok Boga nieodzowny na swoię zgubę.

W krótkich słowach wielkié práwdy obyczaiowé zamyká:
» Nie mściéycie się nad nieprzyiaciółmi; bo zémsty doznaią od wła-
» snych zbrodni — Bądźcie miłosierni, bo ludźmi iesteście — Cóż mi
» po wszystkich nadzieiach? których skutek tak daleki i iescze niepe-
» wny, strata zaś wszystkiégo i mnie samégo tak blizká i niespodzianá.»

Kazania Seymowé z rzeczy saméy są wyższé i bydź powinny nad inné *Skargi* utwory. Przemawiać w Imié Boga, do obmyślaiących o dobru powszechném iest rzeczą nader ważną. Wskázywać źrzódła niesczęść powszechnych, zniewalać do pokoiu zgody i miłości społecznéy, iest świętą Kaznodzieiów powinnością. Tu miał polé okázać w całéy świetności i swoię wymowę i charakter duszy. W ośmiu Ka-

zaniach

zaniach dziwnie wybornych nic nie opuścił, coby nie odpowiadało ważnému celowi. Wymienił bezprawia rozrywaczów iedności, burzycielów praw Bozkich i ludzkich, wzgardzicielów, Urzędów wszelakich. Cnoty odmalował w przyzwoitéy postaci. Przełożeństwa i podległości zamiar wyłuszczył, i zgodę w sercach ożywiał, aby Naród nie ginął w nierządzie. Sześć chorób otwiéraiących grób Oyczyznie wyłożył: nieżyczliwość ku Matce wspólnéy i chciwość domowégo łakomstwa — niezgody i rozterki sąsiedzkié — naruszénié Religii — osłabienié Władzy Królewskiéy — niesprawiedliwość práw — grzechy i złości iáwné. Wołał s Prorokiém: *Oseae.* 4. » Niesprawiedliwość posiadła pałace, zam» ki, domy, role, rynki, ulice: nie mász práwdy, nie mász miło» sierdzia, wstydém się nie hamuią i boiaźnią Bożą nie krócą.» Przekładał niebezpieczeństwa wiszące nad Oyczyzną, i práwdziwą nazywał niewolą, pełniénié wszystkich występków przeciw Bogu i ludziom.

Znał się bydź Xiędzém i pamiętał, że iest Obywatelém. Całá Literatura naszá nie má nic pięknieyszégo nad wprowadzénié tysiąców ludzi wznoszących ręce z ufnością do Séymuiących Stanów.

» Ilé iest ludzi, ilé dusz w *Polsce*, w *Litwie*, w *Rusi*, w *Prusach*, » w *Żmudzi*, w *Inflantach*, wszyscy oczy na Wás zwracaią, i ręce do » Wás podnoszą, mówiąc, iak oni *Egipcyianie* do *Iózefa*: zdrowié naszé » w ręku iest waszych. Weyrzéycie na nás, abyśmy nie ginęli i w do» mowéy niesprawiedliwości, i w obcéy niewoli. Wyście Oycowie » nasi i Opiekuni, a my siéroty i dzieci waszé. Ieśli o nás siérotach » źle radzić będziecie: my poginiém, i sami zginiecie. Wyście rozu-

» my i głowy naszé: my iako prosté dzieci, na waszé się obmyślanié,
» spusczámy, i Pán Bóg wám myśleć o nás rozkazał. Wyście iako
» góry, s których rzéki i zdroie wytryskuią: a my iako pola, które
» się onémi rzékami poléwaią i chłodzą. Góry iako *Psalm* mówi 71,
» przyymuycie ludom pokóy, i pagórki spusczáycie im sprawiedliwość.
» Wás P. Bóg podniósł na wysokié Urzędy, nie dlá wás, abyście sa-
» mi swoich pożytków pilnowali: ale dlá ludu, który wám P. Bóg
» powierzył, abyście nám sprawiedliwość i pokóy, który od Bo-
» ga bierzecie, spusczali. »

» Toć są głosy i wołania ich do Wás. Zmiłuycież się tak nad
» nimi. Kochávcie tę Oyczyznę swoię, a mówcie tak s serca z *Dawi-*
» *dém*: *Psalm* 136. Ieśli cię zapomnę Oyczyzno miłá, ieśli cię na
» czele wszystkich pociech moich nie położę, niech ięzyk móy przy-
» schnie do ust moich. O iakié zaklinanié! którém wiązać się mácie,
» abyście nic sobie tak miłégo nie mieli, iako dobro Rzeczypospoli-
» téy i Oyczyzny swoiéy. »

» Bóg Matkę czcić rozkazał: przeklęty, kto ią zasmucá. A któ-
» ráż iest piérwszá Matka, ieśli nie Oyczyzna? Tá iest gniazdém
» Matek wszystkich i powinowactw, i skarbnicą dóbr wszystkich. (151). »

Tá przenikaiącá Wymowa z głębi serca pochodzi, i cnotliwych rozrzewniá.

Po dwunastym roku panowania *Zygmunta III.*, po skończonym wieku XVI. tak wystawiá przeszłé nieszczęścia, tak obecné ogłaszá, tak Pana Niebios prosi o błogosławiénstwa:

» Patrzy-

» Patrzyliśmy w téy Oyczyznie naszéy na trzy bezkrólewia straszliwé, » w których iako w potopie to się Królestwo pogrążało. Patrzyliśmy » na Séymy niesczęśliwé, na których nigdy się nic pożytecznégo Kró- » lestwu, przez niespokoynych ludzi mieszaniny, postanowić nie mo- » gło. Dolégaią nás, niektórych niespokoynych Obywatelów szémrania i » pokątné obmowy, i podburzénia nierozumné, któremi się sami zgu- » bić mogą, i to kwitnącé Państwo przywieśdź do wielkiégo niebez- » czéństwa. — Uwesel nás Panie za té dni, w którycheś nás poni- » żył, za lata, w któréśmy wielé złégo uciérpieli, dáy nám Boże le- » pszé (132). »

Gdy *Zygmunt III.* wychodził na Woynę *Inflantską*, *Skarga* wyraził to w Kazaniu w *Wilnie*, co duch Religii, co miłość Oyczyzny wymagała. Skończył na tych słowach: » w Imié Boga przeskakuycie mu- » ry. Niech uczyni ramiona waszé, iako łuk z miédzi, i ręką swo- » ią niech wás podeymuie. Niech sprawiedliwi i niewinni pobiorą » łupy niezbożnych, a niech spokoyny lud Twóy Panie, wysławią » wielkié Imié Twoié. »

Daniiel Kramer Minister w *Szczecinie Pomorskiéy* Ziémi, to Żegnanié Króla błogosławiénstwy na Woynę, obrócił w ohydę, spotwarzył i odmiénił prawdziwé i spokoyné słowa, i tak wyłożoné potwarzy na ięzyk *Niemiecki* z napisém: *Kazanié straszliwé i krwi pragnącé*, *Piotra Skargi*, rozniósł po Kraiu *Pruskim* i *Polskim*.

Słuchaiący Odezwy *Skargi*, *Polacy*, podpisém rąk swoich oddali prawdzie świadectwo, że wychodzi na widok bez żadnéy odmiany.

Odpo-

Odpowiedź *Skargi* była dostatecznie wywodną. Tén krwi pragnie, co Państwa cudzé naieżdżá. Król nász broni się od krzywdy, i pokoiu szuká, przez woynę podniesioną sprawiedliwie na odgromiénié naiezdcy. Godzi się pobudzać do męztwa na taką woynę.

Król nasz nie łamie práw danych od *Zygmunta Augusta* na wolność wyznań, i nikogo do wiary mocą nie przyciská; ale wydarté Katolikom Kościoły rozbóyną mocą sprawiedliwie właścicielom przysądzá.

Oto słowa pełné żółci *Kramera*, ohydzaiące Kaznodzieię i Zakon. » Nie znám *Skargi*, ale wiém, iż Iezuita, to iest wszelkich złości pełén.» Odpowiedź łagodná *Skargi*, właściwá iest niewinnému. Z wielkiéy to miłości ku bliźniému powiedział: » nie zná mię, a wszystkie mi zło» ści przyznaie.» Świat na nás patrzy, Bóg widzi i sądzi.

Nic tkliwszégo nad Modlitwę o szczęśliwé powodzénié na woynie *Inflantskiéy*.

W Dziękowaniu Kościelném za zwycięztwo nad *Michałém Multańskim* 1600., o iak piękny obráz Wodza *Zamoyskiégo* wystawiá w całéy szlachetności mowy i myśli, iak przedziwnie opisuie męztwo Naddziadów naszych.

» Któż ci się wydziękuie, Wodzu piérwszy i głowo Woyska, » miłośniku Oyczyzny? Nie ciężały ci lata: młodość się twoiá od» nowiła, gdyś o swéy braci niebezpieczéństwie usłyszał, gdyś się nad » niesławą Koronną użalił, gdy ci, nad śmierć własną, Oyczyzny u» trata przykrzeyszą była. Nie zatrzymała ani żona, ani syn mały ie» dyny, ani wczasy domowé, ani bogactwa, ani miłość zdrowia: wszyst-

koś

» koś Rzeczypospolitéy darował wszystkoś dlá miłości Oyczyzny, noy-
» nie wyláł, abyśmy wszyscy nie ginęli. Wołamy w błogosławień-
» stwie: Hetmanowi długié dni, miłośnikowi Oyczyzny, wieczna sława. »

Zapał i męztwo w boiu *Słowaków*, tak mocno wyraził:

» Góry się umykały, rowy zasypowały, wody ustępowały,
» lękaiąc się ochoty i męztwa waszégo. Liczba wielká nieprzyiacioł
» i chorągwi tak wielé nie ustraszyły wás: przebráná Młódź w kilku-
» dziesiąt Mężów, wielkié tysiące rozgromiła, drugim czyniąc drogę
» do zwycięztwa. Leżały trupy bez liczby, po górach, nizinach i
» winnicach: latały z ręku mocnych chorągwie, których sto kilkadzie-
» siąt nazbiérano. Tył podali oni, co na tém mocném miescu *Turki*
» i *Tatary* gonili. Przelękli się *Turcy*, męztwa waszégo, i wołali mó-
» wiąc: *wielki Hetmán: mężny lud...* Z wámi i za wás błogosławim Pa-
» nu i dzięki i sławę wám oddaiémy. »

Nic pięknieyszégo nad Kazanié po otrzymaném zwycięztwie nad *Karolém Xiążęciém Sudermanskim* za sprawą *Chodkiewicza* nad *Rygą* u *Kircholmu* 1605. gdzie mały poczet woyska trzy tysiące cztérysta, stárł przewyższaiącą siłę nieprzyiacioł. —

Iak tkliwie ubolewá nad okropnością woyny, nad zgubą ludzi. —

» Acz w każdé ludzkié weselé, nieco się záwsze smutku nabiéra:
» i nie má tén świat pełnéy a niezmieszanéy radości, ale náywięcéy
» woiénné wygranié i tryumf zmącony iest s płaczém i żałością. Iako
» nie żałować, iż ludzi tak wielé w kilku godzinach ginie? Izali tak
» prędko inni urosną? Izali ziémia, którá ludźmi z błogawiéństwa

» Bożego má bydź napełnioná, pustą i samym zwiérzętom do mieszka-
» nia zostawać má? Iako nie płakać! iż człowiek zabiiá człowieka
» téyże natury iako i sám? Nie mász tak iadowitéy plagi na człowie-
» ka iako człowiek, który rozumém i dowcipém, dziwné do zabiia-
» nia bliźnich sposoby wymyślá: żelaza, strzelby, prochy, działa, ku-
» le, mosty, i inné sidła i doły na krew natury iedney przyprawuie.
» Ani morowé powietrzé, ani wody, ani zwiérzęta, ani głody, tak
» wielkiéy zguby ludziom nie przynoszą iak woyny (133). » —

Sławi cnotę i wielkié męztwo Hetmana, który, iako lew, wielkością i mocą nieprzyiacioł ustraszyć się nie dáł. Przytaczá Odezwę Bohatyra pełną szlachetnéy odwági do żołniérzy wiedzionych na ostré żelaza i strzelby, aby nie czynili zelżywości swéy sławie. I kończy mowę Bohatyra témi słowy: » Ieżeli o Oyczyznę kto nie dbá, ia za
» nią chcę umrzeć. » Práwdziwy odgłos uczucia, godny serca *Chodkiewicza* i ust gorliwego *Skargi*. —

Do zwycięzkiego Wodza przystosował té słowa Pisma: *Horruerunt Persae constantiam eius, et Medi audaciam eius.*. W imiéniu Narodu składał té czułé dzięki *Chodkiewiczowi*: » Nagroda twoiá od Náywyż-
» szego Króla w Niebie, za którégoś cześć, zdrowié swoié stawił —
» sława twoiá na świecie széroko się rozeydzie — Oyczyzna zachowá
» pamięć tych zasług, i twoié Imié w sercu nosić będzie. »

Płakáł nad poległymi, sławił męztwo woiowników, i témi słowy do cnot Chrześciiańskich pobudzáł: » Prośmy Boga, aby dáł zwycięz-
» two i chlubę nad złémi skłonnościami, nad hardością i swawolą, nad
» łakom-

» łakomstwém i domowém mężobóystwém i kradzieżą dóbr Rzeczypo-
» spolitéy. Bo to cięższi nieprzyiaciele i szkodliwszá ich niewolá. I
» mało nám to zwycięztwo pomoże, ieśli swoich złych zwyczaiów nie
» zwyciężym i męztwa sami nad sobą nie użyiémy.»

Słyszeliśmy, iak *Skarga* mówił o obowiązkach Króla i ludu Chrześciiańskiégo, słyszeliśmy, iak podnosił głos do naradzaiących się o dobru powszechném, iak rozprawiał z odstępcami od iedności Kościoła, słyszeliśmy, iak głosił sławę Bohatyrów poległych i ocalonych, posłuchaymy wreszcie, iak mówił nad grobém. Żałował straty cnotliwych, utyskiwał nad żyiących niedolą. —

Na pogrzebie *Anny*, ostatniéy ze krwi *Iagiellońskiéy*, któréy zeyścia bez żałości i wylania łez, wspominać nikt nie mógł, wymiéniá wielkié dziéła Iéy Przodków, i té cnoty osobisté, któremi Ród ich zamknęła. Náypięknieyszą pochwałę téy cnotliwéy Królowéy, zawarł w tych słowach: » Rzeczypospolitéy i poddanym, iako Matka była.»

O uciskach Królów i wysokich Stanów tak mówi:

» Drudzy mniémaią, iż to náywiększé szczęście na świecie, Krá-
» lém bydź lub Królową, a ono té wysokié drzewa, więcéy wiatrom
» mocnym podległy, częstszé na nié troski i boiaźni, na té wyniosłé
» wieże, częściéy gromy biią. Bardziéy ich każdá krzywda i nędza
» boli: bardziéy ich każdy przypádek troscze.» Pisząc to, miał na pamięci X. Pieśń Xięgi II. *Horacégo* do *Licyniiusza*.

Saepius ventis agitatur ingens
Pinus: et celsae graviore casu

Deci-

Decidunt turres: feriuntque summos
Fulmina montes.

W tkliwém domówieniu ożywiał chlubną pamięć panowania *Iagiełłów*, i upominał *Zygmunta III.*, aby się stał nieodrodnym naśladowcą wielkich dzieł Oyców.

» Żałuy wszystko Królestwo. Ostatniego Potomka Królów Twoich » i Panów pogrzebiesz, którzy cię na ręku, iako piastunki i mamki » nosili: i sławę twoię i pokóy i pożytki rozmnożyli: i za dobro two- » ie umiérać chcieli, w których krwi i następowaniu iednego po dru- » gim, nadzieia twoiá dobrá zostawała. *Iagiellonów* szczątek i ostatek » iuż poległ. Ozdoba twoia i Korona głowy twoiey s ciebie spádá. » Królewská córka, Królewská żona, Królewská w Siestrzeńcu matka, » tobie odeszła, którá cię w przygodach twoich i zachwianiu podźwi- » gała i podeymowała. »

» Żałuy Miłościwy, náyiaśnieyszy Królu, drugiéy Matki swoiéy: » iedná Cię urodziła człowiekiém, drugá Królém. Iedná Cię wychowała, » drugá cię ozdobiła i wyniosła, i w prawéy macierzyńskiéy miłości, » s tą, co urodziła, zrównała. »

» W Tobie Miłościwy Królu, krew *Iagiełłowá* po Matce zosta- » iąc, do Ciebie się krew wielkich Królów naszych Polskich i s Króle- » stwém przenosząc, smutek nasz po zeyściu Domu tégo gasi. Niech- » że w Tobie żyie *Iagiełło*, i w Synu náymilszym Twoim, ożyie » *Władysław*, i onych *Kazimirzów*, *Olbrachtów*, *Alexandrów*, i tégo, któ- » rego imié nosisz *Zygmunta* i *Augusta* Syna iego, niech żyie

» pobo-

» pobożność, mądrość, męztwo, łaskawość, szczodrobliwość i miłość
» poddanych, i krwi swoiey, i inné Królewskie cnoty, których w Wa-
» szey K. M. iuż z Łaski Bożey zażywámy, Boże, aby do końca tem
» więcey.»

Na pogrzebie *Anny z Rakuz* żony *Zygmunta III.* tak mówi:
» Tá głowa uwiędłá, składá tę Koronę, i wám ią na tych marach, ia-
» ko widzicie, oddaie. To iest *Adamowé* prawo i nieszczęsny a nie-
» zbyty przywiléy, iż wszyscy umiérámy, a iż wielkié i bogaté i prze-
» możné, Pańskié i Królewskie Stany, téy nędzy podlegaią. Nie tyl-
» ko do chałupki kmiecéy; ale i do pysznych pałaców Królewskich,
» śmierć kołace, i drzwi wszystkié i zapory rozbiiá, i wedrzeć się
» musi. A im większy stán, tém większé iego w śmierci poniżénié....
» Wysocy, i iako góry *Tatry*, nad inné wyniośli Panowie, którzy się
» nadymać i szczęściem swoiem chlubić, i hardymi bydź mogą, gdy
» práwdziwie w oczy téy śmierci weyrzą: iako pokorni bydź nie maią?
» a oná ssiadać im s Państwa i z maiętności chwały ich, i s stolicy
» ozdoby ich, każe: i posadzá ié w prochu i w ziémi, i zdeymuie
» z głowy ich Koronę, mówiąc: póty twégo panowania, póydź na czy-
» niénié liczby, a spráw się, iakoś tém, co ci zlécono, władnął.» —

Mówiąc tak o znikomości życia, miał śmierć przy sobie na oddanié świadectwa, i rzucał święty postrach na Króla słuchaiącégo i przypominał mu, że iest śmiertelnym, i że odpowié Bogu za swoié rządy.

Taki zwrot czyni do wielbiénia cnot zmarłéy Królowéy. » Nie
» masz téy mocy.... śmierci! abyś mogła cnoty téy Pani naszéy umo-

» rzyć: które, gdy się nie tylko w oczy, ale i w serca nasze wscze-
» piły pamiętać ié i opowiadać, i o nich pisać, i wieczny z nich
» pożytek brać do naśladowania możémy. I moich ust.... i pióra mégo
» nie pohamuiesz. Wysławiać świętè iéy sprawy będę.» —

Co *Białobrzeski* powiedział na pogrzebie *Zygmunta Augusta*, a *Hieronim Powodowski* przy śmierci *Stefana Batorégo* (134), nie może iśdź w porównanié z dwoma Kazaniami *Skargi* na pogrzebie *Anny* ostatniéy ze krwi *Iagiellońskiéy i Anny z Rakuz* żony *Zygmunta III. Birkowskiégo* zaś Kazanié na pogrzebie *Iana Zamoyskiégo* daleko odstępuie od tégo wzoru. —

Wielki tłum ludzi zbiegał się záwsze na Kazania *Skargi*; bo był przenikniony słowém Boga i duchém wiary. Czasém nie obeymował ich Kościół. Zalecał go rzadki dar zmiękczénia serca: płakał s płaczącymi i twarde serca do skruchy rozmiękczał. —

Nie má *Skarga* tych naiżonych i wyszukanych wyrazów, które pospolicie znamiénuią wymowę dni naszych. Chcąc uniknąć prostoty, wysadzaią się na osobliwé iakieś kształty mówiénia, które tém gorzéy się wydaią, że i niewłaściwé i czasem mało rozumiané. Chcémy razić wymową nakształt piorunów *Demostena*; ale wyrazy obiiaiące się o uszy w wykrzyknikach i uniesieniach zmyślonéy czułości, nie trafiaią do serca; bo z niégo nie pochodzą; bo się powylęgały na papiérze s tysiącznych odmián. Nie ráz tén, co w zbytnie wyszukanych postaciach podnosi się w dumę, rozumieiąc, iż mową swoią porywá i zachwycá Słuchaczów, razi ich samym blaskiém ozdób. —

Wysło-

Wysłowiénié *Skargi* záwsze iest łatwé, czyste i płynné. Nie szuká ozdób, ale wyrazistémi słowy naukę swoię dlá łatwieyszégo poięcia wyráżá. W tém rozumiéniu zostawał: » iż ledwie to zgodzoné rze» czy: świętá Ewanielii prostota z dowcipnémi konceptami, iż pospoli» cie więcéy przeszkody té słów układności niż pomocy daią » (135). O iak tén wzór szczeréy prostoty wszyscy ogłosiciele słowa Bożégo mieć powinni przed oczyma swoiémi, i pamiętać na tę ważną *Birkowskiégo* przestrogę: » Kaznodziéia, który tylko pilnuie krasomowstwa i figur » z Retoryki, poniżá wysokość słowa Bożégo, i wrzucá ią w przepaść » marności, potrząsnąwszy kwiatkami » (136).

Śmiém mówić, iż wielé poźnieyszych Kazań iest powabnych i świetnych na pozór, a nieco podobnych do práwdy. Iakowaś w nich oschłość panuie, i duch wiary uczuć się nie daie. Podziały bardziéy wystáwné niż dowiedzioné. Wykłady nie wspiéraią się na powádze Pisma, i nie záwsze łączą się z obchodém święta. Upstrzoné są kwiatami zbiéranémi na polu pociech świátowych, i zdaią się pobłażać słabości ludzkiéy. S tych powodów szczérość nauki Pańskiéy zacimiá się w wielu Kazaniach. —

Wszędzie gorliwość, wszędzie pożyteczność znamiénuie prace tégo Kaznodziéi sławnégo. Patrząc na pewné zewsząd niebezpieczéństwa domowé i pograniczné, obracał tylko nadzieię na niebo, radę, i rękę rycérską. Widział, iak młódź, ćwiczénia rycérskiégo nie miała, iak od karności odwykła; usiłuiąc stán woyskowy do swéy czynności wprawić, i w dobréy obronie Oyczyznę i Rzeczpospolitą zatrzymáć, zachęcał

cál przesławnych Wodzów, *Iana Karola Chodkiewicza i Stanisława Żółkiewskiego*, na których się wszystka nadzieia wspierała, aby Krolowi s Senatém podawali do naprawy sposoby. Sám żołnierskie nauki i nabożeństwa napisał, aby z nich powolność do rządów, męztwo do zwycięztwa, i pomoc do pomnożénia w boiaźni Bożéy brać mogli. Té rozumné i świętè nauki, wpaiaią litość w serca zwycięzców, i każą im szanować świętè własności prawa.

O zachowaniu się żołniérzy w pokoiu tak mówi: aby się z drapieztwa ubogich nie bogacili, aby domowych nie wszczynali rozruchów.

» Są cnoty woiénné, są téż i domowé. Srogość, któréy się żoł-
» niérz w polu i z nieprzyiacielém nauczył, i dzikié obyczaie składać
» má s siebie, a w łaskawość się i cichość obłóczyć — oddaiąc urzędom
» i prawom, pokorné posłuszeństwo, a sąsiadom, dobré i miłé towa-
» rzystwo... Na woynę miecz mu i żelazo: ale na krzywdę sąsiedzką
» prawo mu w ręce daią. —

W latach siedmdziesięciu, przełożył z Łacińskiégo Cztéry końce ostatnié żywota ludzkiégo *X. Franciszka Kostera* Iezuity 1606. Co za prostota w przypisie tégo Dzieła, *Ięndrzeiowi Boboli*, Sekretarzowi *Zygmunta III.* » Na przewozie żywota tégo, blizko brzegu w starości siedm-
» dziesiątletniéy będąc: trafiłém na iednégo przewoźnika, który mię
» wiernie przestrzegł, abym się ostrożnie do ziémi przybiiał, o wiel-
» kiém na przystępie niebezpieczeństwie oznáymuiąc... A chociażem o
» tym złym a niebezpiecznym razie i końcu wielce należytym wie-
» dział i myślił ém często o nim: ale zrozumiáwszy, i do uważénia

» większé-

» większégo, słowa tégo to przewoźnika wziąwszy: uczułém s pomocy » Bożéy czuynieyszą około siebie stráż i opatrzność pilnieyszą... Z onégo słodkiégo smaku: którégom się darém Bożym s czytania téy prze- » strogi w języku *Łacińskim* nabrał: zawzięła mię chęć, podadź ią lu- » dziom naszym, na ięzyk *Polski*... s tą nadzieią, iż każdy zbawienia » swégo dobrym stróżém będąc, na pożytek swóy tégo pisma zażyie.»

Zarzuty Zjazdu *Sandomirskiégo* przeciwko Iezuitom, czytané były od Posłów w *Wiślicy* przed *Zygmuntém III.* Sénatém, Szlachtą i Rycérstwém 1606. 13. Września. Obwiniano tén Zakon, o wdawanié się w sprawy świeckié, o chwálénié Rządu samowładnégo w Kazaniach, o ganiénié wolności i porządków Rzeczypospolitéy, nakoniec o wznieca- nié rozruchów. Na té zarzuty odpowiadał *Skarga* w Kazaniu mianém w *Wiślicy*. Broniąc sławy Zgromadzénia, i siebie oczyszczał s potwarzy.

» Dowieśdź tégo na mnie nie mogą, abym co komu uprosił; bo » się za tak wdzięcznégo i udatnégo nie mám u Króla mégo IMCi » Pana, anim iest, ani bydź chcę. Iednak na się grzech powiém: » woźnicy Króla IMCi, który mię kilkanaście lát woźi, i ze mną się » u Dworu zestarzał, uprosiłém wielką wakancyią w Żupach, 20. gro- » szy na tydzień, aby w starości, głodém nie umárł. Ieślim tém zgrze- » szył, proszę odpuszczénia (137).» Kto tak mówił w obliczu Króla i Narodu, tén był przekonany w sumiéniu swoiém, tén i w poźnych pokoléniach słuchanym bydź może.

S porady towarzysza i przyiaciela miłégo X. *Fryderyka Barsciiusza* Spowiednika *Zygmunta III.*, napisał Wzywanié do pokuty Obywatelów

Korony *Polskiéy* i Wielkiégo Xięstwa *Litewskiégo* 1610. ro.

To dziełko iest zbiorém Kazań Seymowych, iak sám wyráża, aby każdému łatwieyszém do nabycia się stało.

Iak świętè obowiązki powołania, w żywéy miał záwsze pamięci, dał poznać w tych słowach:

» I wieżá, na któréy stráż trzymámy, to wyciągá, i miłość czci » Bożéy i żałość dusz ludzkich i Oyczyzny utrata, nás ściská i sén prze- » rywá, abyśmy nie milczeli, a Boga usłuchali rozkazuiącégo.... woláy » a nie przestáy, podnoś głos swóy, ukázuy ludowi mému ich grzechy.. » Ogień Boży wszystkie nasze kości przeniká i suszy: i nie wytrwámy, » aż się do wołania na grzechy obrócim. A zestarzáwszy się na tém » wołaniu, pragniém, abyśmy na odmianę, i powstanie grzeszników » patrząc; z weselém umiérali: albo na zgubę Oyczyzny i ludu swégo, » czégo broń Boże, za dni naszych nie patrzyli. »

O uciśnieniu poddanych tak mówi: » To prawo na kmiotki, a- » by w niewoli były u Panów, a Pán mógł ié ze wszystkiégo obłupić » i zabić, i żadnému się Urzędowi o to nie sprawuiąc, iakiéy iest nie- » sprawiedliwości pełné, wszystek świat dziwować się może. Ludzie » są tégoż ięzyka i rodzaiu, co i Panowie: nie poymani na woynie, ani » kupieni, ale do roboty tylko i rol naięci s tą zmową: moia rolá, a » twoia robota: rób sobie i mnie. Mówićby miał Pán: ieślić się nie » podobám, idź z roli, gdzie chcesz. Takby miało bydź. Lecz nie- » zbożnik mówi: móieś niewolnik, wolno mi o cię iako kupionégo i » poymanégo sąsiada pozywać, wolno mi cię zabić, bez karania ża- » dnégo. O prawo iakoś dobré!

Sza-

Szanuląc *Skargę*, wyznać należy, iż obok przenikłości i głębokiego rozumu, postrzegać się daią skazy słabości, obok mocnéy i gładkiéy wymowy, są miesca słabé i chropowaté. W zbytnich uniesieniach, gromił niekiedy zelżywémi słowy dzielących się od społeczności Kościoła. Té obelgi nie przystoią Kaznodziéi poważnému, który po Oycowsku nauczać powinién. Lubo świadectwém *Birkowskiégo*, odczytywał i gładził swé pisma, wszelako części okresu rymuią się s sobą (138), czasém iednozgłoskowé wyrazy wciąż idące po sobie (139) nieprzyiémnémi w wymówieniu się staią, niekiedy nawet okresy na iednę kończą się zgłoskę. Wiele má podobieństw odrażaiących i grubych (140). Zagęścił swé Pisma cudzoziémskiémi wyrazy, które w tych samych dziełach po *Polsku* oznaczył. Lecz té maléńkié skazy, nie zacimiaią tégo blasku, którym iaśnieie w Przybytku chwały i nieśmiertelności.

Nieprzeliczoné prace i trudności na swoim Urzędzie wycierpiał, gdy upadaiącym w obłąkania pomagał do wiary, gdy błędnych nawracał, gdy uciski Kościoła i Oyczyzny opłakiwał, gdy od wyłączonych z jedności Wiary, potwarzy odnosił, a pokóy drugich swoiém zastępował ciérpieniém.

Gdy iedén odszczépieniec, sługa Woiewody *Wileńskiégo*, uderzył go w policzek na ulicy w *Wilnie*, *Protasewicz* Biskup i Woiewoda wspomniony poszukiwali kary za tę zniewágę. *Skarga* uprosił mu przebaczénié. Tak człowiek uzbroiony wiarą, szukaiący w poniżéniu wielkości spodziéwaiący się z ufnością nagrody w Niebie, pohańbieniu na ziémi odpuszcá, i zniewalá, aby samá zuchwałość występku, oddała cześć pokorze i oboiętności na krzywdę własną.

Nieia-

Nieiaki *Włoch* Kalwin 1611. stanąwszy u Ołtarza zbroynie, w Uroczystość Bożego Ciała w *Wilnie*, haniebné czynił bluźnierstwa przeciwko Bogu, i z wyroku Sądu był ćwiértowanym. Kalwini tę karę okrutną *Skardze* przypisywali i zdradziecko pragnęli go zgubić. Tych zasadzek uszedł; a uszczypliwé wiérsze przeciwko sobie ciérpliwie znosił. Nie dbał na języki i urągania ludzi nierostropnych, w posądzaniu skwapliwych, którzy sprawy nietylko wątpliwé, ale szczérze dobré, ganić umieią, a swoich poprawiać nie chcą.

Pracowitość, osobność i duch zakonności zalécały go na Dworze Króla. Nie odstępował od surowych umartwień, i Ustawy zakonné z wielką záwsze zachowywał pilnością. Każdy się dziwił skromności iégo życia i ubóstwu mieszkania. Słowa *Pisma* powtarzał: »Náy» wyższy Pán będąc bogatym, stał się dlá nás ubogim, aby nás iego zło» gaciło ubóstwo.»

Na Królu całéy nadziei nie wspiérał; bo znał przewrotność i podeyścia dworskié; »Łaska się ich miéni, potwarzy miescé u nich maią, » wierzą im, i kochanymi wzgardzaią(141).» Niczégo więc nie mógł się spodziéwać i nawet żądać.

Sám wyznał, iż zatrudniénia dworskié były mu roztargniéniém. Wpośrzód zamąconych myśli i zabáw świeckich, nie widział prtrzeb swoich i niebezpieczéństw, aż w cichém, uspokoioném i odsadzoném od ludzi sercu i miescu (142). Mówił do Króla: ukrywałém się całé przeszłe lato dlá pokoiu do pisania, i ledwiém się na Kazanié dał widzieć (143). Poznawał więc, iż pracowitość iest pomocą do wysokiéy doskonałości.

Wystrze-

Wystrzegał się ludzi lekkich. W mowie był wielce ostrożnym, i nikomu nie chciał dawać przyczyny do iakowégo odrażénia od siebie. Ostrym był sędzią swoich postępków, i staropolską miał prostotę i szczerość. Pociągał do przyiaźni serca dobrocią i łagodnością swoią, a imiona towarzyszów pracy w dziełach uwiecznił. Rozciągłé były iégo trudy w pisaniu. *Walinitán Alexander Włoch*, z bogatégo Opata, Iezuita, pisywał do niégo z *Indyi* do *Polski* i odpowiedzi odbiérał.

Nie wynosił się nad innych, lubo iego Imié sławiono. Do *Tylickiégo* Biskupa napisał té słowa: » prace nasze samą tylko dobrą wolą zaléconé — cośmy powinni byli, tośmy uczynili (144). Poniżą » Bóg wyniosłość, zostawiá ludziom iaki niedostatek, po którymby » znali człowieczeństwa swégo ułomność, iż nie są Bogami na ziemi, » ani doskonałégo szczęścia mieć nie mogą (145).» Napisém Kaznodziéi Królewskiégo, nie okrywał i nie zdobił dzieł swoich. W duchu skromności wyrzekł té słowa: » po kilkudziesięciu latach, nikt na » nás nie wspomni, iakbyśmy nigdy na świat się nie rodzili.» Skromné rozumiénie náywiększych ludzi ozdabiá, a sąd ich tylko współczesnych i potomnych podwyższá.

Uczéni przypisywali mu dzieła swoié (146). *X. Iakób Górski*, Nauczyciel *Ianuszowskiégo*, staczając utarczki pismiénné z *Benedyktém Herbestém*, o gładkość mowy, zgodzili się, aby *Skarga* ze *Stanisławém Orzechowskim* i *Ięndrzeiém Petrycym*, rozstrzygali uczoné ich spory. *Górskiému* zwycięztwo wyrok przysądził.

W wielkiém poważéniu zostawał u *Stefana*; a władał umysłém *Zygmun-*

gmunta III. Przez lát dwadzieścia cztéry i kilka miesięcy przynosił im zdrową naukę. Stosować się mogą do *Skargi* słowa *Proroka*: mówiłém o prawie Bożkiém w obliczu Królów i zawstydzony nie byłém. Przewodnicząc Akademii *Wileńskiéy*, miał zaszczyt przyymować Berło, znamię Władzy, z Rąk *Stefana Batorégo*. Oyczystá była Akademiiá. Sławny Rodak czynił Bogu dzięki, głosił Narodowi nadzieię, że wśrzod niéy powstaną Mężowie, którzy ozdobią obecné pokolénia i nauczą następné. To przepowiedzénié *Skargi* było nieiako wyrocznią. *Sarbiewski* podniósł się nad wiek swóy, *Olizarowski* uprzedził inné Kraie w wykładaniu práw społeczności ludzkich, *Koiałowicz*, rzadkiéy wymowy Dzieiopisa wzory zostawił, *Adam Naruszewicz*, a szczególniéy *Ioachim Chreptowicz*, zaszczyty Uczonych przyymowali w téy Akademii, którá odnowioná wydała wielu Młodzianów czyniących dobrą nadzieię, a staraniém kochanégo Kuratora Xcia *Adama Czartoryskiégo*, zaięła ważné miescé w uczonych Zgromadzéniach *Europy*. Bogdáyby głos *Skargi* do poźnych przeszedł pokoléń. Bogdáyby w téy saméy mowie, i w tym samym duchu práwdy, powtarzano Oyczyznie życzénia.

Dzień zeyścia swoiégo, nosił záwsze w oczach, iak sám wyráżá. Tchnął stałością powołania, i pragnął w Zgromadzéniu umiérać. Słowa iégo do *Zygmunta III.*, świadczą tę práwdę:

» Śmierć *X. Bernarda*, * towarzysza mégo, Spowiednika WKMCi, » daleko w leciech młodszégo, postraszyła mnie, a bać mi się kazała, » abym

* *Gołyńskiégo*

» abym miesca tégo, gdziém się urodził Zakonnym, śmiercią nie mi-
» nął, a grobu w domu Oyców moich nie utracił (147).» Obciążony wiekiém, zwątlony pracą, ledwie trochę czuł siły w głosie i piersiach. Wypraszał się ode Dworu, aby w Zakonie skuteczniéy myśl wolną, do Stwórcy podnosił. Trudno się było rozstać tym ze *Skargą*, którzy dobrém sumiéniém, wielkich iégo nauk, s przenikniéniém serca, słuchać przywykli. Pragnęli wszyscy, aby z nimi pozostał tén Mąż Apostolski, aby w zgrzybiałéy starości, modły tylko z nimi i za nich do Przedwiecznégo zanosił. Na Wielkonocném Kazaniu, żegnał się s Królém, Sénatém i Dworém całym w *Warszawie*, prosił o przebaczénié win swoich, wyznawał się bydź sługą niepożytecznym na tym Urzędzie, który záymował. Król i Słuchacze, zaléwali się łzami. We dwa lata ciężką i ostatnią złożony chorobą (148), pocieszał sám siebie i otaczaiących Przyiacioł, spokoyném oczekiwaniém zawołania Pańskiégo. Do towarzyszów stroskanych, odzywał się słowy *Ambrożégo Ś: nie tak żyłém, żebym się między wámi żyć wstydził.* Ostatniá godzina śmierci zastała go piszącégo Kazanié o ciérpliwości. Rozmyślał iak Chrześciianin, zmnieyszał okropność chwil ostatnich, pisząc martwieiącémi rękami, że droga ciérpliwości, iest drogą zbawiénia, że Zbawiciel s Krzyża przeniósł się do Raiu. I w śmiertelnych więc tchnieniach, okázał świątobliwé uczucia Kapłana. Umarł w *Krakowie* 27. Września 1612. maiąc lát 77. przeżył w Zakonie 44.

Rozstanié się iego ze światém, zasmuciło wszystkich niezmiernie, a zwłaszcza Zakon, którégo był náymocnieyszą podporą... Náypiérwsi

Oby-

Obywatele pragnęli nieść go na marach. Zbiór ludzi rozmaitych Stanów, zwłoki iego odprowadził do Kościoła S. *Piotra*. Ten Przybytek zbudowany dla uwiecznienia iego pamięci, stał się zwłok iego spoczynkiem. Serca zdięte żałością nad zmarłym, wielkość straty świadczyły.

X. Fabiian Birkowski podnosił głos żałobny obok zwłok iego, a s tych słow Pisma Ś: *powstał Eliiasz, a słowa iego, iako pochodnia gorzały*, wielbił gorliwość iego w całem życiu niezmienną, i wysokie dary duchowne i prosił Boga, aby dał serca Oyców Synom, i wzbudzał Kapłanów uczonych i czuynych kochaiących Boga, Oyczyznę i cnotę; po tych albowiem znamionach poznaią się przynoszący Poselstwo Niebieskie. Obraz *Skargi* na pamiątkę wyrytym został. *Sandomierzanie* uzacnili pamięć iego nabożeństwem pogrzebném, a *Kasper Cichowski* Kazaniém.

Iak wieść niesie, wielu pragnąc mieć święte iego szczątki, nabożnémi rękami zwłoki uszkadzało. Przy końcu Wieku XVII. pozostałe kości, złożono w trunnę cynową i obwarowano żelazém, i tak zostaią do dziś dnia w grobie Poiezuickim w Kościele *Piotra Ś.* Nie tylko więc *Skarga* w życiu był poważany; ale i śmiertelne iego szczątki lud Chrześciiański szanował. Słowa *Tacyta*: *Si magnus vir cecidit, magnus iacuit*, prawdzą się na tym wielkim Człowieku, nigdy dostatecznie niewychwálonym.

Wpośrzód wizerunków, tylu wielkich ludzi (148) zdobiących tę Xięgi, zebrane ze wszystkich Narodów świata, są popiersia *Kopernika*, *Kochanowskiego* i *Sarbiewskiego*. Dzieła *Polskie*, te drogie pomniki,

w któ-

w których żyiemy i żyć mamy, są płonem rzadkiéy gorliwości Twoiéy W. Prezesie Kommissyi Sądowéy Edukacyyney *Tadeuszu Czacki!* Prawemu sercu swoiemu i miłośnikom sławy Narodowéy przyiemne zjednasz uczucia, kiedy rozkażesz ozdobić prace uczonych Współziomków obrazem *Skargi*, sędziwego Starca, s tym napisem *Hanszewickiego Krayszczia: Videte, ut linguam Patriam praestetis incolumem.* Postać szanowna doskonałości Mowy Oyczystéy, przypominać będzie potomnym święte ich obowiązki.

Młodzianie! Język duszą iest Nauk. Bez znaiomości iego, nie można mieć sławy w uczonym świecie. Wymowa wszystkim Umieiętnościom dodaie świetności i blasku. Kto przeleie bogactwa nieśmiertelnych dowcipów w język Narodowy.? Kto iasno, wyraziście, gładko i wdzięcznie mówić potrafi, ieżeli się nie wzmoże w siłę i ducha Mowy Oyczystéy, która iest kluczém do skarbu Nauk. Nie można znaleźć mocy i smaku w téy mowie i pismach, gdzie mówiący albo piszący, wysłowić czégo nie umie, gdy mu słów nie staie i nie kliią się s sobą; tam albowiém wyrazy zmuszone i naciągane, maią błędné rozumienié, i dlá tégo, mowa ciémną i twardą się staie.

Ieżeli kiedy potrzebné było rozczytywanié wzorowych Dzieł *Skargi*, to teráz szczególniey. Nie bez wielkiéy żałości widzimy, iak dziko ięzyk *Polski* na obcé kształty mówienia kręcą, iak błędy stały się iuż prawie pospolitémi, gdy rzadko kiedy przeczytać można sposób pisania w zupełnéy poprawie.

Z dzieł *Zygmuntowskich* Pisarzów czérpáycie prawidła męzkiéy Wymowy, ugładzáycie chropowatość toku, przyzwyczáycie się do iasnych i właściwych wyrażéń. Ięzyk doskonali się pracami wieków. Iescze delikatność i pomnożénié bogactw ięzykowych, nalezy do wás i następnych pokoléń. Niech się nie práwdzi tá powieść na wás, którą *Seneka*, *o Ptolomeuszach* założycielach Xięgarni *Alexandryyskiéy* napisał: *non in studium, sed in spectacula comparaverant.*

PRZYPI-

PRZYPISY

do Rozprawy

O SKARDZE.

(1). Ustanowiony ten Zakon 1534. Papież *Paweł III. Farnez*, potwierdził to Zgromadzénié 1540.

(2). Proba pierwszá Zakonu S. I. karta 520.

(3). 1566.

(4). Odpowiédź na Artykuł o Iezuitach w Kazaniach przygodnych *Skargi* 1610. karta 520.

(5). *Arius Antonius* był iégo Spowiednikiém. Sami odstępcy od wiary, mieli go w uszanowaniu dlá pobożności. *Pięknorzecki* w dziele: *Gratis Plebański* kar. 436. *Marcin Lanterna* był Kaznodzieią *Łacińskim*.

(6). W tym Kościele záwsze bywały *Niemieckié* Kazania. Acz tégo broniło pospólstwo: ale woli Królewskiéy trudno się było przeciwić, o co się s pilnością Iezuici starali. *Bartłomiéy Paprocki* Herby Rycérstwa *Polskiégo* w *Krakowie* 1584. in folio, karta 595.

(7). Rozdział IX. Proby Zakonu S. I. List *Stefana Batorégo* do *Wolfganga* Arcybiskupa *Mogunckiego*:

Literas Paternitatis Vestrae una cum figmento germanico de Patribus quibusdam Iesuitis, qui ob nescimus quae facinora, supplicio a nobis affecti in eo finguntur, recte accepimus: fabulamque eam primum nos non sine admiratione legimus: deinde Senatoribus etiam nostris, qui tum circa nos erant, universaeque Aulae nostrae proponi ipssimus, in qua nemo omnium extitit, qui non modo falsissime eam confictam, verum ab omni etiam similitudine

tudine veri alienam agnosceret, sicque existimaret, nulla refutatione opus eam habere, quae omnibus partibus se ipsa labefactaret. Praeterquam enim quod narratio ipsa, nullo fere loco cohaereat, eo etiam tempore Cracoviae nobis praesentibus, res gesta fingitur, quo nos non modo Cracovia discesseramus, verum etiam aliquandiu ante in Magnum Ducatum nostrum Lithuaniae iam pervenieramus. In *Nilo* deinde perfecta scribitur, quo quidem nomine celeberrimum in Aegypto fluvium esse scimus, in nostro autem Regno, nullum vel obscurissimum locum extare, qui eo nomine sit. Itaque is sensus fere omnium, qui eam agnoscerent, fuit, ut Catholicis quidem voluptatem, tam aperte deprehensa vanitas haereticorum, hisce pudorem eadem Sociorum suorum vanitas afferret: omnes autem poena dignissimum authorem censerent, qui figmento tam manifesto hominum innocentissimorum famam traducere ausus fuerit. Verum natura pravitatis, ut semper fuit, ita nunc etiam est, ut ubi veritate contra veritatem efficere nihil possit, ad fabulas atque calumnias confugiat. Nos quidem cum in Regno, ac ditionibus nostris, Societatis eius Patres ad Iuventutem excolendam non paucos foveamus, testimonium hoc illis vere tribuere possumus, non modo nullum eorum unquam in Regno nostro ob facinus aliquod, supplicio affectum, sed ne accusatum quidem, aut minimam suspicionem facinoris alicuius unquam in ullum eorum collatam. Itaque omnes vixisse et vivere, ut cum Religionis ipsius causa dignissimos eos clementia nostra iudicemus; ob singularem pietatem et vitae sanctimoniam, multo etiam cariores nobis sint. Quod reliquum est, Paternitatem Vestram, quam optime valere cupimus. Grodna die 3. Mensis Iulii, 1586. Regni vero nostri XI.

(8). Collegia S. I. ita tuearis ac defendas, quatenus animae, Patriaeque, cui praees, salus tibi cara est. *Franciscus Sachinus* Historiae S I. pag: 374.

(9). Za panowania *Stefana Batorego*, wezwani byli do *Szwecyi* od *Katarzyny* Matki *Zygmunta III.* »Tén ieszcze w dzieciństwie będąc »i dorastaiąc, zamiłował Iezuitów» iako mówi *Skarga*: Przewodnikami

kami duchownymi Matki *Zygmunta III.* byli: *Szymon Nicovius* i *Wysocki*, Nauczycielem zaś *Zygmunta Batorego* był *Wujek*.

Szymon Nikowski (*Nicovius*), urodził się w Mieście *Łobżęcinie*. Stopień Mistrza Filozofii, otrzymał w Akademii *Krakowskiey*. W roku 1575., wszedł do Zgromadzenia XX. Iezuitów, i zjednał sobie mniemanie świątobliwego Kapłana. Był rządcą Missyi *Szwedzkiey*, i Kaznodzieią *Katarzyny Iagiellońskiey*, Królowey *Szwedzkiey*, lat cztery. Po iey zeyściu powrócił do Oyczyzny, i słowo Pańskie ogłaszał do śmierci. Wyłożył na ięzyk *Polski Martyrologium Kościoła Rzymskiego, to iest: poczet albo dziennik Męczenników*. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1595. in 4to kart 156. Znayduie się w Xięgozbiorze *Poryckim Tadeusza Czackiego*.

Szymon Wysocki, urodził się w *Kurżanach* wiosce w *Ruskiem* Woiewództwie 1542. *Ián Prochnicki* Biskup *Kamieniecki* i Opat *Sieciechowski*, był iego siestrzeńcem. W roku 1549. s *Piotrem Skargą* wstąpił do Zakonu XX. Iezuitów w *Rzymie* i od S. *Franciszka Borgiasza* Ienerała Zakonu, obadwa obłóczeni byli w szatę zakonną. Po X. *Piotrze Skardze* był *Penitenciiaryiuszem* w *Watykanie*. Zwierzchność zakonná przeznaczyła go za Spowiednika *Katarzynie* żonie *Iana* Króla *Swedzkiego*. Ośm lat przykładnie pełnił te obowiązki duchowné. Powróciwszy do Oyczyzny, lat kilkadziesiąt opowiadał naukę zbawienia. Za iego radą postawiono wiele Szpitalów po różnych miastach. Ten Mąż znamienity nauką, w cnotach pokorny, i w prawdzie poważny, umarł w *Krakowie* 12. *Czerwca* 1622., w roku życia 79., przeżył w Zakonie lat 55. Pisał w ięzyku *Polskim* dzieła następné:

1. Kazanié na pogrzebie *Siemiona Olelkowicza* Xiążęcia. W *Lublinie* 1595. in 4to

2. Dobra duchowné Stanu zakonnégo *X. Hieronima Plata* S. I. przetłum: 1600. in 4to.

3. O doskonałości zakonnéy Xiąg czworo *X. Łukasza Pinella* S.I przetłum w *Krakowie* 1607. in 8vo.

4. Nowy ráy duszny, to iest, rozmyślania nabożné 1608. in 8vo.

5. Excytárz duszny. W *Krakowie* 1608. in 8vo. stron: 355.

6. Żywot Ś. *Katarzyny Senéńskiéy* — *B. Aloizégo Gonzagi* przetłum: — *Ś. Ignacégo Loioli* w *Krakowie* 1609. in 8vo.

7. Nowiny albo dzieié dwuletnié z *Iaponu* i s *Chiny*, z *Włoskiégo* na *Polski* przetłum: W *Krakowie* 1611. in 4to.

8. Zwiérciadło przykładów naprzód przez X. *Iana Maiora* S. I. wyszłé in 4to. potém rozszerzoné przez X. *Antoniégo Dauroulciiusza* S. I., przełożył na ięzyk *Polski*.

9. *Tomasza* a *Kempis* o naśladowaniu Chrystusa Xiąg IV.

Iakób Wuiek urodził się w *Wągrowcu* z Rodziców zacnych 1540. Był uczniém Akademii *Krakowskiéy*. W *Wiédniu* brał naukę Filozofii i otrzymał stopién Doktora. W latach dwudziestu pięciu 1560, wstąpił do Zgromadzénia XX. Iezuitów w *Rzymie*. Biegłym był w języku *Hebráyskim*, *Greckim* i *Łacińskim* i umieiętnościach. W *Rzymie* publicznie Matematyki nauczał. Powróciwszy do *Polski*, został Doktorém Teologii w *Pułtusku*; a dnia 12. *Lipca* 1571. zakonné śluby wykonał. Na żądanié *Stefana Batorégo*, sposobił do nauki i obyczaiów *Zygmunta* iégo Synowca, w Ziémi *Siedmiogrodzkiéy*, po *Ianie Lelesiiuszu*. Piérwszym był rządcą Kollegiim *Poznańskiégo*, i tén urząd lát siedm sprawował. Dziewięć lát miał w swoim rządzie Kollegia *Wileńskié*, *Klaudyiopolitańskié* i *Krakowskié*; trzy lata był Prowincyiałém. Przy tych urzędach záwsze pełnił obowiązki Kaznodziéi. Z wielką nauką połączał obyczaiów łagodność, czuynym był w pozyskiwaniu dusz Bogu i ożywiał pobożność. W ostatnim zgonie naśladował *Augustyna* Ś, i prosił o czytánié Psalmów pokutnych, których słuchał ze łzami. Dokonał życia w *Krakowie* 27. *Lipca* 1597. maiąc lát 57., s których przeżył w Zgromadzéniu 32. Śmierć iégo napełniła wszystkich żałością. Dzieła iégo następné:

1. Postylle mnieyszé czyli wykład Ewanielii. W *Poznaniu* 1580. in 4to. Cwarty ráz drukowané 1605. in folio w *Krakowie* u *Andrzeia Piotrkowczyka* kart 597. znáyduią się w Xięgozbiorze *Porýckim Tadeusza Czackiégo*.

2. Postylla Katoliczná. W *Krakowie* w drukarni *Siebenercherowéy* 1584. in folio, stron: 1921. Piérwszé wydanié téy Postylli, iak sám Autor wyráżá było 1574.

3. Czyściec, to iest zdrowá a gruntowná nauka o modlitwach, Mszach i iálmużnach za umarłé. W *Poznaniu* drukował *Ján Wolrab* 1579. in 8vo. stron: 284. Iest w Biblilotece *Porycktéy*.

4. Nowy Testaménť w *Poznaniu* 1594. in 8vo. Iest w *Porycku*.

5. Bibliią po śmierci *Wuyka*, *Stanisław Karnkowski* Arcybiskup *Gnieźnieński*, nakładém swoim wydał w *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1599. in folio, stronnic 1479.

(10). *Skarga* — *Gołyński* — *Lanterna* — *Barsciius* — *Bembus* — *Iustus Rabus*. Spowiednikiém *Anny z Rakuz* żony *Zygmunta III.* był *Fabiián Quadrantinus*.

Iustus Rabus urodził się w *Krakowie* z zamożnéy i starodawnéy *Rabów* familii. W młodości swoiéy wysyłany był od Rodziców zostaiących w kacérstwie do rozmaitych Akademiy. W *Paryżu Ján Maldonat* Iezuita nawrócił go do Katolickiéy Religii. W *Rzymie* został Iezuitą 1569. Naprzod w *Paryżu*, potém w *Braunsbergu*, *Wilnie*, *Poznaniu*, *Pułtusku*, *Lublinie*, *Klaudyiopolu* Retoryki, Pisma S. i Teologii, lát dwadzieścia nauczał. W *Lublinie* s *Czechowiczém Aryianém*, publicznie rozprawiał, patrz Notę 63. Na żądanié *Piotra* Woiewody *Mołdawskiégo*, trzy lata ogłaszał naukę zbawiénia w ziémi *Wołoskiéy*. Był Spowiednikiém i Kaznodzieią *Zygmunta III.* i towarzyszył tému Królowi do *Szwecyi*. *Woyciech Kapusta* Koadiutor wielce przykładny dany mu był za towarzysza, i ieździł z nim do *Szwecyi*, który dlá prostoty obyczaiów swoich stał się miłym *Zygmuntowi III.* według powieści *Koiałowicza*. Pamiątka braci Koadiutorw S. I. *Rabus* biegłym był w języku *Greckim*, *Łacińskim*, *Włoskim*, *Francuzkim*, *Niemieckim i Polskim*. Po powrocie ze *Szwecyi* wezwanym został od *Bernarda Macieiowskiégo* Kardynała, na Spowiednika. W podeszłym wieku rządził Kollegiium *Kamienieckiém*. Umarł w *Krakowie* 1. Kwietnia 1612. w latach blizko siedmdziesięciu, przeżył w Zakonie lát 43. Pisał w języku *Polskim* przeciw *Kalwinom*, i Pismo Swiętė na ięzyk Oyczysty przełożył.

Barsciiusz Fryderyk urodził się w *Braunsbergu* 1549. Wstąpił w *Rzymie* do Zakonu XX. Iezuitów w latach 23. W *Wiédniu* słu-

słuchał Teologii. W *Braunsbergu i Poznaniu* Greckiego języka i Teologii uczył lat kilka. Był Rządcą Zgromadzenia we *Gdańsku*, *Braunsbergu i Wilnie*. Urząd Prowincyiała w *Polsce i Litwie*, przykładnie sprawował. Stopień Doktora Teologii otrzymał w *Wilnie* 1587. Był nakoniec Spowiednikiem *Zygmunta III.* prawie lat dziewięć a miłemi obyczaiami serca wszystkich zniawalał. Towarzyszył temu Królowi do *Moskwy*. Zachęcał *Skargę* listem pisanym z *Orszéy* 4. Września 1608, aby powszechne napominania na piśmie podał, wzywaiąc lud do pokuty, aby kilka tysięcy Exemplarzów wyprasował, i przyrzekł starać się o nakłady drukowé. Służąc w obozie pod *Smoleńskiém* schorzałym żołnierzom, i dusze i ciała ich opatruiąc, sám od ich choroby zarażony poległ 21. Listopada 1609. z wielkim żalem Króla i woyska. Zwłoki iego sprowadzono do *Wilna*. *Konstancyia* żona *Zygmunta III.* córka *Karola* Arcyxiążęcia *Austryackiego* z wielą przednieyszymi Obywatelami znáydowała się na iego pogrzebie. Pisał pod imiéniém *Fryderyka* Teologa *Pruskiego* dzieła następné:

1. *Responsio benevola et Christiana, qua refutat Orationem Andreae Volani.*

2. *Speculum Iesuitarum contra Danielem Cramerum.* Braunsbergae 1603. w języku Niemieckim.

3. *Commentarii in Evangelia Adventus, et quae sequuntur Dominicarum.* Cracoviae apud *Nicolaum Lobum* 1607. Pod ukrytém imiéniém wydał: *Thesaurum spiritualem rerum ac documentorum variorum ad Societatem Iesu pertinentium. Cracoviae* eodem anno. *Thesaurum precum ac variarum exercitationum ex variis Auctoribus collectum.*

Fabiián Quadrantinus Prusak z domu *Statgardów* urodził się 1549. Miał Rodziców *Luterskiego* wyznania. Początkowé Nauki brał w Oyczyźnie swoiéy W dorzałym wieku udał się do *Braunsbergu*, został Katolikiém, i przyczyny swoiégo nawrócénia opisał. *Palinodiae* sive *Revocationes* VII. s przyłączonym listém *Hoziusza* Kardynała, wyszły na widok w *Kolonii* u *Materna Cholina* 1571. Znáyduią się prócz tégo w dziełach *Hoziiusza*.

W *Rzy-*

W *Rzymie* odbył bieg Filozofii i Teologii, pozyskał względy łaskawe *Hozyusza* Kardynała, i został Iezuitą w roku 37. życia, 1587. Lat wiele pełnił chwalebnie obowiązki Kaznodziei w *Poznaniu*, *Krakowie*, *Braunsbergu*. Potem Spowiednikiem był *Anny z Rakuz* żony *Zygmunta III.* Życie tey Królowey *Polskiey* i *Szwedzkiey* zmarłey 10. *Lutego* 1598. pod napisem: *Speculum pietatis* przypisał Synowi Iey dziesięcioletniemu *Władysławowi*. *Braunsbergae typis Georgii Schonfels* 1605, miał lát 61. przeżył w Zakonie 19.

Marcin Lanterna urodził się 1553. w *Drohobyczy*, miasteczku w Woiewództwie *Ruskiém*. Brał nauki w *Kaliszu*. Wstąpił do Zakonu XX. Iezuitów w *Braunsbergu* w latach osmnastu, 1571. 10. Maia. Laur Doktorski otrzymał w *Wilnie*. Był Kaznodzieią *Łacińskim Stefana Batorégo*. Po iego śmierci sprawował rząd *Kollegiium Lwowskiégo*. Siedm lát gorliwe miéwał Kazania. Towarzyszył *Zygmuntowi III.* do *Szwecyi*. Zapadłszy w chorobę z żeglugi, z rady Lékarza, przedsięwziął powrót do *Polski*. Wsiadł w okręt w *Stegburgu* 29. Września 1598. Nazaiutrz schwytany był od żołnierzów floty *Karola* Xiążęcia *Sudermańskiégo* i zatopiony w morzu. Żył lat 45, a w Zakonie 27. Pisał w języku *Łacińskim* dwie Mowy: Iednę na pogrzebie *Stefana* Króla *Polskiégo*, drugą na pogrzebie *Waleryiana Protasewicza* Biskupa *Wileńskiégo*. Wyszły na widok w Krakowie z drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1588. Xięgę Modlitw wydał w języku *Polskim*.

Mateusz Bembus urodził się w *Poznaniu*. Został Iezuitą 1587. Lat ośm był Nauczycielém Teologii. Stopień doktora otrzymał w *Wilnie*. Rządził *Kollegiium Poznańskiém* trzy lata, i tyleż *Kollegiium Krakowskiém*. Zastępował urząd Prowinciiała zmarłégo, i był Kaznodzieią *Zygmunta III.*

Pisał w języku *Polskim* dzieła następné: 1. Kazanié na pogrzebie *Iędrzeia* z *Bnina Opalińskiégo* Biskupa Poznańskiégo 1624. 2°. Na pogrzebie *Adama Sędziwoia*, s *Czarnkowa*, *Czarnkowskiégo*, Woiewody *Łęczyckiégo*, Ienerała *Wielkopolskiégo* 1628. 3°. Na pogrzebie *Iędrzeia Boboli* Podkomorzégo Koronnégo, zmarłégo 1617.

Trąba gniewu Bożégo gromiącá grzeszników na przestrogę i

upamiętanié Narodu *Polskiégo*, wystawioná 1618. a potém przez X. *Załuskiégo* Biskupa *Kiiowskiego*, do poźnieyszych czasów przystosowaná, a po wydaniu *Krakowskiém* 1648, przedrukowaná 1746. in 8°. stron: 62.

(11). 1597. 23. *Czerwca.*

(12). Proba wtóra S. I.

(13). 1536.

(14). Dziad *Skargi*, *Ian Powęski* czyli *Pawęski*, za częste użalania się o krzywdy czynioné sobie od *Ianusza* ostatniégo Xięcia *Mazowieckiégo*, nazwanym był *Skargą*, i to nazwisko przeszło do iégo potomków.

(15). Życié *Iana Kantégo.*

(16). Kazanié *Birkowskiégo* na pogrzebie *Skargi.*

(17). 1563.

(18). Kazanié na Wtorek Świąteczny.

(19). Ofiarował mu 100. Czerwon. Złotych.

(20). 1570. 9. *Czerwca.* *X. Szymon Wysocki* był po nim Peniténcyiaryiuszém.

(21). Dziéié roczné Kościelné w drugiém wydaniu zamykaią w sobie dwanaście Tomów *Baroniiusza*, to iest lat 1200. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1607. in folio stron: 1202.

(22). *Sierpnia*, 1575.

(23). Kazanié na S. *Andrzeia* — Kazanié na Narodzénié *Iana.* S. w Żywotach.

(24). Kazanié na dzień Świąteczny.

(25). *Opeć Baltazar* Doktor Akademii *Krakowskiéy* przetłumaczył Życié Chrystusa z *Bonawentury* Ś. Kardynała i Biskupa *Albańskiégo*, Zakonu Braci mnieyszych S. *Franciszka* i przypisał ié *Elżbiécie* córce *Zygmunta I. Hiieronim Vietor*, nakładém swoim wydrukował tén Żywot 1522. Na czwartém iégo wydaniu iest Cénzura *Piotra Praczlewica* Rektora Akademii *Krakowskiéy.* Piąté wydanié 1731. w *Krakowie* in 4°. mieści stron: 449. s Cénzurą *Marcina Wdleszyńskiégo* Rektora *Akademii.*

(26). *Wróbel Walenty*, rodém s *Poznania*, brał nauki w *Krakowie.* Zo-

stáwszy

stawszy Mistrzém, zaiął miesce między uczonymi w Kollegiium mnieyszém. Po otrzymaniu stopnia Bakalarza w nance Pisma S. przeniesionym był na Kaznodzieystwo do *Poznania*. Na ów czas przełożył mową niewiązaną *Żołtárz* czyli Psáltérz *Dawida*, na prośbę *Anny z Górki* Woiewodziney i Starościney *Krakowskiéy*. *Andrzéy s Kobylina Glaber* Mistrz, maiąc zlecénié od Akademii *Krakowskiéy*, wydrukować Psáltérz *Waléntégo Wróbla*, niemałą podiął pracę, iak sám wyráżá, »aby rządnie go wydał«: *Maciéy Scharffenberg* wydrukował go własnym nakładém w *Krakowie* 1539. in 8°. bez oznaczénia kart. Znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*. Drugié wydanié tégo Psálterza 1567. in 8°. z oznaczonémi kartami wyszło w *Krakowie*.

Wróbel Walenty przez życié przykładné i nauki gorliwé, powszechny zjednał sobie szacunek. Umárł w pożnéy starości i wystawiony miał pomnik.

(27). List *Rabi Samuela* żyda ku drugiému *Rabi Izaakowi* posłany, że IEZUS Nazaréński práwdziwym iest *Messyiaszém*. Przeniesiénié bardzo skrytéy taiémnicy żydowskiéy od żyda *Teodozégo* o IEZUSIE Chrystusie, iż był synem Bożym práwdziwym. Prasowano w *Krakowie* przez *Macieia Ostrogórskiégo* 1539. in 8°. bez oznaczénia kart. Znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(28). Xięgi *Iezusa* Syna *Syrachowégo*, *Ecclesiasticus* rzeczone: które wszystkich cnot naukę zamykaią w sobie, tłumaczone przez *Piotra Poznańczyka*. Wybiiano w *Krakowie* przez *Hiieronima Vietora* 1541. in 8°. bez oznaczénia kart. Są w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzémiénieckiéy*

(29). *Hiieronim Spiczyński* w przypisie Zielnika, który znáyduie się w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzemiénieckiéy*.

(30). Testaméntu nowégo część piérwszá. Czterey Ewanielistowie Święci, *Mateusz*, *Marek*, *Łukasz* i *Ián*, z Greckiégo ięzyka na Polski przełożéni, i wykładém krótkim obiaśnieni. Przytém przydaną iest nauka czytania i pisania ięzyka *Polskiégo*. W *Królewcu Pruskim* 1551. in *4to.* kart 250. Są także Postylle *Sekluciiana* 1556. Autor w Przedmowie Rycérstwa Chrześiiańskiégo 1558. do *Woy-*

ciecha

niecha z nowego miasta wyráżá, iż zadłużył się na drukowanié tych *Postyll.*

(31) *Iakób Lubelczyk* wydał Psáltérz *Dawida* na Piosneczki po *Polsku* przełożony, a według *żydowskiégo* rozdziału, na pięcioro Xiąg rozdzielony, przypisany Hrabi *Łukaszowi z Górki.* W *Krakowie* w drukarni *Macieia Wierzbięty* 1558. in folio.

(32). *Ián Leopolita* poprawiał Bibliią nieznaiomégo tłumacza, iak się okázuie s tych słów *Mikołaia Scharffenberga* do *Zygmunta Augusta*: » Tén który Bibliią przetłumaczył, był prawie przeciwny onému, » który Kościoł *Dyiany Efezkiéy* spalił: bo on ze złéy rzeczy » sławę mieć chciał, a tén z dobréy mieć iéy nie chciał, bo » Imiénia swégo przy Biblii nie zostawił, przeto iuż tak zatłumio- » né bydź musi. A iakoż ią kolwiek bez imienia swégo zostawił, » tak mnie gdy do ręku przyszła, wiedząc, iż tégo ludzie tak » bardzo pragną, tudzież téż życząc tégo, (iakom iest winién), » aby za Państwa WKMCi, Bibliiá Polská na świat wyszła, stara- » łém się o to, abym ią komu poprawić dał, a staraiąc się nalazłém » *X. Iana Leopolitę*, Mistrza Nauki *Krakowskiéy*, który wziąwszy » tę pracę na się, tak iéy zdołáł, że mám za to, iż chuć i pil- » ność iégo pochwáloná od WKMCi będzie. » *Pierwsze* wydanié téy Biblii 1561. in folio — *drugie* 1575. in folio — *trzécie* 1577. in folio, znáyduie się w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzémieńieckiéy.*

Świadectwém *Skargi*, *Ián Leopolita* na pogrzebowém Kazaniu od świéc zarażony umarł.

(33). *Piotr Statorius*, *Szymon Zacius*, *Grzegorz Orsacius*, *Iędrzéy Trzecieski*, zwany *Tricesius*, *i Iakób Lubelczyk*, tłumaczyli Pismo Ś. z *Hebráyskiégo i Greckiégo* ięzyka na *Polski.* Niewiadomo iak tę pracę sześcioletnią między siebie rozdzielili. Xiąże *Mikołáy Radziwił*, 10,000. Złotych na wydrukowanié tégo przekładu ofiarował, i stąd tá Bibliiá má nazwisko *Radziwiłowskiéy.* Wyszła na widok w *Brześciu Litewskim* 1563. in folio, znáyduie się w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzémieńieckiéy.* W sześćdziesąt dziewięć lát, dlá niedostatku Exémplarzów przedrukowaná w *Toruniu* 1632. i przypisaná *Władysławowi Zygmuntowi* Królowi *Polskiému i Krzysztofowi Radziwiłowi* Hetmanowi Wielkiégo Xięstwa *Litewskiégo.* (34).

(34). *Budny Szymon* był Ministrem *Chołchelskim*, iak sám wyráżá w Dyspucie z *Jakóbém s Kalinówki*. *Zebrowski Szczęsny* wzmiankuie, iż obmierzł wszystkim dla swoich bluźnierstw i żydem został. *Recépta Nowokrzczeńcom* na plastr *Czechowicza*. ka. 82. *Budny* tak mówi: » iedni o mnie śmieią twierdzić, żebym opuściwszy Pana » Chrystusa, do niezbożności *żydowskiey* przystał; a drudzy się tém » cieszą, iakobym się do *Serwecián*, albo i do *Zwinglián* wrócił: » na co pewnego lekarstwa nie mogłem znaleźć, iedno wyznanié » dadź w druk ». *W przedmowie o przednieyszych Wiary Chrześciiańskiey artykułach drukowanych* w *Losku* 1576. in 8vo. Piérwey umarł od *Czechowicza i Socyna*. *Statorius* w Odpowiedzi na Xięgi X. *Marcina Smigleckiego* na karcie 270. in 4to. » Co się tycze *Budnego*, tén iuż i umarł — co się tycze *Czechowicza*, albo *Socyna*, ci oba żywi są. »

Dzieła pisał następné:

1. Bibliiá w *Zasławiu Litewskim* drukowaná przez *Daniiela z Łęczycy* 1572. in 4to. Iest w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzemieńieckiéy*.

2. O furyiach, albo o szaleństwach *Francuzkich*, to iest o strasznem a niesłusznem Admirała *Kastylliońskiego* i innych zacnych mężów zamordowaniu, przekład na ięzyk *Polski*. Drukowano w *Losku Litewskim* przez *Iana Karcana z Wieliczki* 1576. in 4to. kart 48. Iest w Bibliiotece *Porzyckiéy*.

3. O Urzędzie miecza używaiącym — Odpis na list iednego męża zbożnego, w niektórym sławnym Zborze *Polskim Seniora*. Drukowano nakładem *Alexandra Chomętouskiego* in 4to. kart 136. To dzieło iest w Bibliiotece *Porzyckiéy*.

4. O przednieyszych Wiary Chrześciiańskiéy artykułach. Drukowano w *Losku* przez *Iana Karcana z Wieliczki* 1576. in 8vo. kart 200. Iest w Bibliiotece *Porzyckiéy*.

5. Zalecénia dzieł *Andrzeia Frycza* 1577.

(35). *Antoni z Napachania*, Kazuodzieia *Zygmunta Augusta*, burzliwé nauki czyniącé rozerwanié zgody Chrześciiańskiéy, potłumiał. i niewątpliwéy światobliwości okázywał dowody. Życia dokonał w sześćdziesiątym czwartym roku wieku swoiégo. W Bibliiotece *Porzyckiéy*

ckiéy iest dzieło iégo: Enchiridion to iest xiążki ręczné o Nauce Chrześciiańskiéy. W *Krakowie* u dziedziców *Marka Scharffenberge-ra* 1558. in 8*vo.* kart 151.

(36). Przełożył z *Łacińskiégo* na *Polski* język Rycérstwo Chrześciianskie *Erazma Roterodama. Ián Sekluciián* niektóre rzeczy opuścił, odmiénił i przydał. Wydrukował w *Królewcu Pruskim* u *Iuna Daubmana* 1558 in 4*to.* kart 152. Znáyduie się w Bibliotece *Poryckiéy.*

(37). *Stanisław ze Lwowa* pisał:

1. Apologiią, to iest obroniénié Wiary Świętéy Chrześciiańskiéy. W *Krakowie* u dziedziców *Marka Scharffenbergera* 1554. in 8*vo.* bez oznaczénia kart.

2. O wzgardzie świata, albo o nędzy Stanu człowieczégo Xiąg troie 1571. in 12*mo.* Znáyduią się w Bibliiotece *Poryckiéy.*

(38). *Kromer Marcin* Biskup *Warmiński* urodził się w *Bieczu*, miasteczku *w Podgórzu. Orzechowski Stanisław* nazywá go człowiekiém zacnéy nauki i ćwiczonégo rozumu. *Quincunx* — Był zawołanym Teologiém, iak té słowa świadczą. » Niech Król *Polski* wysadzi » przed Maiestatém swoim *Hozyusza*, *Kromera i Malchera*, a my » téż niechay przy tém będziém zwiedź WM. przeciwko tym trzém » Polakom wszystkié kacerze, które chcesz, żaden się z nich prze» ciwko tym trzém na placu nie ostoi.» *Orzechowski Stanisław* w Liście do *Stadnickiégo ze Zmigroda.* Tén mąż wielce godny, zasłużony Kościołowi, Naukom i Oyczyznie, dokonał życia 1589. Pisał w języku *Polskim:*

1. O wierze i nauce Luterskiéy rozmowa Dworzanina z Mnichém. Wybiiano w *Krakowie u Łazarza Andrysa* 1551. in 8*vo.*

2. Czégo się Chrześciiański człowiek dzierzeć má? Rozmowa wtorá 1552.

3. O Kościele Bożym rozmowa trzéciá 1553. bez oznaczénia kart. Té trzy dzieła są w Bibliiotece *Poryckiéy.*

Té rozmowy *Kromera* tłumaczoné są na język *Niemiecki* świadectwém *Orzechowskiégo.* Rozmowa VI. około szczodrobliwości Króla *Polskiégo.*

(39). *X. Białobrzeski Marcin* Opat *Mogilski* i Biskup *Kamiéniecki* urodził się

się z Oyca *Iana* i Matki *Ianikowskiéy*. Brał nauki w Akademii *Krakowskiéy*. Żywot iégo uczony i publiczny opisał wiérszém *Łacińskim Ięndrzéy Trzecieski.*

Białobrzeski pisał w języku *Polskim*:

1. Katechizm albo wizerunek prawéy wiary Chrześciiańskiéy 1566. in 4*to*. kart 386. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy*.

2. Kazanié na pogrzebie *Zygmunta Augusta*.

3. Postylla albo wykład Świętych Ewanieliy, Części dwie. W *Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1581. in folio. Piérwszá Część Postylli má stronnic 514. Część wtórá stron: 809. — Synod *Kuiáwski* Dyiecezański Roku 1586. zalécá tę Postyllę wszystkim Plebanom.

(40) » *Tomasz s Płazy* Plebán *Ś. Sczepana w Krakowie*, *Kanonik Wiślicki*, » który się na posłudze *Kromera* Biskupa *Warmińskiégo* schował, » wielé krain z nim obiechał, za którégo przyczyną przyszedł do » opatrzénia od Króla *Zygmunta Augusta*... Tén prawie Iezuity » przywiódł do *Krakowa*. Z nimi równégo Herbu używał, i ró- » wny żywot we wszystkich sprawach z nimi prowadził » Herby Rycérstwa Polskiégo przez *Bart: Paprockiégo* w *Krakowie* 1584. kart 395.

Kazanié o Processyi s Ciałém Bożém, z *Łacińskiégo* na *Polskié* przełożył z *Macieia Cytarda*, *Tomasz s Płazy*.. Wyszło na widok 1564. in 8*vo*. Znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(41). *X. Franciszek Bohomolec* S. I. pisał życié *Stanisława Orzechowskiégo*. O trzech tylko dziełach iégo wzmiankuię stosownie do téy Rozprawy:

1. Listy, w których dowodzi, który iest prawdziwy Kościoł od Chrystusa i od Apostołów postanowiony. W *Krakowie* 1561. in 8*vo*. bez oznaczénia kart. Znáyduią się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

2. Dyialog albo rozmowa około Exękucyi *Polskiéy* Korony. Rozmowcy *Papista* z *Ewanielikiém* 1564. in 4*to*.

3. *Quincunx*. Rozmowcy *Papiężnik*, *Ewanielik*, *Orzechowski*. 1564. in 4*to*.

(42). *Sczodrkowicz Stanisław*, pisał Rozprawę niektórégo Pielgrzyma z gospodarzém o niektórych obrządkach Kościelnych przeciw Luteranom i innym przeciwnikom wiary Chrześciiańskiéy. W *Krakowie* 1549. i in-

in 8vo. bez oznaczénia kart. Znáyduie się w Bibliiotece *Porycktéy.*

(43). *Walénty s Kuchora*, Kanonik regularny, był świątobliwym Kapłapłaném i żarliwym Kaznodziéią. Potaiémnie udał się na pusczą będącą w kraiu *Rossyyskim* nad rzeką *Niestrém*, stamtąd przeszedł na pusczą klasztorną nad ieziorem błotném przyległém wsi *Osieraný*. Umarł 2. Marca 1624. w Klasztorze *Bychowkim* na *Białéy Rusi*. Pisał Katechizm albo naukę wiary i pobożności Chrześciiańskiéy według uchwały S. *Trydentskiégo* Koncylium, przez uczoné i bogoboyné ludzie zebraną i spisaną. W *Krakowie* w drukarni *Mikołaia Scharffenberga* 1568. in folio stron: 439.

(44). Opisanié i wykład Mszy Świętéy z Modlitwami do niéy należącémi, do których są przydané modlitwy Chrześciiańkié, każdemu dniowi przez cały tydzień służące. W *Krakowie* 1566. in 8vo. Znáyduie się w Bibliiotece *Porycktéy*.

(45). *Benedykt Herbest*, urodził się w *Nowémmieście* w Woiewództwie *Ruskiém* 1551. Był uczniém *Iana Leopolity* w Akademii *Krakowskiéy* i stał się godnym wezwania na iey Katedrę. Został potém Kanonikiem i Kaznodzieią *Poznáńskim*, a powágą i przykładém życia tak mężnie powściągał śmiałość kacérzów, iż *Hozyusz* Kardynał zachęcał go listém, aby nie opuszczał *Poznania*, którégo był náymocnieyszą podporą. W latach czterdziestu wstąpił do Zakonu XX. Iezuitów, 1571. *Ianowi Sołikowskiému* Arcybiskupowi *Lwowskiému*, i *Bernardowi Macieiowskiému* Biskupowi *Łuckiému* był wielką pomocą w urzędzie Pasterskim, i dwadzieścia i dwa lát ogłaszał święté nauki na *Rusi*, *Podolu*, *Pokuciu* i *Wołyniu*. Był nakoniec przewodnikiém duchownym Zgromadzénia swoiégo, i klęcząc na modlitwie, umarł w *Iarosławiu* 4. *Marca* 1593. Oprócz wielu dzieł *Łacińskich* pisał po *Polsku*, Chrześciiańską porządną odpowiédź na tę *Konfessyią*, która pod tytułém Braci zakonu Chrystusowégo niedáwno iest wydaná. Przydaną też Historyią Kacérstwa *Hussowégo*, zbiiaią się przytém odszczepiéństwa innych Nowowierników. W *Krakowie* u *Mateusza Siebeneychera* 1567 in 8vo. bez oznaczénia kart. Znáyduie się w Bibliiotece *Porycktéy*.

(46). Sposób a porządek słusznégo modlénia według nauki starych uczycielów.

cielów Świętych ze dwunastu pytáń i odpowiedzi zebrany, z *Niemieckiego* na *Polskie* przełożon. W *Krakowie* u *Mateusza Siebeneychera* 1566. in 8vo. stron: 61. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(47). Vide Catalogum *Prateoli* de vitis haereticorum.

(48). Przypis Części Wtórey Letniey Postylli Katolicznéy.

(49). Tomo I. Germ. folio 537.

(50). Przedmowa wtórego Záwstydzénia *Aryianów* przeciw *Moskorzowskiemu*.

(51). *Lutomirski Stanisław*, Plebán *Koniński* i *Tuszyński*, pozwany był do *Dzierzgowskiego Mikołaia* Arcybiskupa, o kacérstwo. Gdy z licznym orszakiem przyiacioł weyśdź chciáł do Zamku Arcybiskupa w *Łowiczu*, wzbroniony miáł przystęp. Wydrukował Wyznanié swoié, i posłáł ié *Zygmuntowi Augustowi*, *Dzierzgowskiemu* i innym. Nie długo trwáł przy tém Wyznaniu, z *Marcinem* albowiem *Krowickim* i innymi oddzielił się od iedności Kościoła. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy* Wyznanié Wiary Chrześciiańskiéy *Stanisława Lutomirskiego*, drukowané w *Królewcu Pruskim* 1556. przez *Iana Daubmana* in 4to. bez oznaczénia kart.

(52). Katechizm, to iest Nauka Chrześciiańská przez *Iana Brenciiusza*. Drukowano w *Królewcu Pruskim* 1556. in 4to. kart 394. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(53). Traiedyiá o Mszy *Bernardyna Ochina* s *Senny* w *Pinczowie* w Drukarni *Daniielowey*, nadładém Doktora *Lizmanina* 1560. in 8vo. kart 374. znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*.. *Lismaninus* rodém s *Feacyi*, zrósł między *Polaki*, iak sám wyráżá w Przypisie téy Traiedyi Xciu *Mikołaiowi Radziwiłowi*. Utopił się w *Królewcu* podług świadectwa *Stanisława Reszki*. Przestroga do Miasta *Warszáwskiego* karta 77.

(54). *Kwiatkowski z Rożyc Marcin*, Sieradzanin, pisáł Wyznanié wiary *Auszpurskiéy*. Drukowano 1561. in 4to. bez oznaczénia kart. Znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(55). *Grzegorz Paweł* był rodém s *Pomroża* miasta Panów *Lasockich* z *Brzezin*. Wizerunek Wiary Chrześciiańskiéy *Białobrzeskiego* karta 113. Umarł w *Rakowie* 1591. Pisáł:

1. Krótkié wypisanié sprawy, która była o prawdziwém wyznaniu i wierze w *Krakowie* i *Pinczowie*, 1563. W *Nieświeżu* w drukarni *Daniielowéy* 1564. in 8vo bez oznaczénia kart.

2. Różność wiary uczniów Stankarowych, którzy się sczycą onémi Kościoły w *Helwecyi* i indziéy. W *Nieświeżu* w drukarni *Daniielowéy* 1564. in 8vo.

3. Prawdziwéy nauki Chrześciiańskiéy i iéy przeciwnéy fałszywéy Antychrystowéy krótkié opisanié w téyże Drukarni in 8vo. Té trzy dzieła są w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(56). X. *Andrzéy Wargocki* tę okoliczność o *Sarnickim* przytaczá:

» Z *Genewy* do *Polski* przyiechali uczniowie *Kalwina*, *Ierzy* » *Niger*, *Stanisław Sarnicki*, rodém *Polák*, *Blandrata*, na ów czas » *Kalwinista*, i inni Ministrowie *Francuzcy*, którzy w *Pinczowie* » osiedli. Tam *Sarnicki* uczył na Kazaniach, że *Chrystus* był Bi- » skupém i Kapłaném wedle natury Bozkiey, a ofiarą wedle na- » tury człowieczéy, a iż dlá tégo względém urzędu i wykonania » woli Oycowskiéy mnieyszy iest od Oyca względém Boztwa. To » nowo założony Kościoł Kalwiński słysząc, szemrać począł i mó- » wił, że *Aryanie* tak uczą. I nie uspokoili się, aż po Ortel » wysłali Posły do *Genewy*, gdzie była Stolica *Kalwina* i do *Ty-* » *guru*, gdzie miał siedlisko *Zwingiel*. Tego rozruchu, przyczy- » ną był *Stankar*, którego potém s *Pinczowa* wypędzili i do *Du-* » *biecka* uciekł, boiąc się czégo dalszego; bo im się w téy mie- » rze sprzeciwiał mocno. Posłowie *Polscy* do *Genewy* przyiechali, » oddali listy, gdzie w krótkim czasie zawołano s *Tyguru*, *Bulin-* » *gera*. Zasiedli na onym Zborze *Kalwin*, *Bulinger*, *Beza*, *Piotr* » *Martyr* i inni przednieysi Arcyministrowie. *Beza* odpisał témi » słowy:

» Kto dobry maiąc i cały rozum nie rzecze, iż *Chrystus* we- » dle natury Bozkiey iest pośrzednikiém naszym, chociáż samę » Bozką naturę bez człowieczéy uważaiąc? Tá iest wiara Kościo- » łów naszych o Chrystusie pośrzedniku, o któréy nie wątpiémy, » że iest wedle pisma Prorockiégo i Apostolskiégo wyznaná i od » nás napisaná.» Apologia przeciw Kacérzom w *Krakowie* 1605. in 4to. stron: 542.

Są

Są w Bibliiotece *Porycktéy* trzy Kazania *Sarnickiego* o uznaniu Boga Wszechmogącego, miané na Seymie *Warszáwskim*. Drukował ié *Maciéy Wierzbięta* 1564. in 8vo. stron: 110.

(57. *Iakóba Niemoiowskiego*, Chorążego *Inowrocłáwskiego*, są dzieła następné w Bibliiotece *Porycktéy*:

1. O iedności Bozkiéy nierozdzielnéy przeciw błędom i bluźniérstwom *Aryiáńskim*. Drukował *Maciéy Wierzbięta* 1566. in 8vo. stronnic 168.

2. Odpowiédź *Herbestowi* w *Krakowie* u *Macieia Wierzbięty* 1569. in 8vo. stron: 898.

3. Epidromus albo pogoniá za gońcém Xiędza *Herbestowym*, pewność Pisma Ś. pokázuiący. Z drukarni *Macieia Wierzbiety* 1572 in 8vo. stron: 555.

4. Práwdziwá sprawa o Rozmowie, którą miáł *Iakób Niemoiowski* w *Warszawie* na Seymie s *Franciszkiém Toletém* Iezuitą 1572. W *Poznaniu* w drukarni *Iana Wolraba* 1580. in 8vo. bez oznaczénia kart.

5. Spongia naprzeciwko pisaniu nowotnému i Kazaniu X. *Hiieronima Powodowskiego*. Drukowano w *Grodzisku* mieście *Grabiów* z *Ostroroga* in 8vo. bez oznaczénia kart.

6. Replika na Xiążki Xięży Iezuitów *Poznańskich* o powszechnym Kościele. W *Toruniu Malcher Neringk* drukował 1582. in 8vo. bez oznaczénia kart.

7. Kwestyiá o Kościele Bożym, iż błądzić nie może. W *Toruniu* 1582. in 8vo. bez oznaczénia kart.

(58). Rozmowa o krzczéniu dziatek *Mikołaia Popłáwskiego* z *Ianém Pękowskim*. W *Krakowie* w drukarni *Stanisława Szarffenbergera* 1567 in 8vo. bez oznaczénia kart.

(59). *Krowicki Marcin Przemyślanin*, był Pisarzém dochodów u *Kmity* Woiewody *Krakowskiego*, poiął żonę *Magdalenę Pobiedzińską* w *Żurowicach* wiosce *Stanisława Orzechowskiego* i Sektę *Stankara* przyiął. Był naprzód Ministrém *Pinczowskim*, potém *Piaskowskim*. Umarł w *Piaskach* o trzy mile od *Lublina* 1574. *Szymon Budny* w Przedmowie do Dzieła z napisem: O Urzędzie miecza używaiącym. Są w Bibliiotece *Porycktéy* dzieła iégo następné: 1.

1. List o Urzędzie do *Stanisława Budzyńskiego* pisany s *Piasków* 1575.

2. Apologia przeciwko *Zebrzydowskiému* Biskupowi *Krakowskiému*. Drugié wydanié w *Losku* 1584. in *4to.* kart 288.

(60). Gdy *Stankar Franciszek Mantuańczyk* Nauczyciel ięzyka *Hebráyskiégo* w Akademii *Krakowskiéy*, Psalmy *Dawida* wykładał i mówił przeciw wzywaniu Świętych, *Piotr z Goniądza*, zwany *Gonesius*, z innymi opierał się iego mniemaniu. Tén zwiedziwszy *Niemcy*, *Helwecyią*, *Sabaudyią i Morawią*, napoił się błędów rozmaitych, i wniósł ié do Oyczyzny. *Stanisław Sarnicki* dowodził *Grzegorzowi i Piotrowi z Goniądza*, iż obadwa Syna i Ducha Ś. od Boztwa Oycowskiégo, iako Żydzi odłączaią i Tróycy Ś. nie wyznaią. *Piotr z Goniądza* dowodził *Sarnickiému*, iż wierzy w Boga w Tróycy iedynégo, ale trzy Osoby między sobą za różné uznaie. Następné dzieła *Piotra z Goniądza* znáyduią się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

1. O Synu Bożym, iże był przed stworzéniém świata, a. iż iest przezéń wszystko uczyniono, przeciw fałesznym wykrętom *Ebiionskim*. W *Węgrowie* 1570. in *8vo.* stron: 203.

2. O ponurzaniu Chrystyiańskiém. W *Węgrowie* 1570. in *8vo.* stron: 95.

3. O trzech, to iest: o Bogu, o Synu iego i Duchu Ś. przeciwko Tróycy *Sabelliańskiéy*. W *Węgrowie* 1570. in *8vo* stron: 78.

(61). Ustawa albo porząd Kościelny i Ceremoniie, iako w nauczaniu słowa Bożégo i podawaniu świętości w Kościołach Xięstwa *Pruskiégo*, má bydź zachowany. Z *Niemieckiégo* ięzyka na *Polski* przełożony 1571. Znowu przedrukowano w *Królewcu* przez *Iana Fabryciiusza* 1615. in *4to.* kart 133. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(62). *Wiśniowski Stanisław* Minister w *Liclawicach* pisał Rozmowę o práwdziwéy znaiomości Boga Oyca, Syna iégo i Ducha Świętégo. Drukowaná 1575. in *4to.* kart 91. znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(63). » *Marcin Czechowicz* urodził się Katolikiém we wsi, w kmiécym » domu. Do lát dalszych przyszedłszy, został dzwonnikiém w *Zbą*» *szyniu*. Widząc, że *Lutrowá* nowá wiarka popłacała, udał się » do

» do niéy: którą s czasém gdy tanieć poczęła, do *Zwingliianów* i » *Kalwinistów* przeszedł. Naostatek wracaiąc się z *Genewy*, dokąd » był posłany od iednego Senatora W. X. *Litewskiego*, wstąpił do » Nowokrzczeńskiego Ministra, od którego wszystkiéy Sekty wy- » uczywszy się, *Zwingliianstwo* porzucił, naprzod w *Kuiawach Nie-* » *moiowskiego* do siebie przyciągnął i inszych, a potém Zbór w *Lu-* » *blinie* Nowokrzczeński około roku 1563. pod murami założył.» *Wargocki* w Apologii.

Czechowicz rozprawiał w *Lublinie* z *Justém Rabém* Iezuitą o tém słowie *Petrus*, albo Opoka. *Żebrowski Szczęsny* tę okoliczność wzmiankuie o *Czechowiczu*: » Niżeś dysputować począł, témeś się » był zaklął: aby cię Bóg niemotą skarał, ieślibyś fałszu popiérał. » Rzekli wszyscy, co ich iedno było Amén. Nie wiele czasu wy- » szło, ty będąc zdrowym, i żadnego bolu nie czuiąc, takeś za- » milkł, żeś o téy opoce mówiąc, iako kamień oniemiał, i sło- » waś więcéy *Czechowiczu* przerzec nie mógł. Czégo nie tylko » Katolicy zacni ludzie świadkami byli, ale i twoi Nurkowie. Mię- » dzy inszymi stary on wasz wyrwa *Otwinowski* (który przed 20. » lát s pokory swey Nowokrzczeńskiéy, rzucił się był w *Lublinie* » na Kapłany, na Processyią, chcąc im Mostrancyią wydrzeć, aż » go niewiasty odpłoszyły) tén opisuiąc wiérszami tamtę Dysputa- » cyią, nie mógł tégo zaprzeć, i przeto tak pisze o tobie *Cze-* » *chowiczu*:»

Lecz on potém rzekłszy to: nie wiém co się dzieie,
Że tak mówić nie mogę, ięzyk iakoś mdleie.

Recepta na plastr *Czechowicza* karta 12.

Piotr Statoriusz mówi: » iż *Czechowiez* nie miał ciężkiéy ręki ku » pisaniu, i umiał sám za się odpór dadź przeciwnikom prawdy, » iako pokázuią Pisma iego w druk wydané.» Odpowiédź na Xięgi X. *Marcina Śmigleckiego* karta 148. Umarł około roku 1608.

Następne dzieła *Czechowicza* znáyduią się w Bibliiotece *Porycktéy*.

1. Rozmowy Chrystyiańskié o przednieyszych artykułach wiary Chrystyiańskiéy, a z osobna o gadkach żydowskich, którémi Pana

Iezusa i Ewanieliią wynisczyć chcą. *Alexy Rodecki* drukował 1575 in *4to.* kart 268.

2. Reskrypt na skrypt *Stanisława Farnowskiego*, którym zgodę *Licławską* rozerwać usiłuie. Bez oznaczénia drukarni 1579. in *4to.* kart 41.

3. Odpowiédź *Iakóbowi* Żydowi z *Beżyc.* W *Rakowie* w drukarni *Teofila Adamowicza* 1581. in *4to.* stron: 311.

4. List do *Páwła Orzechowskiégo* Podczaszégo *Chełmskiégo* 1583.

5. Rozsądek na wykład Katechizmu X. *Páwła Gilowskiégo, Stanisławowi Taszyckiému* z *Licławic* uczyniony. Drukował *Alexander Turobinczyk* 1581. in *4to.* kart 120.

6. Nowy Testamént przełożony z *Greckiégo* z niektórémi uwágami na początku nad ięzykiém *Polskim. Alexander Rodecki* drukował 1577. in *4to.* Drugié wydanié drukował także *Alexander Rodecki* 1594. in *8vo.* bez oznaczénia kart.

Żebrowski Szczęsny tak mówi o tłumaczéniu nowégo Testaméntu przez *Czechowicza.* » Wziął wszystek przekład z Biblii *Brzeskiéy Szymona Budnégo*, wszędzie się iéy trzymá, iako piiany » płotu: tylko niektóré swoié fałszywé przekłady przymieszał, które » też wydaią, że się w téy Greczyznie nie bardzo przeuczył. Co » i sám w Przedmowie swoiéy wyraził: tégom się ważył, żém » z *Greckiégo* ięzyka na rzecz naszę *Polską* Pisma przełożył, albo » raczéy, od inszych przed tém przełożonégo poprawił.» Recépta na plastr *Czechowicza* kar 10. Ténże w tém samém dziele na kar. 67. tak mówi o *Czechowiczu*: » wiém od twégo *Budnégo*, że ty » ledwoś gębę Greckiém abecadłém pomazał, a chcesz się udadź » za *Demostenesa.*

Szymon Budny wyráżá: Testaménť przełożony lada iako od *Marcina Czechowicza*, i nikczemnémi annotacyiami nadziany, że większá połowa iest fałszu w Rozmowach iégo Chrześciiańskich. O Urzędzie używaiącym miecza karta 136.

(64). *Wilkowski Kasper* wyznaie, iż Xiądz *Piekarski* nakłonił go do uznania práwdziwéy wiary. Pisał:

1. Przyczyny nawrócénia do wiary powszechnéy od Sekt Nowokrzczéń-

krzczéńców Samosatéńskich. W *Wilnie* 1583. *4to.* stron: 155.

2. Desiderosus, albo ścieszka do miłości Bożéy i do doskonałości żywota Chrześciiańskiégo. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1599. in *8vo.* kart 128. s Testaméntém przy końcu iednégo Kartuziiana. Té dwa dzieła są w Bibliiotece *Poryckiéy.*

(65). Apologia, to iest obrona Postylli Katolicznéy, przeciwko sprosnym wykrętom i potwarzom Postylli Heretyckiéy w *Krakowie* 1582.

(66). Patrz Notę 39.

(67). *Powodowski Hiieronim* syn *Wawrzyńca*, brat *Iana*, Archiprezbiter i Kanonik *Krakowski*, *Gnieźnieński* oráz i *Poznański*, mąż znamiénity nauką i życiém cnotliwém, sszedł s tégo świata w *Krakowie* 1613. Pisał:

1. Wędzidło na sprosné błędy i bluźniérstwa Aryianów 1582. in *4to.*

2. Pochodniá Kościoł Boży prawdziwy, w ciémnościach terazniejszych błędów, nieomylnémi znakami pokázuiącá. W *Poznaniu* w drukarni *Iana Wolraba* 1584. in *8vo.* stron: 301.

3. Kazanié na pogrzebie *Stefana Batorégo* Króla *Polskiégo.* W *Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1588. in *4to.* stron: 41. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy.*

4. Dysputacyiá s *Śmigielskimi* Roznobożany odprawioná w *Śmiglu* 1592. W *Poznaniu* i dziedziców *Iana Wolraba* 1592. in *8vo.* bez oznaczénia kart. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy.*

5. Weryfikacyiá Dysputacyi wtóréy Śmigielskiéy. W *Poznaniu* 1594. in *8vo.*

(68). O Mszy S. opisanié i o taiémnicach przednieyszych céremoniy ku niéy należących in *8vo.* bez oznaczénia kart. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy.*

(69). *Orzechowski Paweł* Podczaszy *Chełmski*, pisał *Epistomium* na wędzidło X. *Hiieronima Powodowskiégo* 1583. in *4to* stron: 427. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy.*

Orzechowski Paweł chodził do Szkół w *Poznaniu* iak wyráżá w tém Dziele na kar: 192. — Roku 1576. był Posłém ze Zjazdu *Sandomirskiégo*, do *Stefana Batorégo*, obranégo na *Polskié* Króleswo.

(70).

(70). *Ián. Niemoiowski* Sędzia *Inowrocłáwski* pisał:

1. Obronę przeciw niesprawiedliwému obwinieniu i rozlicznym potwarzom, którémi X. *Powodowski* Kanonik *Poznański* w swoiém Wędzidle, ludzi niewinnych w podeyrzenié i brzydkié pohańbiénié przywieśdź usiłuie. Drukował *Alexy Rodecki* 1583. in 4*to*. stron: 180.

2. Okázanié, iż Kościoł Rzymski Papiéski i t. d. 1583. in 4*to*. stron: 149.

3. Odpowiédź na potwarzy *Wilkowskiégo* 1583. in 4*to*. stron: 98. Té trzy dzieła znáyduią się w *Porycku*.

Ián Niemoiowski umarł w *Lublinie* 5. Maia 1598.

(71). *Chrząstowski Andrzéy*, zwany *Chrastovius* pisał:

1. Perła z Abakuka Proroka wyiętá, i za koléndę *Ianowi Hlebowiczowi* oddaná. Drukowano w *Wilnie* u *Iana Karcana* 1583. in 4*to*. stron: 54.

2. Obrona pewności dusznégo zbawiénia, drukowaná w *Wilnie* u *Iana Karcana* 1583. in 4*to*. stron: 88. Iest w Bibliiotece *Porycкiéy*.

3. Obrona taiémnicy Chrztu prawosłáwnégo Chrześciiaństwa. Drukowano w *Wilnie* u *Iana Karcana* 1584. in 4*to*.

4. Siedm Kazáń. W *Wilnie* u *Iana Karcana* 1584. in 4*to*. stron: 119.

(72). *Statorius Piotr* urodził się w *Thionville*, Xięstwie *Luxémburskiém*, był uczniém *Bezy* w *Genewie*. Zbór *Krakowski*, prosił listownie *Iana Kalwina*, mieszkaiącégo w *Genewie* o przysłanié dwóch uczonych młodzieńców. *Piotr Statorius* i *Ián Tenaudus* przybyli do *Polski* roku 1549. *Statorius* otrzymał Rektorstwo *Pinczowskié*, a *Tenauda* oddano do Szkoły Zborowéy *Krakowskiéy*.

Statorius rozprawiał w Lublinie s *Karmelitami*. Pisał Xięgi: *Emmanuela*, *Apologiią*, Grammatykę *Polską*, Traktat przeciw *Stankarowi*, Mowę na pogrzebie *Iana Łaskiégo*, na których podpisywał się *Statorius Gallus*. Był iednym s tłumaczów Biblii *Radziwiłowskiéy*. Patrz Notę 33.

Statorius Piotr, syn iégo, zięć *Grzegorza Páwła*. Patrz Notę 55.

Zy-

Zygmunt III. przywileiém swoim roku 1591. nadał mu herb *Kotwica.* Był w *Licławicach* i *Rakowie* Ministrém. Umarł 1605. maiąc lát około 40. Następné dzieła iégo są w Bibliiotece *Porzyckiéy*:

1. Obrona senténcyi, o sposobie zbawiénia naszégo, którą *Faustus Socynus* zamknął w Dysputacyi swoiéy de Iesu Christo Servatore, napisaná przeciwko Pismu *Grzegorza Żarnowca*, które nazwał *Apocatasin*, bez wyrażénia roku in 4*to.* stron: 163.

2. Odpowiédź na Xięgi X. *Marcina Śmigleckiégo*, w których chciał dowieśdź przedwieczności, i t. d. bez wyrażénia roku, stron. 424.

3. Refutacyiá Xiążek, które X. *Iakób Wuiek* wydał 1590. o Boztwie Syna Bożégo i Ducha S. w któréy zarazém zbiiá to wszystko, co *Robertus Bellarminus* w Tomie piérwszym swoich Dysputacyy o téyże rzeczy napisał 1593. in 4*to.*

(73). *Lubieniecki Stanisław*, brat *Iędrzeia*, Ministér *Rakowski* i *Licławski*, umarł 1633. Iest dzieło iégo w Bibliiotece *Porzyckiéy*: Odpowiédź na artykuły, które rozsiéwał po *Podgórzu Ián Petricius* s *Chomranic* Minister. W *Rakowie* 1596. in 4*to.* stron: 47.

(74). X. *Tamnitius Andrzéy*, pisał Rozprawę krótką na czas pamiątki piérwszégo przyyścia na świat Chrystusa. W *Toruniu* 1597. in 4*to.* bez oznaczénia kart. Iest w Bibliiotece *Porzyckiéy.*

(75). *Grzegorz z Żarnowca* pisał dzieła następné:

1. Apokatasis, to iest naprawa artykułu náygruntownieyszégo, o dosyćuczyniéniu sprawiedliwości Bożéy in 4*to.* bez wyrażénia roku i drukarni, stron: 162.

2. Tarcz duchowná s słów Apostoła *Páwła S.* urobioná i wzięta. W *Wilnie* w drukarni *Malchera Pietkiewicza* przez *Wasila Małachwieiowicza* 1598. in 4*to.* bez oznaczénia kart. Są w Bibliiotece *Porzyckiéy.*

3. Postylle powtórnie wydané i na wielu miescach poprawioné in folio, bez oznaczénia roku i drukarni.

(76). Następné dzieła *Marcina Tworzydła* są w Bibliiotece *Porzyckiéy*:

1. Okulary na zwiérciadło nabożéństwa Chrześciiańskiégo w *Polsce.* W *Wilnie* u *Krzysztofa Wolbrańczyka* in 4*to.* kart 37.

2. Wieczerzá Ewanielická w obronie szafunku wieczerzy Ministrów wypisaná.

3. O Kontradykcyiach *Chrząstowskiego*. Razém 2. i 3. dzieło drukował w *Wilnie Daniiel Łęczycki* 1594. in *4to.* stron: 116.

(77). *Moskorzowski Hiieronim* pisał:

1. Zniesiénié záwstydzénia, które *X. Piotr Skarga* wnieść niesłusznie na Zbór Pana Iezusa Nazaréńskiégo usiłował. W *Krakowie* 1607. in *4to.* stron: 283.

2. Zniesiénié wtórégo záwstydzénia, które *X. Piotr Skarga* na Zbór Pana Iezusa Nazaréńskiégo wnieść usiłował. W *Rakowie* 1610 in *4to.* stron: 560.

3. Odpowiédź na Xiążkę X. *Gurskiégo*, którą wyiawiéniém niewstydu *Aryiańskiégo* nazwał 1617. in *4to.* stron: 399.

4. Katechizm *Aryiański*, który ze *Smalciiuszém Waléntym* układał. W *Rakowie* 1619. in *12mo.* stron: 371. Té dzieła są w Bibliiotece *Porycktéy*.

Waléntу Smalcius z *Goty* urodził się 12. Marca 1572. Naprzód Rektorém był w *Śmiglu*, potém Ministrém w *Rakowie*, i *Lublinie*. Umarł w *Rakowie* 1622. dnia 4. Grudnia. Dzieła iégo następné są w Bibliiotece *Porycktéy*.

1. Záwstydzénié X. *Skargi*, albo Animádwersyie na Xiążkę X. *Skargi*, którą záwstydzéniém *Aryianów* nazwał. W *Rakowie* in *4to.* stron: 74.

2. Rozbiéranié słów Pana naszégo Iezusa Chrystusa, które są napisané u Mateusza S. w Rozdziale 28. od wiérsza 18. aż do końca, w którém się zamyká refutacyiá Kazania, które o tychże słowach uczynił X. *Skarga* 1604. W *Krakowie* w dzień S. Tróycy. W *Rakowie* 1607. in *4to.* stron. 118.

3. Odpowiédź na list *Páwła Orzechowskiégo*.

4. Odpowiédź na Xiążkę X. *Iakóba Zaborowskiégo*, któréy dał tytuł: *Ogień z Wodą*. W *Rakowie* 1619. in *4to.* stron. 139.

5. Katechizm *Aryiański* w *Rakowie* in *12mo.*

X. Skarga takié o *Smalciiuszu* dał zdanié: » Ministér *Rakow-*
» *ski Smalcius z Gotty*, iescze nie douczył się zarażać dusz ludz-
» kich. Może za swym Mistrzém P. *Moskorzowskim* Xięgi *Socyna*
» nosić. Odpisał mu za mnie X. *Iakób Ostrowski*, Doktor w Pi-

» smie

» smie Ś. Kanonik *Krakowski*, człowiek cnot wielkich Kapłańskich » i nauki Bożéy pełén i rozumu ostrégo; uyrzy tam swoié głup- » stwa i fałszé bluźniérskié, iako w zwiérciedle.» W Rozdziale IX. drugiégo záwstydzénia.

(78). *Gosławski Adám z Bebelna*, urodził się w Woiewództwie *Krakowskiém*, był rotmistrzém. Znáyduie się w Bibliiotece *Porycktéy* Odpowiédź iégo na obronę Kazania X. *Skargi*, którą był uczynił X. *Iakób Ostrowski* w Piśmie Ś. Doktor, Kanonik *Krakowski*. W *Rakowie Sebestyián Sternacki* drukował 1608. in *4to.* stron. 218.

X. Iakób Ostrowski Kanonik *Krakowski* poważny w Pismach, umarł w *Krakowie* 1637. Pisał:

1. Dyialog albo rozmowa Katolika z Ewanielikiém o znakach prawowiérnégo Kościoła. W *Krakowie* 1604. in *4to.*

1. Obrona Kazania X. *Piotra Skargi* o Tróycy Świętéy przeciwko *Smalciiuszowi Rakowskiému* Ministrowi. W *Krakowie* 1604. in *4to.*

3. Iezusa Chrystusa Boga Żywot na świecie krótko powiedziany 1609. in *4to.* w *Krakowie.*

4. Pamiątka pogrzebowá *Ianusza X. Ostrogskiégo* Kasztelana *Krakowskiégo* w *Krakowie* 1621 in *4to.*

5. Kazanié na pogrzebie *Zygmunta III.* i *Konstancyi* w *Krakowie* 1632. in *4to.*

6. Kazanié na pogrzebie *Alexandra Karola* Królewicza 1635.

(79). *Paulinus Ián* pisał Missyią albo posłanié *Lutra* i *Zwingla*. W *Krakowie* w drukarni *Mikołaia Loba* 1609. in *4to.* stron. 71. Iest w Bibliiotece *Porycktéy.*

(80). Cénzura albo rozsądek na Konfessyią ludzi tych, którzy pospolitém nazwiskiém rzeczéni bywaią *Aryiany*, a w rzeczy saméy są *Socynistami*, naśladuiąc we wszystkiém przewrotnéy opinii *Fausta Socyna Włocha.* W *Ośmianie* 1615. in *4to.* stron. 219. Iest w Bibliiotece *Porycktéy.*

(81). *Clementinus Daniiel* Minister Zboru w *Górach* maiętności niegdyś *Stroynowskiégo*, wydał:

1. Antapologiią, to iest Odpowiédź na Odpowiédź P. *Ionasza Szlichtynka.*

2.

2. Odpis na List *Ewanielików*. *Andrzey Piotrkowczyk* drukował w *Baranowie* 1630. in 4*to*. stron: 569. Znáyduią się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(82). *Schlichtynk Ionasz z Bukowca* Predikant *Rakowski* umarł 1665. maiąc lát 74. Pisał Odpowiedź na Antapologiią *Daniiela Clementynusa* o potwarzach. *Sebestyián Sternacki* drukował w *Rakowie* 1651. in 4*to*. Znáyduie się w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzémiénieckiéy*.

(83). *Uchański Iakób* Arcybiskup *Gnieznieński*, wsławiony nauką, umárł w *Łowiczu* 1581. Dzieła iego następné: 1°. O miłościwém lecie. W *Wilnie* w Drukarni *Xcia Mikołaia Radziwiła* 1576. in 4*to*. bez oznaczénia kart. Znáyduie się w Bibliiotece *Poryckiéy*. 2°. Miał Kazanié na pogrzebie *Iana Tarnowskiégo* Hetmana W. Koronnégo.

(84). *Reszka Stanisław*, był gminnégo rodu w Woiewództwie *Poznańskiém*. *Sebe. Petrycy* w przydatku do IV. Xięgi, Etyki *Arystotelesa* na kar. 307. Był uczniém *Mikołaia Szadka*, *Gurskiégo i Leopolity* w Akademii *Krakowskiéy*, i został Professorem Filozofii w téy Szkole. Towarzyszył *Hoziiuszowi* na Zbór *Trydentski*. Potém otrzymał Kanoniią *Warmińską*. Wysłany był od *Hoziiusza* do *Paryża*, aby iégo imieniém powinszował *Henrykowi Waleziiuszowi* wyboru na *Polskié* Królestwo. W *Rzymie* otrzymał urząd *Pieczętarza Sacrae Poenitentiae*. Po śmiérci *Hoziiusza* wezwał go *Stefán Batory* na Sekretarza, i został *Iędrzeiowskim* Opatém. Wielce był szacowany od tégo Króla dlá głębokiéy nauki. Od *Stefana Batorégo* i *Zygmunta III.* sprawował ważné Poselstwa. Do śmierci służył Kościołowi i Oyczyznie. Umárł w *Neapolu*. Taki mu napisano nagrobek:

D. O. M.

Stanislao Rescio Polono, Abbati Andreoviensi, Referendario pro Regibus Polonis aqud summos Pontifices, Imperatorem, Galliae Regem, aliosque Principes Legato, Religionis acerrimo Propugnatori, omni doctrina virtuteque praestanti. Iacobus Aldobrandinus Episcopus Troianus et in Regno Neapolitano Nuntius Apostolicus, cum Collegis testamenti.

Oprócz wielu dzieł *Łacińskich* pisał po *Polsku*:

1. Przestroga Pasterská do Miasta *Warszáwskiégo*.

2.

2. Krótkié opisanié i świadectwo o mieście *Rzymskiém*, i iego wierze, dobrych uczynkach przełożone s Xiąg *Stanisława Hoziusza*.

3. List do iednego Senatora *Polskiego* z Rzymu o Iubileuszu. Wszystko razém drukowané w *Poznaniu* u *Iana Wohlraba* 1585. in 4*to*. stron: 192. Té dzieła są w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(85). *Karnkowski Stanisław* Arcybiskup *Gnieznieński*, zwany od *Skargi* podporą Kościoła i Rzeczypospolitéy, poszedł na tamten świat 1603 maiąc przeszło lát 80. Pisał:

1. Zdanié o odieździe *Zygmunta III.* do *Szwecyi* na Seymie *Warszáwskim* 1593. in 4*to*. stron: 31. Iest w Bibliio: *Poryckiéy*.

2. Kazanié o dwoiakim Kościele Chrześciiańskim powszechnym i materyialnym na poświęcaniu Kościoła. *W Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1596. in 4*to*. stron: 101. Iest w Bibliio: *Poryckiéy*.

3. Przedmowa do napominán zbawiennych i potrzebnych. W *Krakowie* w drukarni *Mikołaia Szarffenberga* 1569. in 8*vo*.

4. Eucharystyiá, albo o Przenáyświętszym Sakraméncie Kazáń cztérdzieści. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1602. in folio. stron: 489.

5. Katechizm Rzymski, drukowany w *Kaliszu* 1603.

(86). *X. Leopolita Gabryiel* Dominikán, pisał Xięgi ćwiczénia Chrześciiańskiego na Tydzień S. 1619. in 4*to*. stron. 171.

(87) Patrz Notę 9.

(88) *Wereszczyński Iózef* urodził się w Ziémi *Chełmskiéy* z Oyca *Iędrzeia* naprzód Komornika Ziémi *Chełmskiéy* a potém Podsędka, i z Matki *Paroskiéy*, córki *Mikołaia* herbu *Rawicz*. Był *Sieciechowskim* Opatém. *Zygmunt III.* uczynił go Biskupém *Kiiowskim*. Umarł 1599. Pisał w języku *Polskim*:

1. Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a omierzłym wydmikuflom świata tégo. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1585. in 4*to*. stron: 270.

2. Excytárz do podniesiénia woyny S. przeciwko *Turkom* i *Tatarom* z drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1592. in 4*to*. stron: 190.

3. Reguła to iest nauka albo postępek dobrégo życia, Króla każdégo Chrześciiańskiego. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotr-*

kowczyka 1587. in 4*to*. stron: 157. Té trzy dzieła są w Bibliiotece *Poryckiéy*.

Sebastyián Klonowicz, zwany *Acernus*, tłumaczył dzieło *Wereszczyńskiégo* na język *Łaciński*: Regula, id est, insiitutio seu cursus vitae cuiusque Regis Christiani. *Cracoviae* in Officina *Andreae Petricovii* 1588. in 4*to*.

(89). Patrz Notę 9.

(90). *Ianuszowski Ián* pisał dzieła Religiyné następné:

1. Nauka umiérania Chrześciiańskiégo. 2. Rozmowá o śmiérci człowieka z duchém X. *Stanisława Reszki* z *Łacińskiégo* na *Polski* przełożoná — 3. Przykłady mąk piekielnych i czyscowych. 4. Apostrofe albo rzecz do Bractw duchownych. Té cztéry dziełka drukowané razém, w *Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1604. in 4*to*. stron: 367. znáyduią się w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(91). *X. Pułgeskowic Woyciech* s *Pakości*, przełożył z *Łacińskiégo* na *Polskié Iana Kassyiana* Eremity o żywocie i ćwiczeniach ludzi świat opuszczaiących Xiąg XII. Kollacyy Oyców Świętych XXIV. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1604. in 4*to*. stron: 883.

(91). *X. Słupski Woyciech*, pisał Summaryiusz práwdy Katolickiéy. *Bazyli Skalski* drukował w *Krakowie* 1607. in 4*to*. stron: 62. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(93). *Fabryciiusz Piotr*, urodził się w małéy *Polsce*. Wszedł do Zakonu XX. Iezuitów 1570. Rostropnie i przykładnie sprawował rządy prawie lát dwadzieścia, w Kollegiiach: *Pułtówskiém*, *Iarosławskiém*, *Kaliskiém*, *Krakowskiém*, *Toruńskiém*, potém był Prowinciiałém. W sędziwym wieku z rozkazu Zwierzchności swoiéy zostawał przy *Ięzdrzeiu Opalińskim* Biskupie *Poznańskim*, i *Páwle Wołuckim* Biskupie *Kuiáwskim*. Cnoty iégo, nauki i zachowanié święté, przynosiło wszystkim zbudowanié zbawiénné. Umarł we *Wrocławiu* dnia 23. Listopada 1622. Przełożył na język *Polski*:

1. Rozmyślania o Eucharystyi *Łukasza Pinella*. w *Krakowie* 1604. 2. *Tomasza á Kempis*. W *Krakowie* 1608. 3. Dwa Traktaty *Roberta* Kardynała *Bellarmina*. W *Krakowie* 1621.

(94). *Tryzna Piotr* tłumaczył:

1. Rozmyślania nabożné S. Augustyna. 2. Mowy taiémné s Paném Bogiém. 3. Broń duchowná. 4. Traktacik o skrusze. 5. Traktacik o marności świata, przedrukowané w *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1620. in 8*vo.* stron: 384.

(95). *X. Rochowicz Stanisław*, tłumaczył z *Bonawentury* S. sześć cnot przełożonym potrzebnych. w *Lubczu* w drukarni *Piotra Blastusa* 1612. in 4*to.* stron: 83.

(96). *Nucéryn Sebestyián* urodził się w miasteczku *Skalmiérzu* w Dyiecezyi *Krakowskiéy* s pobożnych Rodziców. W Akademii *Krakowskiéy* był uczniém *Marcina Szlachcińskiégo* Professora Fjlozofii, i został Doktorém téy nauki. Wysłany do obcych Kraiów od *Krystyny Myszkowskiéy*, dostatecznéy w maiętności, otrzymał stopień Doktora oboyga Prawa i Pisma Swiętégo. Powróciwszy do *Krakowa*, poświęcił się zupełnie pracom Kaznodzieyskim, i zjednał sobie dobré mniemanié u wszystkich cnémi postępki. Przestał żyć w *Krakowie* dnia 20. Września 1636. Pochowany w Kościele S. *Michała* u XX. Karmelitów bosych. Przełożył z *Włoskiégo* na ięzyk *Polski* Xięgę o Fundacyiach Zakonu i Klasztorów Karmelitów i Karmelitanek bosych. W *Krakowie* w drukarni *Macieia Andrzeiowczyka* 1623. in 4*to.* stron: 321.

(97). *Piotrowicz Grzegorz* pisał Pogrom *Lewartowski.* W *Krakowie* w drukarni *Iakóba Siebeneychera* 1592. in 4*to.* stron: 19. Iest w Bibliiotece *Porvckiéy.*

(98). *Iunga Adryián* urodził się w miasteczku *Błońsku*, w Woiewództwie *Mazowieckiém* 1550. W latach dwudziestu i trzech 1573. 24. Lutégo, wstąpił do Zakonu XX. Iezuitów. Biégłym był w dzieiach kościelnych, i rozmaitych ięzykach. Swiątobliwé życié prowadził, i lát trzydzieści cztéry był Kaznodzieią. Umarł z zarazy w *Poznaniu* 1607. maią lát 57. Pisał:

1. *Rozwiązanié pięćdziesięciu i dwóch kwestyy Ministrów Nowoewangielickich Iezuitom zadanych o Kościele Bożym, własności, znakach i nauce iégo, na dwié części rozdzielone.*

2. *Odpis na Xiążkę iednégo Kalvinisty przeciw obrazom Chrześciańskim.* Té dwa dzieła razém *drukowané* Piérwszé wydanié w

Wdo-

Wdowy i dziedziców *Iana Wolraba* w *Poznaniu* 1593. in 4to. Drugié wydanié w *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1599 in 4to. stron: 378. Obadwa wydania znáyduią się w Xięgozbiorze *Porýckiém*.

X. Iunga Adryián rozwiązuiąc piędziesiąt dwié kwestyy, któré mu Ministrowie zadali, fałsz o niewieście Papiéżu *Radulfie*, i potwárz dostatecznie pokázał. X. *Borkowski Olbracht* w dziele: *Minister* wytkniony, a Papiéż obroniony karta 17. i 18.

Grodzicki Stanisław współczesny *Iungi*, urodził się 1541. w Woiewództwie *Poznańskiém*. W latach 30. został Iezuitą 1571. Bieg Teologii odbył w *Rzymie*. Gdy do Oyczyzny powrócił, cała prawie *Litwa* wpadała w Kacérstwo, pisaniém błędy potłumiał. Cnoty iégo nauki i zachowanié S. przynosiło wszystkim zbudowanié zbawiénné. Zwany był Apostołém *Litewskim*. W *Wilnie* Teologii nauczał i miéwał Kazania gorliwé z wielkiém zalecéniém dowcipu swoiégo. W *Puńtusku*, *Iarosławiu*, *Poznaniu*, i *Krakowie*, rządził Zgromadzéniém rozumnie lat ośmnáście. Dokonał życia w *Poznaniu* 4. Marca 1613. maiąc lát 72. przeżył w Zakonie 42. Pisał:

1. O poprawie Kaléndarza dwa Kazania w *Wilnie* 1587. in 4to. stron: 41.

2. Prawidło wiary Heretyckiéy, to iest okázanié, iż wodzowie Kacérscy, nie Pismo S. ale własny mózg swóy, za prawidło sobie maią. *W Wilnie* u *Daniiela Lencyciiusa* 1592. in 4to stron. 236. Iest w Bibliiotece *Porýckiéy*.

3. Kazanié na pogrzebie *Katarzyny* s *Tęczyna Radziwiłowéy* Woiewodziney *Wileńskiéy* 1592. in 4to. *Wilnie*.

4. Kazanié o Czyscu na pogrzebie *Olbrychta Radziwiła* Marszałka w *Wilnie* in 4to.

5. Ewanielik, w *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1602. in 4to. bez oznaczénia kart. Iest w Bibliiotece *Porýckiéy*.

(99). *Łaski Marcin* urodził się w *Kaliszu* 1551. W latach dziewiętnastu, 1570. Roku, wstąpił do Zakonu Iezuickiégo. Odbywał obowiązki Kaznodzieyskié blizko lát XX. i sprawował rządy Zgromadzénia

nia w *Lublinie*, *Lwowie*, *Toruniu*, *Krakowie*, około lat XV. Umarł w *Krakowie* 23. Maia 1615. Pisał dzieła przeciw Kacérzom, pod przybranem imieniem. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy*, Dzieło iego pod imieniem X. *Mikołaia Issiora* Proboszcza *Ośmiańskiego*: Iudicium albo rozsądek o konterfecie Iezuitów z Equesa *Łacińskiego* pod maszkarą prawdzica w *Polski* ięzyk przeczyniony. W *Wilnie* drukował *Daniiel Lencyciius* 1594. in 4*to*. stron: 105.

(100). *Żebrowski Szczęsny*, Teolog Akademii *Wileńskiéy* wydał dzieła następné, które znayduią się w Bibliiotece *Poryckiéy*:

1. Kąkol, który rozsiewá *Stefanek Zizania* w Cérkwiach *Ruskich*. W *Wilnie* 1595. in 4*to*. stron: 36.

2. Recepta na plastr *Czechowicza* Ministra Nowokrzczeńskiego. W *Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1597. in 4*to*. stron: 106.

3. Probaciiá proby na minuciie *Latosowé*. W *Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1598. in 4*to*. stron: 43.

(101). *Licinius Ián Ślązak* Minister *Nowogrodzki* w *Litwie*, wydał dzieła:

1. Upomnienié krótkié i proste do Braci Ministrów Ewanielików ku przyięciu zgody. 1597. in 4*to*. kart 32.

2. Skaza tarczy X. *Grzegorza Żarnowskiego*, duchowną niesłusznie nazwaney. Drukowano nakładém *Hrehora Wilanta* 1598. in 4*to*. stron: 103. Są w Bibliiotece *Poryckiéy*.

(102). *Marcin Śmiglecki* urodził się we *Lwowie* 1562. W latach 19. wszedł do Zakonu Iezuickiego. W *Rzymie* doskonalił się w naukach stosownych do swego powołania. Dziwnie był łagodnym, pokornym i pracowitym. Powróciwszy do Oyczyzny, przed wyświęceniém, uczył w *Wilnie* lát cztery Filozofii, a potém Teologii lát dziesięć, i został téy nauki Doktorém. Był rządcą Kollegiiów, w *Pułtusku*, *Poznaniu*, *Kaliszu*, i *Krakowie* i umiał połączać surowość z łagodnością. W długiéy i ciężkiéy chorobie, zachował wielką ciérpliwość. Tén mąż poważny w nauce i obyczaiach, rozstał się s tym światem w *Kaliszu* 26. *Lipca* 1618. maiąc lát 56. Oprócz dzieł *Łacińskich* pisał w języku *Polskim* następné:

1. Dysputacyiá *Wileńská* s *X. Daniielém Mikołaiewskim* o iedney widomey głowie Kościoła Bożego. 1599. in 4*to*. stron: 138.

2. O lichwie i wyderkach, czynszach i t. d. krótká nauka, po piąty ráz do druku przeyrzaná i rozszérzoná. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1619. in *4to.* stron: 124. Té dwa dziéła znáyduią się w Bibliiotece *Poryckiéy*. Piérwszé wydanié o lichwie 1604.

3. O Boztwie Syna Bożégo. W *Wilnie* 1595. in *4to.*

X. Skarga tak wielbi Pisma iégo przeciw *Aryianom:* » Fáł-» sze i chytrości tych kacérmistrzów, któremi Pismo Ś. do swo-» ich błędów pociągaią, rozbił i odkrył mądrém i wielce uczo-» ném swoiém pisaniém *Polskiém* W. X. *Marcin Śmiglecki* S. I. » tak, iż przydawać się nic nie może do iégo wysokiégo i sczę-» śliwégo nad tą niewiernością zwycięztwa.» Przedmowa do piér-wszégo záwstydzénia *Aryanów.*

(103). *Wargocki Ięḍrzéy*, uczył się w Akademii *Krakowskiéy*. Był Try-bunalistą w *Lublinie*, iak w Apologii wyráżá, i został Xiędzém. Wydał Religiyné dziéła następné:

1. Pielgrzymowanié do Ziémi Ś. Xcia. *Mikołaia Radziwiła* przez X. *Tomasza Tretera* ięzykiém *Łacińskim* napisaná, a przez *Wargo-ckiégo* tłumaczoná na ięzyk *Polski.* Czwarté wydanié w *Krakowie* 1578. in *4to.* stron. 356.

2. Peregrynacyiá Arabská, albo do grobu Ś. *Katarzyny* w Arabii na górze *Synai* pogrzebionéy, zacnych ludzi niektórych rodu *Nie-mieckiégo* w R. 1483. pielgrzymowanié. W *Krakowie* w drukarni *Szymona Kémpiniégo* 1610. in *4to.* stron: 112. Iest w Bibliiotece *Po-ryckiéy.*

3. Żywot Ś. Katarzyny. W téyże drukarni in *4to.* stron: 12.

4. O Rzymie pogańskim i Chrześciiańskim Xiąg dwoie. w *Kra-kowie* w drukarni *Franciszka Kupisza* 1648. in *4to.* stron: 130. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy.* Xiążę *Iabłonowski* mylnie to dziéło przyzna-ie *Bartłomieiowi Wargockiému.*

5. Apologiiá przeciw Kacérzom. W *Krakowie* 1605. in *4to.* stron. 542.

(104). *X. Gurski Ián* Iezuita pisał Wyiawiénié niewstydu *Aryiańskiégo.* W *Krakowie* w drukarni *Mikołaia Loba* 1608. in *4to.* stron: 113. Iest w Bibliiotece *Poryckiéy.*

(105).

(105). Minister wytkniony, a Papież obroniony. W *Krakowie* w drukarni *Szymona Kempiniego* 1611. in 4*to*. stron: 103. Iest w Bibliiotece *Poryckiey*.

(106). X. *Birkowski Fabiian* Dominikán, wydał dzieła następnè:

1. Kazanié na pogrzebie *Iana Zamoyskiego*. W *Krakowie* 1605. in 4*to*. stron: 36.

2. Kazanié na pogrzebie *X. Piotra Skargi* 1612. in folio stron: 16.

3. Kazania na Niedziele i święta doroczné. w *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1620. in folio. Są w Bibliiotece *Poryckiey*.

4. Pamięć Świętych Wyznawców czynioná w *Warszawie* u S. Ignacégo. 1622. in folio.

5. O exorbitanciiach Kazáń dwoie przeciwko niewiernym, heretykom, odszczepiéńcom i nowym Politykom, Wierze S. Katolickiey nieprzyiaciołom. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1632. in 4*to*. stron: 33.

6. Kwiat opádaiący, albo nagrobek *Gustawa Adolfa* Króla *Szwedzkiego*. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1632. in 4*to*. stron. 55. Iest w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzemieńieckiey*.

7. Exorbitanciie Ruskié z Greków odszczepiéńców, heretyckié s konfederatów, Kazáń dwoie. W *Krakowie* w drukarni *Andrzeia Piotrkowczyka* 1633. in 4*to*. stron: 35. Iest w Bibliiotece Gimnaziialnéy *Krzemieńieckiy*.

(107). *Petrycy Sebestyián*.

(108). W Kazaniu na pogrzebie *Skargi*.

(109). *Potocki Stanisław* w Rozprawie o Ięzyku *Polskim*.

(110. 1. Pro sacratissima Eucharistiia contra haeresim Calvinianam et *Andream Volanum* Libri tres. 2. Duodecim artes et imposturae Calvinistarum, quibus oppugnant: et totidem veritates et arma Catholicorum, quibus propugnant praesentiam corporis Domini in Eucharistia, contra *Andream Volanum* Archiministrum.

(111). Kazanié na VI. Niedzielę po świątkach.

(112). Kazanié o miłosierdziu trzécié.

(113). W témże Kazaniu.

(114). Dziesięć wywodów, dlá których *Edmund Kampianus* wszystkié here-

heretyki wyzwał w *Anglii* na dysputacyią około wiary. — Listy iégo — Historyiá męczeństwa. W *Wilnie* w drukarni Xięcia *Radziwiła Krzysztofa* 1584. in 8*vo*. bez oznaczénia kart. Iest w Bibliiotece *Porycktéy*.

(115). Przedmowa do *Zygmunta III.* o iedności Kościoła Bożégo pod iednym Pasterzém.

(116). Odpowiédź na artykuł o Iezuitach kart. 163. wydania *Wileńskiégo*.

(117). Odpowiédź na Xiążki o Synodzie *Brzeskim*, imiéniém ludzi starożytnéy Religii Greckiéy 1597. in 4*to*. stron. 344. Iest w Bibliiotece *Porycktéy*.

(118). Proba czwartá Zakonu S. I.

(119). *Budny Szymon* té artykuły wyznania *Aryiańskiégo* wymiéniá:

1. Żadnému Chrześciianinowi nie godzi się brać urzędów w Rzeczypospolitéy.

2. Broni w domu nie chować, w drodze s sobą nie nosić, zbóycom się nie bronić.

3. Osiadłości nie mieć, nie pozywać nikogo, długów nie wyciągać.

(120). *Pliniiusza* młodszégo.

(121). Żywot Chrystusa.

(122) Kazanié na XVIII. Niedzielę po Świątkach.

(123). Na wtórą pobudkę do Modlitwy 40. godzin.

(124). Na trzécią pobudkę do Modlitwy 40. godzin.

(125). Kazanié na XX. Niedzielę po Świątkach.

(126). Kazanié na VI. Niedzielę po Świątkach.

(127). Kazanié na Niedzielę III po trzech Królach.

(128). Kazanié na dzień ŚŚ. Apostołów Piotra i Páwła.

(129). Kazanié na dzień Wniebowzięcia Matki Bożéy.

(130). Kazanié na IX. Niedzielę po Świątkach.

(131). Kazanié drugié Seymowé.

(132). Przypis Kazań przygodnych *Zygmuntowi III.* 1600. Roku.

(133). Pokłon Bogu za zwycięztwo *Inflantskié*.

(134). Kazanié na pogrzebie *Stefana Batorégo* wyszło na widok w *Krakowie* w drukarni *Łazarzowéy* 1588. in 4*to*. stron. 41. Iest w Bibliiotece *Porycktéy*.

(135).

(135). Żywot Ś. Franciszka Regisa.

(136). Tom wtóry Kazáń na Niedziele i święta doroczné 1628. in folio, karta 57.

(137). Odpowiédź na Artykuł o Iezuitach.

(138). *Np. piéniądze zbiéraią, dostoiéństw nabywaią.* Piérwszá część o śmierci, cztérech końców żywota.

Skrytości mu serca odkrywali, i prostych życia sposobów nabywali. Żywot Ś. Franciszka Regisa.

i inné tym podobné wyráżénia.

(139). Wyrazy iednozgłoskowé lub dwuzgłoskowé ciągle niekiedy idą po sobie: np. *w tém, co ié iuż wziął.* Kazania o Sakraméntach 1609. W. *Krakowie* in folio karta 828.

Mądrość wszystko rządzi wdzięcznie.

Niepohamowany siłą ludzką miasto Wrocław niszczył pożar. Żywot B. Czesława.

Wielé okresów zakończaią wyrazy iednozgłoskowé. Np. *Taką tedy i tak wszystkim należytą potrzebą stan Rycérski poważność swoię má.* Żołnierskié nauki, karta 2.

(140). Wielé má grubych wyráżéń:

Są ludzie, ktorzy się gniewaią iako psy, gdy im kość wydziéraią. Kazanié na *S. Andrzeia.*

Wzruszą się drugdy patrząc na śmiérć towarzyszów swoich, ale niedługo, iako wieprze gdy wieprza biią, kwiczą i z boiaźni karmi odbiegaią: ale gdy zabity zdechnie, zaśię do swoich koryt wracaią. Piérwszá część o śmierci cztérech końców żywota ludzkiego.

Ciało naszé iest iako łódka, ale niepewná. záwżdy ciecze, wielé dziur má do zatoniénia, któré się zaprawić nigdy nie mogą. Kazanié na IV. Niedzielę po trzech Królach.

Dzieża natury naszéy iuż nie woniała Adamém i iégo zakażéniém. Kazanié na VI. Niedzielę po trzech Królach.

Edward S. porwał chorégo na ramiona swé Królewskié, iako mocny a Boży osieł. Żywot Ś. *Edwarda.*

Siedzim w tém ciele, iako w złém i śmiérdzącém i niepokrytém więzieniu, iako w szopie do któréy záwżdy ciecze. Pogrzebowé *Kazanié* piérwszé.

Ona go niewiasta cielesności woiuie i na nim ieździ: a on iako osieł i wół i szkapa idzie gdzie każe. Kazanié o trzécim nieprzyiacielu dusznym, ciele.

O sądzie po śmierci tak mówi: *tam nie żarty u surowégo i o kokoszach i słomie pytaiącégo się gospodarza.* Przypis Ięzrzeiowi Boboli cztérech końców ostatnich życia ludzkiégo 1606.

Pán wielki, długié má uszy, dowié się. Kazanié na XIII. Niedzielę po Świątkach.

Teráz nám rury Chrystusowéy krwi dodaią zbawiénia i cieką, potém ustaną. Kazanié o Sądzie po śmierci.

Iako gdy pies iaką pieczénią porwie, wołaią nań, porzuć, porzuć, a ieśli nie chce, kiy mu z zębów, ono mięso wybiie, tak śmiérć na łakomé, i kto się w czém tu na świecié zakocha. Wtóra część Kazania na III. Niedzielę po Wielkiéynocy.

Nie báczy, iako wielki i śmiértelny grzech za tém iśdź może, i iako dratwa miąższá po cienkiéy szczecinie do serca wchodzi. Kazanié o drugim nieprzyiacielu dusznym, szatanie.

O urody i młodości! iako ścierwy waszé pływaią nadętè wodą i posiniałé w sprosności swéy. Na trzécią pobudkę do modlitwy 40. godzin.

I w Oycach ŚŚ. czytámy wyrażénia podobné, któré *Skarga* słownie tłumaczył. Ś. *Ián Chryzostom* tak mówi o zazdrosnym: *Quemadmodum porcus luto et daemon pernicie nostra gaudet: ita invidus quoque proximis laetatur malis... Et sicut scarabaei aluntur stercore, ita etiam isti alienis adversitatibus... Neque stercus ab ore profer, sicut scarabaei.* Tomus XII. Operum S. *Ioannis Chrysostomi.* Parisiis in folio de invidia.

Pełno iest w dziełach *Skargi* cudzoziémskich wyrazów, iako to: *deklarować, rebellizować, turbować pokóy, reflektować się, pénować, prowidować, zalterować się, konwersować s kim, skonfundować się, sfuryiować się.*

Adwersárz — defekt, despekt, desperacyiá, dyshonor, dyskurs — exces, exekucyiá — fatyga — instancyiá — kollekta, kompán, kompánka, kondycyiá, konfidéncyiá, konfident, konfuzyiá, kontémplacyiá,

kwe-

kwerela — mandat, mizeryia, modestyia — nacyia — oppressyia — perswazyia, protekcyia — renowacyia, restytucyia, rezydencyia — scyssyia, sedycyia, socyiusz, splendor, struktura cnot — *tumult, turbacyia — wirydarz — zelant, zelus*, i t. d. i t. d.

(141). Wtóra część Kazania na V. Niedzielę po Wielkiéynocy.

(142). Wtóra część Kazania na VI. Niedzielę po Świątkach.

(143). Przypis Kazań o siedmiu Sakraméntach *Zygmuntowi III.* 1600.

(144). Przypis Kazań przygodnych.

(145). Kazanié na Niedzielę XIII. po Świątkach.

(146). *Grochowski Stanisław*, przypisał mu *Nocy Toruńskié* 1610. in *4to.*

(147). Przypis Kazań o siedmiu Sakraméntach *Zygmuntowi III.* 1600.

(148). Arteryie w nim usychać zaczęły.

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
41136/2
12-041136-000-0